

„Augstskola Mājā“ Nr. 21.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē.)

1. lekcija.

Kriminālpsīholoģija praktiskā ziņā ļoti svarīga, bet teorētiskā ziņā viena no grūtākām un vismazāk izkoptām psīholoģijas nozarēm. Viņas praktiskā nozīme attiecas uz krimināltiesībām, jo viņa ir krimināltiesību svarīgākā papildu disciplīna. Bez viņas krimināltiesības apstātos savā attīstības gaitā un šo tiesību uzdevums paliktu lielā mērā neizpildīts.

Stājoties pie tuvākas iepazīšanās, mums vispirms jānāk skaidrībā par šīs disciplīnas objektu, t. i. ar ko nodarbojas kriminālpsīholoģija raugoties no krimināltiesību viedokļa. Visus cilvēkus varam iedalīt divās lielās grupās: 1) godīgos, kuŗu darbība atrodas pastāvošo likumu robežās un 2) noziedzīgos, kuŗi ar savu darbību pārkāpj pastāvošo likumu noteikumus un normas.

Kriminālpsīholoģija nodarbojas ar šo pēdējo psīches pētīšanu. *Tā tad noziedznieka psīchē notiekošās parādības*

ir kriminālpsīcholoģijas pētīšanas objekts. Šī disciplīna cenšas noskaidrot tās noziedznieku psīchiskās parādības, kuŗas norisinas viņu psīchē pirms nozieguma pastrādāšanas, pašā nozieguma pastrādāšanas momentā un īsi pēc nozieguma pastrādāšanas, runājot šaurākā nozīmē. Bet kas tās ir par psīchiskām parādībām? Kā mēs zinām no elementārās psīcholoģijas, tad katra darbība ir gribas akta rezultāts.

Kā norisinas šis gribas akts, to mēs arī zinām no elementārās psīcholoģijas. Mēs zinām, ka cilvēka gribas aktu nosaka prāts un jūtas. Tā tad griba, prāts un jūtas ir tās parādības, ar kuŗu pētīšanu nodarbojas kriminālpsīcholoģija. Sevišķi šo disciplīnu interesē noziedznieka gribas parādības, jo no jautājuma, vai noziedznieka griba ir brīva, vai nebrīva, atkarājas atbilde uz svarīgu krimināltiesību jautājumu, vai noziedznieks vainojams, vai nē. Ar vārdu sakot, jautājums par gribas brīvību ir viens no svarīgākiem kriminālpsīcholoģijas jautājumiem, lai gan viņš attiecas arī uz vispārējo psīcholoģiju. Tā tad noziedznieka griba ir tiešais un tuvākais noziedzību cēlonis, bet viņa jūtas un prāts noziedzīgo darbību iespaido tikai caur gribu.

Šo pēdējo motivēdami mēs kā pirmo apskatīsim *jautājumu par gribas brīvību* un kā viņš tiek vispārīgi atrisināts filozofijā un psīcholoģijā, jo tikai tad mēs varēsīm izsmeloši spriest par noziedznieku.

Jautājums par gribas jeb izvēles brīvību ir viens no tiem strīdus jautājumiem, ap kuŗu nemītīgi notiek karstas cīņas un asi strīdi, bet kuŗš līdz šim palicis pilnīgi neizšķirts. Šai filozofu cīņā gribas brīvības jautājumā visos laikos ir vērojami divi galvenie virzieni.

Viens viziens cīnas pret mācību pret gribas brīvību, tāpēc, ka pēc viņa domām pastāvēt gribas brīvībai nav iespējama zinātne.

Otrs virziens turpretim nostājas par gribas brīvību, jo pēc viņu dziļākās pārliecības nav iespējami ne tikumi, ne tiesības, ne vainas pieskaitamība, nav iespējams izskaidrot ne ļaunuma ideju, ne grēka ideju u. t. t.

Sengrieķu filozofijā šis jautājums vispirms tika

iztirzāts no *Sokrata* un viņa mācības turpinātājiem, pie kam šie filozofi minēto jautājumu atrisināja kā tikumiski psiholoģisku jautājumu.

Sokrata uzskatos par gribas brīvību mēs neatrodam abstraktas antitēzes starp brīvību un nepieciešamību. Tur neredzam antitēzi starp brīvību kā neatkarīgu no jebkādiem motīviem un starp nepieciešamību kā spēcīgāko motīvu pārsvaru katrā gadījumā. Senatnes filozofi bija vēl ļoti stipri nodarbināti ar motīvu iekšējo īpašību analīzi un novērtēšanu. Cilvēka padošanās zemāko jūtu dziņām viņi uzskatīja par verdzību, bet viņa padošanos visam tam, ko ieteic universālais prāts, viņi atzina par īsto brīvību, lai gan no tādas padošanās cilvēka labā darbība izriet ar tādu pašu nepieciešamību, ar kādu izriet no zemākām jūtu dziņām un kaislībām jaunā darbība.

Saskaņā ar Sokrata mācību pāreja no zemākās ne pieciešamības, kuŗa izsauc jauno darbību uz augstāko nepieciešamību, kuŗu izsauc labā darbība, nosaka vienīgi īsta zināšana. Visi ar vienādu nepieciešamību meklē sev labumu, bet ne visi vienādi zin iekš kā šis labums pastāv. Tas kas zin īsto labumu, ar nepieciešamību to grib un pēc tā tiecās, bet kas nezina, tas neīstos labumus uzskata par īstiem un pēc tiem tiekdamies pastrādā jaunu darbu. Pēc brīvas gribas labprāt neviens nemēdz būt jauns. Tādā kārtā viņš tikumisko jaunumu izskaidro ar nezināšanu, ar kļūdišanos, bet ne ar cilvēka brīvu gribu.

Platona mācība ne ar ko neatšķiras no Sokrata mācības, tādēļ viņu neapskatisim, bet pāriesim uz *Aristoteli*. Aristotels Sokrata mācībā ienes daudz svarīgus papildinājumus un patstāvīgi uzstāda jautājumu par gribas brīvību, pie tam šī jēdziena tiešā nozīmē. Sokrata mācībā kā redzējām, bija sajaukts teorētiskais elements ar tikumisko. Aristotels šos divus viedokļus atdala vienu no otra, ka tikumiskai darbībai vajadzīgas ne tikai patstāvīgas zināšanas, bet cieta un patstāvīga griba. Lai cilvēka darbībai piemistu tikumisks raksturs, t. i. lai viņa tiktu cildināta, vai pelta, tad viņam pašam jābūt par savas darbības aktīvo sākumu. No cilvēka brīvas darbības

izslēgts viss tas, kas tiek pastrādāts zem spaidiem un nezinašanas un arī tas, kas noteikts no universālā prāta un no dzīves vispārīgā mērķa.

Saskaņā ar sacīto, par brīvas gribas objektu nevar būt tas, kas pēc prāta atziņas ir neiespējams, kā arī tas, kas ir nepieciešams. Ja cilvēks būtu vienīgi saprātīga būtne, resp. tīrais prāts, tad visās lietās viņš gribētu tikai vislielāko labumu un viņa darbība būtu jau iepriekš noteikta no viņa zināšanas, t. i. no zināšanas par to, kas ir vislabākais.

Bet tā kā cilvēkam piemīt ne tikai prāts, bet arī kaislīga dvēsele, tad viņš savu kaislību apmierināšanai var izvēlēties arī zemāk stāvošus labumus, bet ne augstāk stāvošus un iekš tā pastāv cilvēka brīvība un atbildība. Tādā kārtā saskaņā ar Aristoteļa mācību iznāk, ka gribas brīvību izsauc cilvēka psiķes zemākās sastāvdaļas, resp. kaislības un tādēļ gribas brīvību varam uzskatīt ne par cilvēka priekšrocību, bet gan par viņa dabiskās nepilnības rezultātu.

Atzīdama gribas brīvību par tādu, Aristotels visus notikumus, kuŗi analogiski izriet no prāta principiem, uzskata par nenoteiktiem un iepriekš neparedzamiem. Viņš apgalvo, ka divi viens otram pretēji spriedumi par kaut kādu nākotnes notikumu satur sevī vienādā mērā patiesību.

Tā viņš saka: „Rīt es iešu pastaigāties un rīt es neiešu pastaigāties, šie spriedumi satur vienādā mērā patiesību.“

Šāda Aristoteļa pārlicība par minētiem diviem jēdzieniem ir nepareiza. No šiem diviem viens otram pretim runājošiem spriedumiem jau tagad viens atbilst, bet otrs neatbilst patiesībai, bet nākotnes faktam. Mēs varam nezīnāt, kuŗš no šiem diviem jēdzieniem satur patiesību, bet šī nenoteiktība ir mūsu personīgo trūkumu rezultāts, bet nebūt nav, ka šie teicieni abi vienādā mērā satur patiesību.

Tāļāk no senātnes filozofiem par visnoteiktāko brīvas gribas piekritēju jāatzīst *Epikuru* un viņa karstāko piekri-

tēju filozofu un dzejnieku *Lukreciju*. Epikuru izteikt savas domas pamudināja tā laika fatālisms jeb vispārīgā pārlicība par likteņa nelokamību. Šāds dzīves uzskats izsauca daudzus tā laika cilvēkos izmisuma jūtas un laupīja īsto dzīves prieku. Lai to novērstu, Epikurs centās pierādīt, ka cilvēki spējīgi darboties pilnīgi patvaļīgi un pēc savas gribas nav padoti nekādam liktenim. *Savai mācībai par pamatu viņš liek atomisko teoriju*, pie kam apgalvo, ka atoms norāda stingri noteiktu mehānisku kustību sistēmu, bet katram atsevišķam atomam piemīt spēja mainīt veidu un kustības virzienu. Cilvēka dvēsele sastāv no sevišķiem apaļiem atomiem kustībās ļoti nenosvērtiem, jo tiem piemīt augstākā mērā spēja patvaļīgi kustēties. Šī dvēseles atomu kustība izteicas kā brīva griba.

Tā tad Epikurs uzstājas pret determinismu kā visā visumā, tā attiecībā pret atsevišķu cilvēku.

Pilnīgs pretstats ir *stoīķu mācība*, kuŗi domā, ka pasaulē viss jau no mūžības noteikts un paredzēts. Tā tad arī katra cilvēka darbība ir iepriekš noteikta un paredzēta. Neskatoties uz tādu universālu determinismu viņi pielaiž arī iekšējo brīvību, saprazdami zem tā cilvēka garu, neatkarīgi no kaislībām un ārējām nejausībām.

Tālāk mums jāapstājas pie *Kristus mācības*. Kristiānisma filozofijā jautājums par gribas brīvību ieņem pirmo vietu un ap viņu izcīna nemitīgas cīņas. Kristiānisma filozofijas attīstības gaitā mēs viscaur atrodam 2 tezes:

- 1) viss bez izņēmuma atkarājas no Dieva;
- 2) kaut kas atkarājas arī no cilvēka.

Pieņemot pirmo tezi mums gribot negribot jānoliedz gribas brīvība un tādā gadījumā mēs neesam atbildīgi par saviem darbiem. Tādā kārtā mēs nonākam pretrunā ar Kristus mācību, jo brīva griba ir taisni tas, ko no mums prasa Kristus mācība.

Pieņemot otru tezi mums jāatzīst gribas brīvība, bet tad mums jāatmet pirmā teze, kuŗu Kristus mācība uzskata par aksiomu. Šo tezu saskaņošana nodarbinā-

jusi visus ievērojamākos teologus un kristiānisma filozofus, bet skaidra atbilde nav atrasta arī līdz mūsu dienām. No daudziem kristiānisma filozofiem, kuŗi rakstījuši par gribas brīvību atzīmēsīm *Svēto Augustīnu* un *Mārtiņu Luteri*.

Augustīns savas darbības sākumā principā atzīst gribas brīvību, t. i. grēcīgā cilvēka pašnoteikšanās brīvību, vai nu uz labu, vai ļaunu. Tomēr īstas skaidrības un noteiktības viņš tomēr nedod, aizrādīdams uz lielajām grūtībām, kādas rodas pie šo divu tezu saskaņošanas. Savas darbības beigās mēs viņu varam uzskatīt par brīvas gribas noliedzēju

Luters turpretim savus uzskatus izsaka ar retu noteiktību un skaidrību savā traktatā „Par gribas verdzību“, kuŗā viņš uzstājas par noteiktu determinismu. Pēc viņa domām gribas brīvība ir izdomājums un nosaukums bez attiecīga priekšmeta „titul sine re“. Gribas brīvība ir Dieva īpašība un var piederēt tikai Dieva varenībai. Ja mēs atzīstam, ka gribas brīvība piemīt arī cilvēkiem, tad tas runā pretim Dieva visspēcībai. Viss ko mēs daram un viss kas notiek, lai gan mums izliekas nejaušs, patiesībā notiek nepieciešami. Caur to nebūt netiek noliegta gribas brīvība tāpēc, ka absolūtas nepieciešamības nemaz nav tas pats, kas ārēja nepieciešamība. Mēs paši nepiespiesti darbojamies saskaņā ar augstāko nepieciešamību. Mēs paši skrienam, bet tikai uz to pusi uz kuriem mums liek skriet mūsu jātnieks, Dievs, vai velns.

Pārejot uz jauniem laikiem mēs redzam to pašu ainu, to pašu cīņu ap šo jautājumu un redzam tās pašas divas puses — deterministus un indeterministus. No deterministiem mums jāatzīmē *Spinoza* un *Leibnīcs*.

Pēc Spinozas mācības viss pasaulē notiekas saskaņā ar vispārēju nepieciešamību. Visas cilvēka iegribas, vēlēšanās un darbība ar nepieciešamību izriet vienīgi no dabas, kuŗa ir galvenais absolūtās substances noteiktais moduss.

Mūsu priekšstats par gribas brīvību ir tikai mūsu iedomas spēja, kļūda. Ja mēs sevī jūtamies kā brīvi

griboši un brīvi darbojoties, saka viņš, tad akmens, kuŗš krit uz zemi ar mēchanisku nepieciešamību varētu sevi uzskatīt par brīvu, ja viņam piemistu pašnoteikšanās spēja. Sakarā ar determinismu, kuŗš nepielaiž nekādas nejaušības un galīgi izslēdz brīvo gribu, viņš bija spiests negātīvi novērtēt visus tos afektus, kuŗi saistīti ar brīvas gribas atzišanu un ar domām, ka pastrādātais darbs varētu tikt arī nepadarīts un citādi padarīts. Pie šiem afektiem pieder nožēlošana par padarīto darbu, grēka sajūta un apzināšanās un šī grēka nožēlošana.

Tāpat noteikts brīvas gribas noliedzējs ir Leibnics, kuŗš saka, ka viss tiek noteikts no dieva gribas.

Pavisam citādi šo jautājumu nostāda *Kants*. Viņš domā, ka cēlonība ir viena no tām nepieciešamajām un apriorām mūsu priekšā stādīšanās formām, ar kuŗu palīdzību mūsu prāts stādās sev priekšā nojauzamo pasauli. Saskaņā ar šo cēlonības likumu ikviena parādība var rasties tikai kā otras parādības rezultāts jeb iznākums, pie kam šī otra parādība ir pirmās parādības cēlonis un visas parādības pasaulē ir viena nebeidzama cēloņu un to rezultātu virkne.

Pats par sevi saprotams, ka cēlonība kā mūsu prāta apriorā forma, attiecas tikai uz mums nojauzamo pasauli, kuŗā valda cēlonības likums un gribas brīvība ir izslēgta. Bet aiz šīs, nojauzamas pasaules ar prātu sasniedzamajā pasaulē brīvība ir iespējama. Lai gan par šo pēdējo pasauli mums teorētiski nekas nav zināms, tomēr praktiskais prāts atklāj viņas īpašības, kuŗas *Kants* sauc par postulātiem.

No šiem postulātiem vienas ir kā būtnes un ne tikai kā parādības vien. Mēs varam paši no sevis uzsākt zināmu darbību, pie tam ne aiz nepieciešamības, bet vienīgi skubināti no tikumiskā imperatīva, kuŗu *Kants* nosauc par katēgorisko imperatīvu, priekš cīņas ar viņu.

Šī *Kanta* mācības daļa par nepieciešamo un brīvo un uzskats par transcendentālo subjektu un šī subjekta sakaru ar empirisko subjektu, ir samērā neskaidra.

Šo neskaidrību cenšas novērst Šellings un Šopenhauers.

Šopenhauers mums sniedz determinisma un indeterminisma savienojumu, pamatojoties uz Kanta mācību par divām valstīm jeb pasaulēm.

Vienā no šīm valstīm, kuŗa sastāv no lietām par sevi un kuŗa atrodas ārpus laika un telpas, pastāv brīvība.

Otra valsts, t. i. no mums nojauzamā pasaule padota dabas likumu nepieciešamībai. Viņa padota laika un telpas formām un cēlonības likumam.

Cilvēks pieder pie abām pasaulēm. No vienas puses viņš kā īsta esamība ne no kā neatkarīgs stāv ārpus laika. Viņa, kā lietas par sevi, būtība ir no prāta sasniedzamais raksturs, bet no otras puses tas pats cilvēks var tikt apskatīts kā zināma parādība un parādīties kā laikā un telpā atrodošs priekšmets.

Tā tad cilvēkam piemīt divējāds raksturs. Viņam var būt transcendentāla subjekta raksturs un empiriska subjekta raksturs. Pēdējā gadījumā viņš ir tikai viens loceklis dabas parādību virknē. Viņa darbība tādā gadījumā padota visiem tiem likumiem kā visas citas parādības. Dabas parādību izcelšanos Šopenhauers stādās sev priekšā sekošā veidā.

Lai noteiktu kādas lietas A pārmaiņu nepieciešami divi faktori:

1) ārējais faktors, jeb kādas nebūt lietas B iedarbība uz lietu A;

2) iekšējais faktors jeb spēks, kuŗš piemīt lietai A un sāk izrādīt zināmu aktivitāti zem lietas B iespaida.

Spiediens uz atsperi no ārpusē un pašas atsperes iekšējais elastības spēks, lūk ir tie divi faktori, kuŗi nosaka atsperes darbību.

Gaismas un siltuma iespaids uz stādu un pašā stāda dzīvības spēks nosaka stāda augšanu. Gluži tāpat cilvēku darbību izsauc divi faktori. Piemēram, ienaidnieka tuvošanās pamudina uz darbību cilvēkā esošos spēkus. Ārējais faktors tiek saukts par motīvu un viens un tas pats mo-

tivs var novest pie dažādas darbības, atkarībā no cilvēka gribas intuitīvām īpašībām, uz kuŗām motīvi iedarbojas. Tā ieraugot ienaidnieku, bailīgais kareivis aizbēgs, bet dūšīgs uzsāks varonīgu cīņu. Individuālitāti noteic cilvēkā gribas īpašības, ka bailība, dūšība, sīkstulība. Viss tas sastāda to, ko saucam par empirisko raksturu, jo viņš mums nāk zināms nevis apriori, bet apostroriori.

Katra cilvēka darbība ir motīvu un cilvēka empiriskā rakstura savienojuma rezultāts. Cilvēka empiriskais raksturs ir iedzimts un nemainas. Tas pilnīgi saprotams, jo viss cilvēka darbs nav nekas vairāk kā parādība, kuŗa nosaka cilvēka dziļākos pamatus, t. i. lietu par sevi. Šīs lietas par sevi īpašības jeb transcendentālās īpašības, ir tikai ar prātu sasniedzamais raksturs, kuŗš vienlīdzīgi piemīt visos cilvēku darbos un tiek kā zīmogs uzspiests katram darbam, caur ko viņš noteic cilvēka empirisko raksturu.

No sacītā redzam no kurienes rodas cilvēka empiriskā rakstura pastāvība, kuŗa jau no seniem laikiem novērota. Ka tas tiesa, tas mums visiem zināms, saka Šopenhauers. Tādēļ ja kādam būs vajadzīga ātra palīdzība, tad tas griezīsies pie tāda, kas līdzīgā gadījumā ir jau palīdzējis. Bet kam vajadzīgs uzpirkt slepkavu, tas griezīsies pie tā, kuŗa rokas jau aptraipītas asinīm. Tādā gadījumā, ja cilvēks, kuŗam uzticamies, mūs pievil, mēs neteiksim, kā viņš ir mainījies, bet gan ka esam paši kļūdījušies attiecībā uz viņa raksturu.

Rezumējot visu sacīto, Šopenhauers saka, ka katra lieta reaģē uz ārējiem iespaidiem saskaņā ar savu būtību. Darbība izriet no būtības, jeb darbību, tā sakot, noteic darboņa būtība. Bet tā kā cilvēka būtība ir viņa empiriskais raksturs, tad tas, kas būs izpētījis cilvēka raksturu līdz pēdējiem dziļumiem varētu arī iepriekš noteikt katra cilvēka soli uz darbību.

Turpretim divu pretēju darbību indifereņa iespēja vienos un tanīs pašos apstākļos iespējama tikai tad, ja šis cilvēks būs bez noteiktas būtības. Tomēr nekāda eksistēšana nav iedomājama bez būtnes, bez „esencia“.

Viss esešais nes sevī kaut kādu būtību. Viņš ir kaut kas un nevar vienā un tanī pašā laikā eksistēt un būt par neko.

Pēc visa sacītā Šopenhauers nāk pie slēdziena, ka gribas brīvība nozīmē eksistēšanu — „eksistencija“. Šī „eksistencija“ nozīmē eksistēšanu bez būtības, bez „esen-
cia“ Ar citiem vārdiem kaut kas eksistē, bet pie tam viņš nav nekas, vai citādi sakot neeksistē. Tā tad pie-
laižot gribas brīvību mēs nonāktu pie pretrunas. Ar visu augšminēto viņš grib teikt, kā cilvēka gribas uz āru izteik-
šanās padota cēlonības likumam un kā tāda nevar būt brīva.

Lai šīs domas padarītu skaidrākas, tad viņš pieved šādu piemēru. Uz ielas stāv cilvēks acumirkīgās pārdomās un domā sekoši: „Tagad ir pulkstens 6 pēc pusdienas. Savu darbu esmu pabeidzis. Es varētu tagad iet pastaigāties, bet varētu arī aiziet uz klubu. Es varu arī uzkāpt augstā tornī un noskatīties saules rietā, varu iet arī uz teātri, vai arī apmeklēt kādu no saviem pazi-
stamiem. Es varu iet pat turp, kur mani kājas nes un nekad neatgriezties. Iespēja tā to darīt pieder vienīgi man. Man uz visu to ir pilnīga brīvība. Tomēr no visa tā es tagad nedarīšu nekā, bet iešu labāk mājās pie sa-
vas sievas“.

Visa šī cilvēka prātošana, saka Šopenhauers, ir līdzīga tam, ja diķī stāvošs ūdens sev teiktu sekošo: „Es varu ar lielu sparū tecēt“. Ja gan, saka Šopenhauers, bet tikai upes gultnē. „Es varu putojošs ar lielu troksni lejup gāsties“. Ja gan, bet tikai ūdens kritumā. „Es varu kā brīva strāva gaisos celties“. Ja, bet tikai arteziskā akā, piebilst Šopenhauers. „Es varu izgarot un pacelties līdz mākoņiem“. Bez šaubām, saka Šopenhauers, bet tikai pie 80° R. „Tomēr no visa sacītā es nekā nedarīšu, bet palikšu mierīgs un skaidrs diķī“.

No pievestā piemēra Šopenhauera domas mums izliekas skaidras un pārlicinošas, bet tas ir tikai tik ilgj, kamēr runa iet par to parādību sfairu, kuŗā jūtama mē-
chaniska cēlonība. Bet tiklīdz runājam par psihisko pa-

rādību sfairu, kuŗa saistīta ar motīvu un mērķu iespējamo izvēli un lēmumiem, tūliņ mums šī parliecība par gribas padotību cēlonības likumam izzūd.

Arī pats Šopenhauer beidzot savu deterministisko analīzi piegriež savu uzmanību tai mīklainai parādībai, kuŗa nav izskaidrojama bez brīvības. Tās ir mūsu atbildības jūtas, mūsu vainojamība un vainas apziņa. Lai arī kā mēs būtu pārliecināti par to nepieciešamību, ar kādu iestājas un norisinās mūsu darbība, tomēr nekad un nevienam nenāks prātā attaisnot savu darbību ar šo nepieciešamību un uzvelt vainu par šo darbību viņas motīviem, uzskatot šos pēdējos par dotās darbības neizbēgamiem noteicējiem.

Katrs cilvēks ļoti labi zin, ka objektīvi ņemot tomēr pastāvošajos apstākļos ir iespējama arī pilnīgi cita darbība, pat pilnīgi pretēja dotai darbībai. Šī darbība varēja tikt realizēta, pastāvot tiem pašiem apstākļiem un tiem pašiem motīviem, ja tikai viņš būtu bijis cits cilvēks. Tāpēc, ka viņš ir šis, bet ne cits cilvēks, tāpēc, ka viņam ir tāds, bet ne citāds raksturs, cita darbība, saprotams, nebija iespējama. Tomēr objektīvi ņemot tas tomēr būtu bijis iespējams. Tā tikai mums izliekas, saka Šopenhauers, ka atbildība, kuŗu cilvēks apzinās, krīt uz darbu, bet īstenībā un savos pamatos viņa krīt uz cilvēka raksturu. Cilvēks jūtas atbildīgs par savu raksturu, t. i. par to, ka viņam ir tāds, bet ne citāds raksturs un ar šo raksturu viņu dara atbildīgi arī citi cilvēki.

Tā tad ikviens mēs sevī jūtam atbildību ar savu raksturu, bet kādēļ? Uz to dod atbildi mūsu rakstura izcelšanās.

Kā mēs zinām, tad saskaņā ar Šopenhauera mācību, cilvēka empiriskais raksturs un arī viss cilvēks ir vienkārša parādība un tādēļ ir saistīts arī ar ikvienas parādības formām, t. i. ar laiku, telpu un cēlonību un ir padots šo formu likumiem. Tomēr pamats šai parādībai, t. i. empiriskajam raksturam, ir meklējami ar prātu sasniedzamajā raksturā un cilvēka gribā kā lietā par sevi. Tomēr

kā lieta par sevi griba nav padota laikam un tāpēc arī nav atkarīga no cēlonības likuma.

Tā tad viņa ir absolūti brīva. No visa līdz šim teiktā, saka Šop., top saprotams, ka mūsu brīvas gribas izcelšanās un viņas izteiksmes ir jāmeklē ne mūsu atsevišķos darbos, bet paša cilvēka, visā eksistēšanā un visā būtībā, iekš viņa „eksistēnciā“ un „esenciā“ kuŗu mums jāiedomājas kā paša cilvēka brīvi veidotu darbu, kuŗu mūsu prāta spējas uztver kā dažādus darba daudzumus. Atkarībā no šīs dažādās cilvēka darbības, kuŗā atspoguļojas viena un tā pati pirmatnējā vienība, cilvēkam piemīt viens un tas pats raksturs un viņš katru reizi izteicās kā iestājušos motīvu neizbēgamas sekas.

Brīvība nav darbība, bet viņa ir esamība, jo griba kā lieta par sevi, ir esamība pati par sevi — „aseitas“, bet viņas pamatā nav meklējama nekāda cita, par viņu augstāk stāvoša būtība. Tādēļ arī atbildību cilvēks nevar uzkraut nevienam citam, ka tikai sev. Par kādu viņu, ārpus viņa stāvošā, griba ir noteikusi, tāds viņš ir un tāds viņš parādās visos laikos un visā savā darbībā.

Tādēļ arī sirdsapziņa taisa mums pārmetumus nevis par pārejošu darbību, bet par mūsu raksturu. Tāda ir Šopenhauera mācība par gribu un gribas brīvību. Saskaņā ar to cilvēka transcendentālā griba nosaka cilvēka raksturu, kuŗš ir nemainīgs un kuŗš iestājoties zināmiem motīviem var izvēlēties zināmu noteiktu darbību, bet ne citu.

Tā tad griba ir tikai vienreiz parādījusi savu brīvību, nosakot cilvēka raksturu jeb karakteri. Šī Šopenhauera mācība par gribas brīvību, pie kuŗas mēs drusciņ ilgāki uzkaŗējamies tādēļ, ka viņa ir viena no dziļākām un vērtīgākām filozofijas teorijām, tomēr ir zināmā mērā nevērtīga, jo kā redzam, tad Šopenhauera transcendentālā brīvība neņēm aktīvu dalību empiriskajā pasaulē, kur vienīgi brīvībai ir zināma vērtība.

Ieskatoties dziļāki šai mācībā mēs redzam, ka viņa nav konsekventa un tādēļ nav saskanoša ar patiesību. Aizrādišu tikai uz vienu no daudzajām pretrunām šai mācībā. Tā neskatoties uz savu katēgorisko apgalvājumu par

cilvēka rakstura nemainību, viņš savā tālākā mācības gaitā apgalvo, kā daudzkārtīgi pārbaudījumi un daudzkārtīgas veļtas cerības, var pilnīgi pārradīt cilvēka raksturu, ienest viņā pilnīgu pārgrozību, pie kam tādā gadījumā kā rezultāts rodas atsacīšanās no personīgām vēlēšanām.

Bet šāda cilvēka rakstura maiņa stāv pilnīgā pretrunā ar Šopenhauera apgalvojumu par cilvēka empiriskā rakstura nemainību. Tā tad visā visumā Šopenhauera mācības teoretiskā uzbūve attiecībā uz gribas brīvību mums jāatzīst par nepieņemamu.

No visām līdz šim apskatītām mācībām mēs skaidri redzam, ka visas grūtības rada, runājot Šopenhauera vārdiem, tā miklainā parādība, tā cilvēka psihiskās dzīves paradība, ka ikkatrs cilvēks jūt atbildību par savu darbību. Viņš apzinas vainu un jūt, kā varēja šo darbu vai nu nemaz nepastrādāt vai arī pastrādāt citādi. Šis cilvēka apziņas fakts ir nenovēršams un neizbēgams un neatlaidīgi prasa tādu, vai citādu izskaidrojumu.

Līdz šim no mums apskatītās mācības nenoved pie mērķa, bet pie pretrunām, tādēļ mums jāapstājas vēl pie dažiem šī raksta izskaidrojumiem.

Vispirms apskatīsim pazīstamā vācu prof. *Vindelbanta* mācību. Viņš cenšas atrisināt šo problēmu apvienojot determinismu un indeterminismu. Viņš atzīst determinismu, bet apgalvo, ka pēdējais nebūt neizslēdz iespējamību apskatīt priekšmetus un darbību arī nv citiem viedokļiem. Kā priekšmetus tā arī cilvēku darbību var apskatīt un pētīt tā, itkā viņi nemaz nebūtu padoti cēlonības likumam. Tādā gadījumā cilvēku darbību un priekšmetus var pētīt kā bezcēloniskus, kā brīvus un viņus var apskatīt un pētīt atsevišķi. Gribas aktus un atsevišķas personas var apskatīt kā vienu veselu.

Ar vārdu sakot viņš pielaiž priekšmetu un parādību divējādu novērtēšanu no deterministiskā un indeterministiskā viedokļa un aizrāda, ka abi viedokļi ir vienādi un nepieciešami, abi atrodas mūsu prāta būtībā un neviens nav vērtīgāks par otru.

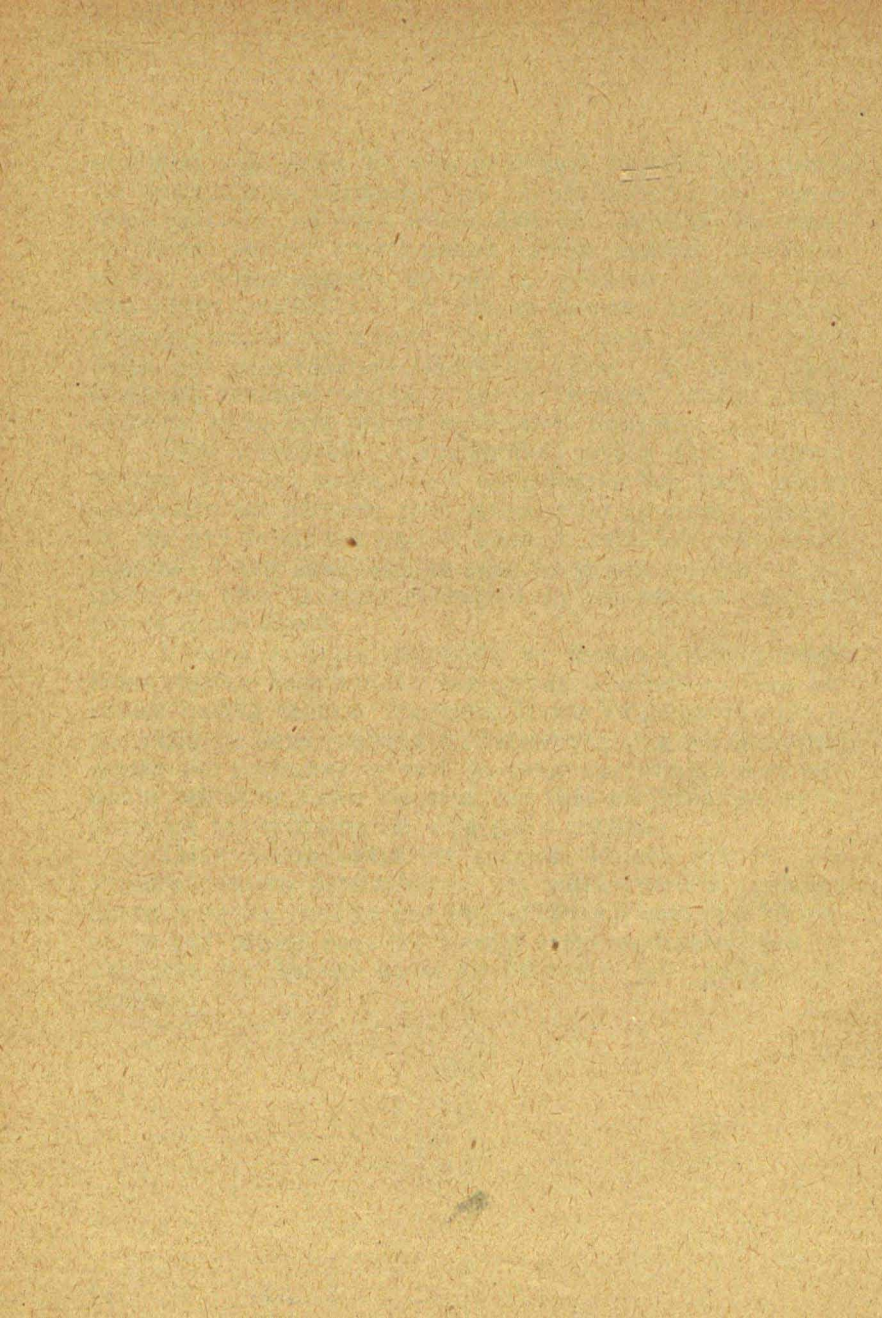
Pāriedams uz jautājuma noskaidrošanu par cilvēka

atbildību, viņš saka, ka visa problēma pastāv jautājumā, vai ir iespējams pārmainīt un izlabot dabisko jeb empirisko raksturu, uz kuru mūsu darbība attiecas kā sekas uz cēloni. Vai nu mums nākas noliegt tiesību morālisko vērtību cilvēka darbībā, vai arī dot pozitīvu atbildi. Pats viņš atbild pozitīvi, t. i. kā cilvēka dabisko jeb empirisko raksturu iespējams mainīt, tikai šī maiņa notiek nevis ārējā, bet paša rakstura visdziļākā saknē. Jo tikai tāda kardināla rakstura maiņa ir spējīga mainīt mūsu gribas virzienu, kādu dod mums egoistiskās tieksmes,

Tikai visdziļākā un apslēptākā gribas aktā rodama brīvība. Kas nav spējīgs sevī nodziļināties līdz šiem gribas dziļumiem un pārvarēt savu dabisko un empirisko raksturu, tas nav brīvs, bet padots pasaulē valdošai cēloniskai kustībai. Tālāk saka Vindelbants, ka gribas brīvība var pastāvēt ne tikai rakstiura pārmaiņā un pārrādīšanā, bet arī gribas iznīcināšanā.

Cilvēka rakstura pārmaiņu kā ļaunās gribas pārrādīšanu sludina kristiānisms, bet gribas iznīcināšanu otra pasaules lielākā reliģija budisms. Tomēr Vindelbanta teorija, pielaizdama determinisma un indeterminisma apvienojumu, nonāk pie pretrunas ar sevi, jo satur sevi minēto divu viedokļu atšķirību vienu no otra, bet tāda atšķirība nav iespējama kā tas redzams no viņa paša mācības.

Tālāk mums atliek vēl apskatīt *Vundta* mācību. Pēc Vundta domām deterministu un indeterministu galvenā kļūda ir tā ka runājot par kauzalitāti jeb cēlonību kā vieni, tā otri saprot zem tās vienīgi ārējo mehānisko jeb dabas cēlonību Vundts atzīst arī psihisko jeb garīgo cēlonību.

„Augstskola Mājā“ Nr. 22.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīhologija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

2. lekcija.

Kā dabiskā, tā psīhiska cēlonība padota katra saviem īpašiem likumiem. Kā zinām, tad viens no galveniem mēchaniskās cēlonības likumiem ir princips par cēloņu un seku ekvivalenci jeb līdzsvaru. Ja mēchaniskās kauzalitātes virknē mēs pazīstam vienu locekli, tad varam zem zināmiem apstākļiem noteikt arī iepriekšējos un arī sekojošos. Tā, piemēram, ja mums ir iepriekš zināms spēks, tad varam noteikt cik lielu darba daudzumu viņš pastrādās.

Tāpat no mēchaniskās darbības sekām mēs varam aprēķināt spēka daudzumu, kāds vajadzīgs lai radītu zināmu darbības iznākumu.

Psīhiskā darbībā šis likums nav piemērojams. Pieņemsim, piemēram, ka skaņas C, G un E izsauc katra par sevi zināmas jūtas X, Y un Z. Saņemot kopā šīs skaņas akordā viņas radīs nevis jūtu X, Y un Z summu,

bet gan kopīgu iespaidu, kuŗš lielāks par atsevišķo jūtu summu un caur savu kvālitāti atšķirās no pirmatnējām jūtām.

No šī piemēra redzams, ka psihē notiek nevis pakāpeniska psihiskas apziņas augšana, bet arī viņas kvālitātes pārvēršanās. Ja dabas spēks M dzītu uz priekšu, bet otrs spēks N kavētu šo kustību, tad iznākums būtu bez šaubām M.N. Apziņā turpretim tūs pavisam citāds rezultāts. Pieņemsim, ka motīvs M mūs skubina uz zināmu darbību un motīvs N kavē šo darbību pastrādāt. No šīs divu motīvu cīņas neiznāks, ka M. tiek vājināts no N, bet radīsies pavisam citāda situācija, kur viena motīva uzvara var dot pat 2, vai 3 kārtīgu M vai N.

Viss tas rāda, saka Vundts, ka mēchaniskās cēlonības ekvivalences likums nav attiecināms uz psihisko cēlonību. Šis ir viens no galveniem iemesliem kādēļ psihisko darbību nevaram matemātiski aprēķināt un noteikt uz priekšu, bet vislabākā gadījumā mēs varam tikai paredzēt viņas vispārīgo virzienu.

Psichisko procesu iepriekšēju aprēķināšanu kavē ne vien tas apstākļis, ka psihiskā darbība daudz sarežģītāka par mēchanisko darbību, bet arī tas ka viņa ir pavisam citāda. Viņa ir padota saviem īpašiem cēlonības likumiem. Neiespējamību iepriekš noteikt gribas darbību indeterministi izskaidro ar cēlonības trūkumu. Viņi apgalvo, ka griba ir bez cēlonības. Deterministi atkal pazīst tikai mēchanisko cēlonību un caur viņu pūlas izskaidrot kā fizisko, tā arī garīgo cilvēka darbību. Pētot cilvēka gribu deterministi piegriež lielāku vērību gribu pavadošiem fizioloģiskiem procesiem un uzlūko nervu un smadzeņu darbību par galējiem gribas cēlonības locekļiem. Viņi turas mēchaniskās cēlonības robežās un nemeklē cilvēka apziņā pēc tāļākiem un dziļākiem gribas cēloņiem. Pretinieki, t. i. deterministi un indeterministi varētu viegli izlīgt un beigt meklēt ķildu, ja tikai atzītu starpību starp mēchanisko un psihisko kauzalitāti. Tad viņi abi būtu pārliecināti, ka bez cēlonības nekas nenotiek pasaulē un

ka arī cilvēka griba nedarbojas bez cēlonības. Tad viņi izšķirtu gribas darbību divās tezēs, proti:

1) kā fizisks process griba ir padota mēchaniskai cēlonībai un

2) kā iekšējā darbība tā norisinās pēc psihiskās cēlonības likumiem.

Ar to nobeigsim savu īso gribas brīvības apskatu.

Tālāk stāsimies pie otra kardināla kriminālpсихолоģijas jautājuma, proti pie *vaiņojamības* (viņajemostj) jeb vainas pieskaitamības jēdziena apskatīšanas. Vispirms noskaidrosim ko nozīmē vārds vaiņojamība. Zem vārda vaiņojamība jeb vainas pieskaitamība ir jāsaprot tas zināma indivīda psihiskais stāvoklis, kuŗā atrazdamies un darbojamies šis indivīds tiek atzīts par tiesiski atbildīgu. Tā tad šis jēdziens apzīmē jeb noteic visas tās personas, kuŗas var būt par nozieguma subjektiem un līdz ar to par soda objektiem, t. i. viņš noteic tās personas, uz kuŗām attiecināmi sodu likumi.

Vaiņojamības jeb vainas pieskaitamības jēdziens parādījies zinātnes laukā tikai jaunākos laikos, bet nav nekādu šaubu, ka viņš mitis cilvēka psihē jau sirmā senātnē. Par to starp citu sniedz ziņas arī bībele. Mozus grāmatā tiek aprakstīti pazīstamie ūdens plūdi. Kad pēc plūdiem visi cilvēki bija iznīcināti, tad Dievs teica: „Es vairs zemi nenolādēšu cilvēku dēļ, tādēļ ka cilvēku sirdsprāts ir ļauns no mazām dienām.“ Šis uzskats nozīmē tik daudz, ka gribas brīvība iztrūkst tur, kur cilvēks darbojas dzīts no viņam piemītošām ļaunām īpašībām.

Ir taisnība, ka mēs nezinām, kas tas ir par ļaunumu, kuŗš iznīcinādams gribas brīvību atsvabina cilvēku no kriminālās atbildības, bet zināmā mērā mums ir iemesls domāt, ka šis ļaunums ir līdzīgs tam, kuŗš pēc mūsu tagadējiem ieskatiem arī iznīcinādams gribas brīvību ir par iemeslu noziegumiem.

No sacītā redzam, ka bībele itkā attaisno cilvēku par noziedzīgiem darbiem un neuzskata par atbildīgu taisni tā ļaunuma dēļ, kas tam piemīt no mazām dienām.

Turpat lasam: „Tas Kungs sacīja — raugies, šodien es tev piedāvāju labu un ļaunu, dzīvību un nāvi. Izvēlies sevīm dzīvību, lai tu un tavš dzimums dzīvotu.“ No šiem vārdiem redzams, ka seno ebrēju likumdevējs, dodams cilvēkiem pašiem iespēju izvēlēties darbības veidu un pēc sava ieskata vadīties no laba, vai ļauna, ir pārliecināts par savas tautas spēju saprātīgi izlietot šo tiesību. Tie kas vadīsies no ļauna pelnīs nāvi, bet kas no laba, tie dzīvos. Šī likuma izdošanas laikā ebrēju tauta bez šaubām stāvējusi uz augstākas attīstības pakāpes kā tai laikā, kad Dievs devis solījumu nenolādēt uz priekšu zemi cilvēku dēļ.

No sacītā redzams, ka bībele atzīst vaiņojamību jeb tiesisku atbildību tikai tai gadījumā, ja vainīgājam ir zināms prāta un tikumības cenzs.

Sekojo tādā veidā cilvēces attīstības gaitai mēs novērojam, ka lai gan vaiņojamības jēdziens netiek tieši dēfinēts, tomēr to arvien skaidrāki un noteiktāki sāk apzināties kā filozofi, tā juristi. Tā Aleksandrijas skolas ziedu laikos ebrēju kriminālpsīhologi pilnīgi noteikti atzīst gara aptumšošanu par tādu stāvokli, kurā atradami un darbodami cilvēks nav uzskatāms par tiesiski atbildīgu.

Šo uzskatu viņi izteicā sekošā aforismā: „Cilvēks izdara noziegumu ne citādi, ka zem gara aptumšošanās iespaida.“ Pats par sevi saprotams, ka tādēļ tas atsvabināms no kriminālās atbildības.

Tā tad viņi izšķir divus psīhiskus stāvokļus:

- 1) normālo, kurā atradami un darbodami viņš ir atbildīgs par savu darbību un
- 2) nenormālo, kad tā gars ir aptumšots.

Šai pēdējā stāvoklī cilvēks nav atbildīgs par saviem darbiem. Tā tad šie skaidri redzam vaiņojamības apzināšanos, bet vaiņojamības jēdzienu un dēfinīciju neatrodam.

Tālāk mums jāatzīmē *determinisma* lielā nozīme pie cilvēku atsvabināšanās no kriminālās atbildības. Bija laiks, kad deterministi ņēma aktīvu dalību pie jautājuma noskaidrošanas par apsūdzētā sodamību un vainas piešķaitamību, bet bij arī laiks, kad daudzi aizrāvās no

mācības par predestināciju, būdami dziļi pārliecināti, ka cilvēku griba jau iepriekš noteikta caur neizdibināmo Dieva pirmlēlumu un cilvēks nav spējīgs darboties pēc savas gribas un ieskatiem. Viņš ir tikai šī pirmlēluma izpildītājs.

Šai laikā deterministu mācība tika uzskatīta daudzās augstākās tiesās, sevišķi ebrēju sinodriņā, par augstāko vadošo normu. Sakarā ar to tiesneši, baidīdamies no Dieva soda par nepareizu motīvēšanu atturējās no galīgas sprieduma iznešanas, kamēr visa apsūdzētā darbība izpētīta un izmērīta no determinisma viedokļa. Ja izrādījās, ka apsūdzētā darbība ir pamatota uz predestinācijas likumiem, tad apsūdzēto tūlī atsvabināja. Pats par sevi saprotams, ka notiesāto noziedznieku skaits tādos apstākļos bija samērā mazs.

No sacītā redzams, ka deterministu mācība ar saviem gaismas stariem apgaismoja tai laikā tumšo pasauli un daudzus nevainīgus glāba no soda. Tā tad vaiņojamības jēdziens, lai gan neskaīdri un nepilnīgs tomēr tika jau zināmā mērā piemērots arī tiesu praksē.

Kas zīmējas uz romiešu tiesībām, tad tur velti vaiņojamības jēdzienu meklēsim, jo viņš nespēja kā patstāvīgs jēdziens attīstīties. Kriminālā atbildība romiešu tiesībās sakrita ar cīvīlo atbildību par šo darbu. Ir taisnība, ka arī romiešu tiesībās mēs atrodam atsevišķus noteikumus par mazgadīgo, garā vājo un citu tiesisku atbildību, bet vispārīgās vainas pieskaitāmības jēdziena pazīmi mēs velti meklēsim.

Arī vidus laikos mēs šo pazīmi neatrodam, lai gan jāpiebilst, ka baznīcas tiesībās redzamu vietu ierādīja noziedzumu subjektīvajiem motīviem. Tikai 18. gadu simteņa beigās novērojām pirmos noteiktos soļus, kādus spēra lai tuvāki apzīmētu vainas pieskaitāmības jēdzienu un tos vispārīgos noteikumus un apstākļus, zem kādiem darbotāmās zināma persona var tikt saukta pie kriminālās atbildības.

Kad pamazām sāka uzplaukt psiholoģija, antropoloģija un nāca pazīstami mūsu psihiskās darbības pro-

cesi un kad tika atzīti cilvēka gribas ciešais sakars un atkarība no iekšējiem procesiem un arī no ārējiem sabie driski apstākļiem, tad krimināltiesību laukā nebija iespējams apmierināties ar pastāvošiem uzskatiem par kriminālo atbildību, kuŗa pamatojās tikai uz ārēja fakta un atzina tādos gadījumos arī bērnus un garā vājus par sodamiem.

Tā pamazām sāk iesakņoties tā pārliecība, ka apspriežot jautājumu par apsūdzētā kriminālu atbildību galvenā vērība jāpiegriež nevis noziedzīgas darbības ļaunu seku apspriešanai un novērtēšanai, bet gan jautājuma noskaidrošanai, cik lielā mērā apsūdzētā noziedzīgā darbība uzskatāma par brīvas gribas rezultātu, t. i. par brīvu darbību.

Saskaņā ar no visiem atzīto psiholoģisko patiesību, ka katra cilvēka darbību rada ne tikai viņam piemītošas jūtas, bet arī atziņas un gribas spēja, par vaiņojamu apsūdzētais var tikt atzīts tikai tai gadījumā, ja viņa pretlikumīgā darbībā izteiktas šīs spējas, t. i. ja viņš savu darbību apzinas kā pretlikumīgu un to brīvi izvēlējis.

Šādi uzskati jaunākos laikos likti par pamatu krimināltiesībām pie visām kultūras tautām. Saskaņā ar šiem uzskatiem sodam jābūt samērīgam ar vaiņojamību, pie kam pēdējā ir ekvivalenta nevis noziedzīgās darbības ļaunajām sekām, bet gan brīvas gribas pretlikumīgam lēmuma izpildījumam.

Tā tad jautājumā par vaiņojamību smaguma punkts atrodas nevis objektīvā, bet subjektīvā noziedzīgās darbības sastāvā.

Savelkot kopā teikto, mēs varam teikt, ka mūsu laikos par krimināltiesību galveno pamatu tiek atzītas personas pašnoteikšanās spējas, kuŗām iztrūkstot nevar būt runa par vainas pieskaitāmību.

Tā tad šī pēdējā atkarājas no atziņas un gribas spējām jeb citiem vārdiem no saprašanas (razumije, Untersuchungsvermögen) un brīvas izvēles. Apsūdzētais var tikt atzīts par vainojamu tikai tādā gadījumā ja viņš

spēj pretlikumīgo darbību apzināties kā tādu un to izdarījis nepiespiesti un brīvi izvēlēdamies.

Glūži pretēji šim pēdējam gadījumam bieži vien mēdz būt arī tādi gadījumi, kad griba izteicas uz āru tikai vienā noteiktā virzienā, kad darbības subjekta brīvu izvēli traucē vai nu ārēji apstākļi kā fiziskā vara, vai arī iekšēji organiski traucējumi.

Šie gadījumi, kuŗos nav vietas vaiņojamībai, ir taisnī tie, kuŗu sīkāka un dziļāka izpētīšana ir kriminālpsīcholoģijas uzdevums.

Tā tad galu galā mums jānāk pie slēdziena, ka vaiņojams tikai tāds pretlikumīgas darbības subjekts, kuŗš šo savu darbību apzināties un brīvi izvēlēties, t. i. ja viņam pa šīs darbības laiku ir piemītušas apziņas un gribas spējas.

Ja šīs pēdējās iztrūkst, tad vainas pieskaitāmībai nav vietas.

No sākuma juristi runāja tikai par vaiņojamību, bet ar laiku tiesu praksē nāca priekšā daudz tādi gadījumi, kur darīšana ar garīgu neattīstību, gara vājību un dažādiem nesamaņas stāvokļiem Te radās jēdziens par vainas nepieskaitāmību. Līdz ar to glūži dabīgi radās tieksmes šos abus jēdzienus jeb kritērijus — vainas pieskaitāmību un vainas nepieskaitāmību — apvienot. Caur šādu apvienošanu tika radītas lielas neskaidrības un šo jēdzienu pilnīga sajukšana.

Daudzi zinātnieki nevaiņojamības jeb vainas nepieskaitāmības jēdzienu uzskatīja par vaiņojamības jēdziena kreiso, vai labo pusi, ja tā varētu teikt. Tas ir pavisam nepareizi un ienes vislielāko neskaidrību šai jautājumā. *Vainas nepieskaitāmības jēdziens pēc savas būtības medicīniskš, turpretim vainas pieskaitāmības jeb vaiņojamības jēdziens ir psīcholoģiskš un arī juridiskš jēdziens.*

Lai novērstu šīs neskaidrības, tad zinātnieki centušies šos jēdzienus dēfinēt. Tā prof. Lists šādi dēfinē vainas pieskaitāmības jēdzienu; „Atbildības, sodamības jeb vaiņojamības saturs nenozīmē vis brīvas gribas aktu, neatkarīgu no cēlonības likuma, bet gan parasto gribas iz-

teikšanos un vadīšanos no priekšstatiem vispārīgi, bet sevišķi no vispārīgiem priekšstatiem par reliģiju, tiesībām un gribu, kuŗi nošaka cilvēka dzīvi un darbību.“

Šai pēdējā tomēr saskatāma liela nepilnība, jo nevar apgalvot, ka vispārīgās gribas priekšstats regulē mūsu darbību. Citādā ziņā šis uzskats pilnīgi pieņemams.

Kriminālpсихолоgs un psihiatrs *Forels* saka, ka vainas pieskaitāmība ir praktiska spēja attiecīgi piemērot mūsu smadzeņu dzīvi ār pasaulei, bet it īpaši citu cilvēku smadzeņu dzīvei.

Kā Lists, tā Forels aizrāda uz vienu sociālu faktu, runājot un spriežot par vainas pieskaitāmību. Lists šo faktu apzīmē kā vispārīgu jēdzienu par tiesībām, reliģiju un gribu, bet Forels kā smadzeņu dzīves piemērošanu citu cilvēku smadzeņu dzīvei. Šos aizrādījumus atrodam arī citos vainas pieskaitāmības pētījumos.

Man jāsaka, ka psiholoģiska vainas pieskaitāmības iztīrāšana vien ir jāatzīst par nepilnīgu. Mēs vētāk redzēsim, cik nepilnīgi un relatīvi ir psiholoģijas kritēriji, kuŗi neņem vērā zināma laikmeta kultūras vēsturi un apstākļus. Bet ja mēs šos aizrādījumus uz sociāliem faktoriem atzīstam par pareiziem un neizbēgamiem, tad jānāk pie slēdziena, ka tādām vainojamības jēdziena apzīmējumam nav nekā kopēja ar cilvēka dvēseles dzīves pētīšanu medicīniskā ceļā, jo medicīniski slēdzieni nepamatojas vis uz kultūras likumiem, bet uz fizioloģiskiem pamatiem.

„Augstskola Mājā“ Nr. 23.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

3. lekcija.

Tā tad mums katrā ziņā jāņem vērā, ka šinī jautājumā vajaga stingri atšķirt juridisko un medicīnisko. Jūristu pienākums ir raksturot vaiņojamības jēdzienu, bet mediķu — nevaiņojamības jeb vainas nepieskaitāmības jēdzienu.

Tikai stingri atšķirot šos divus jēdzienus, kuņus vēl nesen atpakaļ jūristi sajauca, būs iespējams arī kriminālpsīholoģijā nesajaukt šos divus jēdzienus un ienest skaidrību, kas tiesu praksē no liela svāra.

Taļāk pāriesim tieši uz kriminālpsīholoģijas apskatīšanu. Ļoti svarīga nodaļa kriminālpsīholoģijā ir tā saucāmā *jūtu psīholoģija*. Es jūs iepazīstināšu ar jūtu pārdzīvojumiem, jo jūtas ir noziedzīgās darbības galvenais faktors.

Vissmagākie noziegumi tiek pastrādāti zem patoloģisko jūtu iespaīda. Tādēļ mums jānāk pie skaidrības,

kas ir normāls un kas ir nenormāls jeb patoloģisks pār-
dzīvojums.

Ja mums dzīvē nāktu priekšā indivīdi tikai ar no-
teiktām un spilgtām psiķes pazīmēm, tad mums nebūtu
nekādu grūtību ierindojot šos indivīdus, vai nu veselos jeb
normālos, vai arī slimos jeb nenormālos. Tad arī tiesu
praksē nenāktos grūti izšķirt jautājumu par vainas pie-
skaitāmību.

Dzīvē šī lieta ir daudz sarežģītāka un komplicētāka,
jo visvairāk tiesu praksē nāk priekšā tādi indivīdi, kuŗu
psīķiskās pazīmes nedod iespēju ar drošu prātu tos
ieskaitīt tai vai citā slimo jeb nenormālo katēgorijā. Tādēļ
ceļas jautājums, ja nav iespējams novilkt stingru robežu
starp normālo un nenormālo, tad vai nav iespējams no-
spraut to pierobežas joslu, kuŗas vienā pusē atrodošies
indivīdi ir neapšaubāmi psīķiski slimī un nav atbildīgi
par savu darbību, bet otrā pusē — pilnīgi veseli ar nor-
mālu psīķiku.

Jāsaka, ka arī to mēs nespējam. Mēs zinām tikai
to, ka šāda pierobežas josla pastāv, kuŗā jēdzieni vesels
un slimš itkā sajaukti savā starpā. Šai apziņas joslā mums
jārēķinās ar bezgali lielu psīķisko parādību dažādību. Te
mes redzam gan personas ar paaugstinātu, stipri attīstītu
nervozitāti, kuŗas sevišķi stipri un slimīgi reaģē uz dažā-
diem ārējiem un iekšējiem kairinājumiem, gan personas,
kuŗu psīķe traucēta tikai zināmā nozarē, bet pārējie pro-
cesi norisinās normāli, gan redzam tādus dēfektus, kuŗiem
ikdienišķā dzīvē un darbā liekās itkā nav nozīmes, bet
kuŗi tomēr uzliek zīmogu uz personas darbību vispār un
dažreiz pat tik lielā mērā bojā personas tikumisko rak-
sturu, ka ar to jārēķinās no sabiedriskās drošības
viedokļa.

Ar vārdu sakot, šai pierobežas joslā mūsu jēdzieni
par normālu un nenormālu jeb patoloģisku, par iedzimtu
un iegūtu ir tik neskaidzi, pārejas tik dažādas, ka no-
vilkt robežas līniju, no kuŗas skaitīt veselu cilvēku par
psīķopatu un pēdējo par garā vāju nav absolūti iespē-
jams.

Visvairāk šai joslā ietilpst indivīdi ar stipri attīstītu nervozitāti. Kā zināms, stipri nervožu cilvēku galvenie traucējumi un bojājumi notiek jūtu sfairā. Visi ārēji iespaidi atstāj uz nervoža cilvēka psihiku daudz dziļāku iespaidu kā normālam cilvēkam un visi iekšēji pārdzīvojumi to rauj sev līdzī ar nepārvaramu spēku. Pie tam šie pārdzīvojumi stipri vien atšķiras no normālu cilvēku pārdzīvojumiem kā caur savu nepastāvību, jo viena dvēseles noskaņa seko otrai ar lielu ātrumu, tā arī dažreiz ar savu ilgumu, kad nervoza cilvēks atrodas ilgāku laiku zem viena un tā paša pārdzīvojuma iespaida.

Šādi nervozi cilvēki, kuŗu mūsu laikos ir liels daudzums, ļoti viegli uzbudinas un uz ārējiem iespaidiem reaģē ļoti stipri. Par katru nieku tie uzbudinas un nereti nonāk līdz galīgam izmisumam un dažreiz par nieka pārestību apdraud kā sevi, tā citus ar varas darbiem.

Tādu ārkārtīgi nervožu cilvēku ir sevišķi daudz starp intelligento profesiju darbiniekiem, kā rakstniekiem, māksliniekiem u. t. t. Viņu psihē diezgan ievērojami atšķiras iekšējo pārdzīvojumu ziņā no parastajiem cilvēkiem. Viņu gara stāvoklim piemīt zināma skumja nokrāsa. Viņiem, tā sakot, sīp sirds visdažādākos apstākļos. Pa lielākai daļai viņi paši nespēj atrast šiem gara stāvokļiem iemeslu. Kā novērojumi rāda, tad šādi cilvēki pastrādā dažādus noziedzīgus nodarījumus, bet arī daudzus vērtīgus un ievērojamus darbus zinātnes un mākslas, kā arī citos gara darbības aplokos.

Nemot to vērā mums ir vēl grūtāki novilkt robežu starp normālu un pataloģisku.

Tādēļ beidzot jānāk pie slēdziena, ka psihiskā dzīvē nav noteiktu robežu starp normālu un pataloģisku. Še ir tikai divi galēji robežu stabi, starp kuŗiem cilvēku garīgā dzīve kuŗstas un viļņojas.

Šajā kūsājošo un kaislību jūrā, kuŗā pārdzīvojumi jauca un krustojās, nevienam cilvēkam nav tiesības apgalvot, kā viņš ir bijis normāls visu savu mūžu, vai pat vienu dienu. Šodien viņš ir normāls, bet rīt viņa gara stabilitāte izzūd zem nejaušu apstākļu iespaida. Šodien viņš ir

skumjš un uskata sevi par nelaimīgāko radījumu pasaulē, bet rīt atkal priecīgs un laimīgs.

Šo vērā ņemot rodas jautājums, vai mēs maz varam runāt par normālu un patoloģisku attiecībā uz cilvēku vairākuma psihisko dzīvi. Vai nebūtu pareizāki runāt par psihiskām pārmaiņām un psihiskās normas ļoti plašām robežām? Vai mēs netaisām lielu kļūdu katru no virzīšanos no parastās psihikas uzskatīdami par patoloģisku.

Ja mēs garā vājo skaitu uz katriem 1000 cilvēkiem pieņemsim līdzīgu 2, kā tas arī patiesībā ir un tiek konstatēts no statistikas un pieņemsim, ka tik pat daudz ir šiem slimiem tuvu, tad tomēr paliek vēl 996, kuŗi jāatzīst vai nu par normāliem, vai arī par ietilpstošiem apziņas pierobežas joslā. Bet kuŗus lai atzīstam par normāliem?

Kā redzējām no visa iepriekš teiktā, tad zinātnes mums noteiktu atbildi nedod, bet dzīves prakse sabiedrības personā tiek viegli ar šo jautājumu galā. Viņa ņem vidēju intensitāti un nosauc to par normu, bet pēc tam katrā atsevišķā gadījumā par individu, kuŗš nesajetas ar šo normu saka „Sabiedrība ir normāla, bet šis subjekts patoloģisks“. Bet varbūt, ka būtu zināmā gadījumā jāsaka, ka šis subjekts ir normāls, bet sabiedrība patoloģiska, jo kā mēs zinām tautas masas jeb pūļa psiholoģija stāv zemāk par atsevišķa individa psiholoģiju. Un tomēr šī masa nosaka to psihikas vidus normu, no kuras pūlas atrisināt patoloģisko jēdzienu. Bet kā rāda kultūras vēsture, tad lieli ģēniji, talanti un citi izcilus indivīdi, kuŗi patiesībā dzen cilvēci uz priekšu pa kultūras un progresā ceļu nav spējīgi rēķināties ar tādu vidus normu. Likumdevējam ar šo normu jārēķinās, lai novērstu aneksiju, lai uzturētu mieru un kārtību sabiedrībā.

Tādēļ arī mums ar to jārēķinās un es šinī kursā aizrādīšu uz tām pazīmēm, kādas piemīt veselu cilvēku un patoloģisku indivīdu psihiskiem pārdzīvojumiem.

Tādā ceļā mums jāizšķir jautājums, vai dotā gadījumā indivīds uskatāms par noziedznieku, vai nē.

Stājoties pie jūtu psiholoģijas vispirms pakavēsimies pie tā saucāmiem *afektiem*. Par afektiem mēs saucam tos jūtu uzliesmojumus, kuriem pievienojas psihisku un fizioloģisku procesu virkne, piešķirdama tiem sevišķi raksturīgu nokrāsu. Viņi ir tādi psihiski stāvokļi, kuņos jūtu elementi ņem pārsvaru.

Galvenā afektu savādība ir tā, ka viņi traucē mūsu spriešanas spēju. Kad mēs pārdzīvojam afektu, tad mūsu spriešanas spēja mainās. Zem dažu afektu iespaida mūsu spriešanas process tiek paātrināts, bet zem citu norit lēnāk un nekārtīgāk.

Otra afektu pazīme ir tā, ka viņi izteicas uz ārieni dažādos izteiksmes veidos. Pievedīšu dažus piemērus, kur to redzam. *Dusmu afekta* izteiksme ir šāda. Cilvēks stāv saslējies, uzacis sarautas, rokas sažņaugtas. Pārdzīvodams *prieka jūtas* cilvēks smejas, smaida, kliedz, lēkā, dzied.

Afeki atstāj zināmu iespaidu uz organismu vispār. Šai zinā Kants viņus sadala *uzbudinošos* jeb *steniskos* un *nospiedošos* jeb *asteniskos*. Uzbudinošie afeki arvien paceļ organisma darbību, muskuļu un sirds darbība norit straujāki. Nospiedošie afeki atstāj glūzī otrādu iespaidu. Viņi darbojas uz muskuļiem tā, ka sirds darbība paliek lēnāka, asins trauki šaurāki. Pie uzbudinošiem afektiem pieskaita prieku, dusmas, niknumu, riebjuma jūtas, pie nospiedošiem—skumjas, bailes, izbrīnēšanos, šaubas u. c. Visus afektus nevar uzskaitīt aiz tā iemesla, ka daudzu apzīmēšanai trūkst attiecīgu nosaukumu.

No sacītā redzam, ka pie afektu ārējas izteiksmes ņem dalību mūsu iekšējie organi un muskuli, ka asins trauki, sirds un plaušas. Sirds darbība spēlē lielu lomu afektu izteiksmē, tādēļ tautas apziņā jēdzieni, jūtas un sirds ir sajaukti. Tauta saka „sirds pušu plīst“, „sirds ir pilna“ u. c. No muskuļiem atzīmējami tie, kas ar savu darbību rada pieres savilkšanu, acu izplēšanos, smaidus

u. t. t. Šis muskuļu kustības sauc par mīmiku, kamēr tās, kas izteicas roku un kāju kustībās par pantomīmiku.

Afekti ir jāatzīst par fizioloģiskās dzīves parādībām, bet tanīs gadījumos, kad viņi sāk atšķirties no parastājiem afektiem ar savu intensīvātāti, tūliņ novērojami psihisko procesu traucējumi, lai gan vesels cilvēks afekta momentā spēj sevi savaldīt un tas viņam arī jādara, tāpat tiesa nevar atstāt nesodītus zem afekta izdarītus noziegumus, tomēr mums jāatzīst, ka afekti ir pārejoši psihes bojājumi.

Pie parastājiem fizioloģiskiem afektiem cilvēkam piemītošie ētiskie un tiesiskie uzskati izzūd tikai uz īsu brīdi, bet kas zīmējas uz *pataloģisko afektu*, tad zem viņu iespaida cilvēks pilnīgi zaudē pašsavaldīšanos. Viņš nespēj vairs noteikt savu domu un apziņas gaitu, viņa atmiņa tiek stipri bojāta tā ka pēc afekta izbeigšanās cilvēks arvien ļoti neskaidri atceras notikušo un bieži vien viņš pavisam neatceras pa afekta laiku notikušo.

Novilkt stingru līniju starp fizioloģisko un pataloģisko afektu gandrīz nav iespējams. *Par vienīgo pataloģiskā afekta noteicošo nozīmi ir jāatzīst apziņas bojāšanos un aptumšošanos*, kuŗa tad arī izslēdz vainojamību, t. i. padara pastrādāto noziegumu par nesodāmu. Šāds apziņas stāvoklis izskaidrojams ar stipriem asins riņķošanas traucējumiem smadzenēs, uz ko norāda dažādas ārējas pazīmes, kā sarkans ģimis u. t. t. Individīda kustībām tādos gadījumos piemīt pilnīgi automātisks raksturs, bet neskatoties uz to viņas var sastāvēt no ļoti komplicētiem aktiem. Pēc afekta iestājas fizisko un psihisko spēku pagurums.

Šis stāvoklis ļoti raksturīgs pataloģiskajam afektam. Tā nereti tūliņ pēc nozieguma, piem., slepkavības, pēdējās pastrādātājs aizmieg turpat blakus noslepkavotam. Dažreiz pēc nozieguma apziņa paliek vēl zināmu laiku neskaidra un cilvēks paliek vienalzīgs pat pret visbriesmīgāko viņa izdarīto noziegumu, kamēr beidzot pēc dažām stundām un pat dienām atgriežas normālais psihiskais stāvoklis.

Šādi psihiskās darbības traucējumi var rasties tikai zem zināmiem labvēlīgiem noteikumiem. Tā patoloģiskie afekti var attīstīties pie personām ar svārstīgu nervu sistēmu, pie kam šī svārstība var būt vai nu pastāvīga parādība, vai arī pārejoša.

Pirmā gadījumā šī svārstība konstatējama jau agrā bērnībā un ir iedzimtības rezultāts, bet pēdējā gadījumā tā iegūta caur dažādām smadzeņu slimībām un bojājumiem.

Raksturīgi, ka atsevišķos gadījumos novērojama ļoti maza izturība pret alkoholiskiem dzērieniem, kuŗu neliels daudzums rada patoloģisku apreibību.

Pats par sevi saprotams, ka visi darbi, kas pastrādāti zem patoloģiskā afekta iespaida nav sodāmi. Aiz šī iemesla visiem tiem apstākļiem, kas veicina afektu izcelšanos ir liela nozīme tiesu medicīniskā ziņā, jo viņa ir drošs pierādījums tam apstāklim, ka spēja psihisko slimību iestāšanās ir iespējama.

Par tālākiem patoloģiskā afekta pierādījumiem noder pilnīga, vai nepilnīga pastrādātā nozieguma aizmiršana, tālāk tie fiziskie simptomi, kuŗi bija novērojami pie apsūdzētā un beidzot tas fiziskais un psihiskais noguruma stāvoklis, kas iestājas pēc afekta.

Ikdienišķās dzīves novērojumi rāda, ka tie cilvēki, kuŗi baudījuši attiecīgu audzināšanu zem zināmiem apstākļiem spēj pārvarēt afektus. Tādēļ arī likumdevēji neuzskata afekta stāvokli izdarītos noziegumus par absolūti nesodāmiem.

Nav šaubu par to, ka afekta stāvoklis ir pārejošs psihes bojājums. Tādam stāvoklim iestājoties cilvēka tikumiskie un tiesiskie uzskati zināmā mērā pazeminas. Individa apkārtējie dzīves apstākļi ir tuvākie un tiešie afekta cēloņi, kuŗi pie dažādiem individiem ļoti dažādi kā pēc savas būtības, tā pēc darbības un kuŗi noteic afekta tādu, vai citādu rezultātu un no kuŗiem lielā mērā atkarājas jautājums par vainas piešķaitāmību. Temperāments, raksturs, audzināšana, visi tie ir apstākļi, par kuŗiem likumi nevar cilvēku darīt atbildīgu, bet no kuŗiem atka-

rājas afektu izteiksmes veidi. Likumdevēji cenšas pilnīgi atšķirt zem afekta iespaida pastrādātos noziegumus no tiem, kas lai gan pēc savām ārējām pašībām pilnīgi līdzīgi afektiem, bet tiek iepriekš apdomāti un tiek izvesti uztrauktā gara stāvoklī.

Kvālifīcēdama zem afekta iespaida pastrādātos noziegumus un izturēdamās pret tiem daudz mīkstāki, tiesa tomēr nevar atstāt bez ievēribas to apstākli, ka afekts un iepriekšējs nodoms nav nesavienojamas psihiskas parādības, kuŗas viena otru izslēdz.

Lai arī cik neticami tas izliktos, tomēr jāsaka, ka afekts un iepriekšējs nodoms ir pilnīgi savienojami, Bez tam jāaizrāda, ka ļoti bieži nonāk pie nepareiza slēdziena par zināmas personas spējām pretoties afektam tādēļ, ka šis afekts vilcīs ļoti ilgi, pirms izsaucīs zināmo darbību. Parasti aizmirst, ka zināma cilvēka psihē ieperinājies afekts pakāpeniski pieaug zem sevišķu apstākļu iespaida, kāmēr beidzot kāds sevišķs apstāklis galīgi iznīcina pašsavadīšanos un apdomības atlikumu un izteicas attiecīgā darbībā.

„Augstskola Mājā“ Nr. 24.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīhologija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

4. lekcija.

Novērtējot afektu lomu attiecībā uz pastrādātiem noziegumiem ir ļoti grūti noskaidrot, vai noziegums izskaidrojams ar apzinīgu darbību, vai ar audzināšanas trūkumu, vai arī ar iedzimtību.

Tāpat pie jautājuma apspriešanas par soda mīkstināšanu sevišķi jāņem vērā tie noziegumi kuŗi pastrādāti aiz nelaimīgas mīlestības, vai greizsirdības un galīga izmisuma, vai trūkuma.

Pie nupat minēto noziegumu kategorijas pieder bez šaubām arī tie noziegumi, kuŗi pastrādāti no sievietēm, kas dzemdējušas ārļaulības bērņus. Tādas sievietes pārdzīvo tik stiprus dvēseles savijņojumus, ka zaudē apdomību un pašsavaldīšanos un pastrādā bērņus slepkavības. Arī tad, ja šāda veida noziegumi tiek pastrādāti tikai zem fizioloģiskā afekta iespaīda viņi pelna soda mīkstināšanu.

Tas nelielais daudzums apdomības un pašsavaldīšanās, kas vēl novērojams pie fizioloģiskiem afektiem par visam iztrūkst pataloģiskā afekta gadījumos. Novilkt robežu starp šīm afektu šķirām praktiski nav tik viegli, kā tas varētu likties raugoties no teorētiskā viedokļa.

Galvenā raksturīgākā pazīme, kuŗa atšķir pataloģisko afektu no fizioloģiskā, kā jau aizrādīju, ir gara aptumšošanās. Arī šī iemesla noziegumi, kuŗi tiek pastrādāti zem šī afekta iespaida netiek uzskatīti par vainu pieskaitāmiem.

Tomēr var būt gadījumi, kad pataloģiskā afekta stāvoklis velkas ļoti īsu laiku caur ko praktiski rodas lielas grūtības, kad jādod atbilde uz to, kāds ir bijis zināmais afekts.

Tālāk rodas ļoti lielas grūtības tanīs gadījumos, kur blakus pataloģiskam afektam kā zināma noziedzīga nodarījuma tiešajam faktoram tiek konstatēts iepriekšējs nodoms.

Bez šē minētām grūtībām rodas vēl ļoti daudz citu grūtību pie šo afektu šķirošanas. Apskatot šo afektu pazīmes tikai teorētiski mēs nevarēsim nākt pie diezīn cik lielas skaidrības.

Tā kā jautājums par afektiem ir kriminālpsīcholoģijā no liela svāra, tad lai noskaidrotu starpību starp šiem diviem afektiem, resp. šīm divām afektu šķirām, tad nolāsīšu vairākus piemērus, jo tiesu praksē viņi nāk arvien ļoti bieži priekšā.

Seit būs kāds piemērs no dzīves. Kāds vīrs nošāvis savu sievu, kad redzēja, ka sieva uz slimības gultas briesmīgi cieš un nav cerību uz viņas izvesejošanos. Izmeklēšanā viņš atzinās, ka darījis to pilnīgi apzinīgi, zinādams ka viņu par to gaida sods. Gadījums raksturo fizioloģiskā afekta stāvokli. Pie fizioloģiskā afekta cilvēka apziņa paliek pilnīgi skaidra pretēji pataloģiskā afekta gadījumiem.

Tāds nodarījums nav pastrādāts bez iepriekšēja nodoma, bet viņš ir ilgāki apdomāts un realizēts saskaņā ar noziedznieka pārliecību. Neskatoties uz to, ka šīnī ga-

dījumā nepārprotami konstatēts iepriekšējs nodoms, tomēr tas pastrādāts zem afekta iespaيدا. Ja afekta nebūtu, tad šinī gadījumā nebūtu arī nozieguma. Noziedznieks vedis sīvu cīņu ar tieksmi savā psihē — atvieglot ciešanas sievai. Šī uzmācošā ideja par ciešanu atvieglošanu bija ņēmusi virsroku pār visām citām viņa apziņas idejām, kuŗas pirms nozieguma bija vedušas pret šo ideju cīņu. Te redzam, ka iepriekšējs nodoms var būt arī pie noziegumiem, kuŗi pastrādāti afekta stāvoklī.

Te būs otrs gadījums, kuŗš izpētīts tiesu medicīnas literātūrā. Kāds miesnieks nolēmis kopā ar savu sievu iet nāvē, jo viņam piepēši aprūcies naudas un viņā iesakņojusies pārliecība, ka nespēs turpmāk uzturēt savus bērņus. Viņa vispārējais materiālais stāvoklis nebijis slikts, bet tikai piepēši uznākušais naudas trūkums viņu tā uzbudinājis, ka viņš safantazējis, ka turpmāk viņa bērņiem būs jāiet nabagos. Lai no tā izbēgtu viņi abi ar sievu nolēmuši iet nāvē un ņemt līdzī arī bērņus. Vīrs nožņaudzis bērņus un pēc tam abi ar sievu mēģinājuši pakārties. Viņi uzlikuši sev cilpas uz kakla un izgrūduši atbalstus zem kājām. Pēc tam vīrs zaudējis samaņu un vairs nekā neatceras. Viņš atmodies tikai otrā ritā. Izrādījās, ka viņa cilpai bija pārtrūcis striķis un tādēļ viņš palicis dzīvs. Vispirms miesnieks paziņojis notikušo savam brālīm un pēc tam policijai. Tālāk viņš bijis ļoti mierīgs un pie viņa nebijušas novērojamas nekādas nenormālības pazīmes. Arī šis noziegums pastrādāts zem fizioloģiskā afekta iespaيدا, t. i. zem izmisuma jūtu spiediena. Arī še afekta stāvoklis sakrīt ar iepriekšēju nodomu. Viss bijis apdomāts un aukstasinīgi pastrādāts.

Varētu domāt ka tas runā pretīm afekta stāvoklim, jo spilgtākā afekta pazīme ir dziļš dvēseles saviļņojums. Tomēr šinī gadījumā šis saviļņojums nav izteicies uz āru, bet gan uz iekšu. Zem izmisuma jūtu spiediena viņš kā rādas bijis afekta stāvoklī un pārdzīvojis dziļu jūtu uzplūdumu.

Par patoloģisko afektu te nevar būt ne runas, jo noziegums pastrādāts pie pilnīgas apziņas, lai gan vēlāk viņš zaudējis apziņu, bet tas noticis tai momentā, kad

cilpa aizžņaugusi viņa kaklu. Tā tad te viņš pašnāvību nevarējis izdarīt tehnisku trūkumu dēļ. Šo gadījumu var arī apšaubīt un teikt, ka tas nav afekta stāvoklī pastrādāts. Tam bez šaubām par labu liecina lielā aukstasība, lielais aprēķins un apziņas skaidrība ar kādu viss norisinājies. Apziņa, ka viņš ir nabags un bērniem būs jācieš trūkums, pat jāiet nabagot, viņu tā iespaidojusi, ka viņš nolēmis iet nāvē un pierunājis arī sievu to darīt. Kā liekas, tad sieva nonāvējusies zem fizioloģiskā afekta iespaida. Var arī būt, ka viņu pārņēmusi kāda pēkšņa gara slimība, vai arī gadījums atsaucas uz iedzimtību. Tiesu izmeklēšanā ekspertīze nav varējusi pierādīt afektu un tādēļ minētais miesnieks notiesāts uz nāvi. Pēc viņa nāves anatomiskā apskatē viņa smadzenes atrastas nenormālā stāvoklī. Bieži gadas, ka noziegumi, kuŗi liekas pastrādāti pilnīgi normālā stāvoklī, tomēr izdarīti zem afekta vai arī gara slimību iespaida.

Kāds zemnieks uzbrucis pagasta vecākajam tādēļ, ka viņam pagasta vecākais neizdevis pasi, kuŗa viņam bijusi vajadzīga, lai meklētu nodarbošanos ārpus pagasta robežām. Viņš prasījis to vairākas reizes. Pielaižams, ka varbūt pagasta vecākais viņu pat rupji atraidījis. Pats zemnieks stāsta, ka viņš neko vairāk neatceroties, kas pēc tam noticis. Ācu liecinieki stāsta, ka viņš izvilcis nazi un uzbrucis pagasta vecākajam to ievainodams. Klātesošie viņu savaldījuši. Šis gadījums pastrādāts zem patoloģiskā afekta iespaida. Viņa galvenā pazīme ir apziņas aptumšošanās. Bieži gadas, ka arī fizioloģiskais afekts savā augstākā pakāpē gandrīz līdzīgs patoloģiskajam afektam. Apziņas aptumšošanās var vilkties tikai dažas sekundes un var vilkties arī vairākas dienas. Ja viņa ļoti īsa, tad viņu grūti konstatēt kā pašam noziedzniekam, tā arī lieciniekiem. Tā kā šī starpība ir no ļoti liela svāra, jo no tā atkarājas tiesu praksē sodi, tad tas ir ļoti svarīgs jautājums, kuŗš pamatīgi jāapsver.

Krievu prof. Servskis šādos gadījumos neapmierinās tikai ar to, ka afektus šķiro tikai 2 grupās. Viņš ienes

vēl vienu pašķiru, nodalīdams atsevišķi *fizioloģiskos afektus uz pataloģiskiem pamatiem*. Tas ir tas pats fizioloģiskais afekts tikai savā augstākā pakāpē. Arī šī afekta intensivitāte sasniegusi savu augstāko pakāpi. Var būt tikai daži acumirkļi, kad darbojošā persona zaudē samaņu. Viss tas var vilkties tikai dažas sekundes. Te būs viens piemērs, kuŗu novērojis prof. Servskis un kā eksperts tiesā devis savus slēdzienus. Kāds skolnieks izšāvis uz kādu personu, kuŗa tai laikā izpildījusi savus dienesta pienākumus. Ievainotā persona bijusi zēnam labi pazīstama. Viņa stāvējusi sakaros ar zēna māti un tādēļ zēna vecāki šķīrušies. Tēvs nekā neslēpis zēnam un tādēļ zēns nervozējis un viņam uznākušas histērijas lēkmes tiklīdz viņš dzirdējis kaut ko, vai arī saticis šo personu.

Pirms dažiem gadiem zēns nozadzis tēvam revolveri, lai nonāvētu minēto personu. Šoreiz viņa biedri aizkavējuši to izdarīt. Kad tēvs palicis bez vietas slimīguma dēļ, izrādījās, ka zēns nevarēs uz priekšu iet skolā. Zēns bijis par to ļoti uzbudināts. Viņš paņēmis revolveru, devies prom no mājām un izšāvis uz minēto personu, jo domājis, ka vienīgi viņa ir visas nelaimes cēlonis. Policists, kas zēnu pēc tam aizrūjis stāsta, ka tas bijis pilnīgi nenormālā stāvoklī. Izmeklēšanā pierādījās, ka zēna ģimenē bijuši vairāki garīgi slimi, kas atstājuši iespaidu uz iedzimtību. Nav ne mazāko šaubu, ka šē darīšana ar afekta stāvokli, jo no apraksta, kuŗu devis policists, skaidri redzams, ka zēns bijis fizioloģiskā afekta stāvoklī. Viņa seja bijusi sarkana un arī visas citas pazīmes skaidri rāda, ka viņš nav bijis normālā stāvoklī, bet izrādījies šinī brīdī gandrīz par pilnīgi ārprātīgu.

Tomēr izpētot šo gadījumu profesors Servskis nāk pie slēdziena, ka pataloģiskais afekts te tomēr nav bijis, jo noziedznieka apziņa nav bijusi, pēc viņa paša stāsta, ne uz brīdī aptumšota. Fizioloģiskais afekts sasniedzis savu augstāko pakāpi. Tikai ja būtu novērota no viņa paša, vai citiem cilvēkiem apziņas aptumšošanās, tad varētu runāt par pataloģisko afektu. Bet tā kā viņš visu skaidri apzinājies, tad tas būs fizioloģiskais afekts uz

pataloģiskiem pamatiem. Tā kā viņa iedzimtība bijusi ļoti slikta, tad visa viņa fizioloģiskā un fiziskā uzbūve rāda, ka būs bijis pataloģiskais afekts, uz kuŗa pamatiem attīstījies fizioloģiskais afekts.

Šādos gadījumos prof. Servskis runā par fizioloģiskiem afektiem uz pataloģiskiem pamatiem. Ja viss tas pats būtu norisinājies, bet nebūtu novērojama slikta iedzimtība kā šinī gadījumā, tad saprotams tas būtu vienkāršs fizioloģisks afekts. Šādos gadījumos prof. Servskis runā par fizioloģiskiem afektiem uz pataloģiskiem pamatiem, lai pastrīpotu šo pašķīru. Mūsu laikos grūti atrast cilvēkus, kuŗiem nebūtu slikta iedzimtība.

Parasti pataloģiskais afekts norisinās ļoti spēji un bieži vien afekta stāvoklis velkās tikai dažas sekundes, vai minūtes. Tā tas mēdz būt pa lielākai daļai, bet ir arī pataloģiskā afekta stāvokļi, kad šis afekts velkas vairākas dienas no vietas. Tādēļ bieži vien tiesu praksē nāk priekšā, ka eksperti, kuŗi nav pazīstami ar jaunākiem pētījumiem, dod nepareizus slēdzienus tādā ziņā, ka afekta stāvokli, kas vilcīs vairākas dienas, viņi neatzīst. Šeit būs spilgts piemērs par to, ka afekta stāvoklis vilcīs ilgāku laiku. Mums darišana ar kādu rakstvedi, kuŗam slikta iedzimtība. Viņš jaunībā attīstījies fiziski un garīgi ļoti ātri, tomēr bijis ļoti savāds savos uzskatos par dzīvi. Viņš ieņēmis kādu augstāku amatu, bet naudas iztrūkšanas dēļ pie revīzijas degradēts. Vēlāk viņš nonācis lielā naudas trūkumā. Viņš krīt itkā izmisumā, nervozē, ātri uzbudinas. Šai laikā viņš iemīlas kādā meitenē, kuŗa paliek pret viņu vienaldzīga. Viņš pieprasa satikšanos, bet kad meitene neierodas, viņš uzskata sevi par apvainotu un sāk domāt par pašnāvību. Dažas dienas vēlāk viņš sāk staigāt dienu un nakti gar meitenes māju. Viņš ir ļoti uztraukts un uzraksta arī meitenei atvadišanās vēstuli. Novērojot viņa savādo rīcību, policija viņu ievieto slimnīcā. Pēc kāda laika viņš atspīrgst, bet neatceras visu darīto, izņemot to, ka staigājis gar meitenes māju un bijis uztraukts. Viņu izlaiž no slimnīcas. Tomēr arī tagad viņš ātri uzbudinas un kādreizniecīga

iemesla dēļ sāk sist savu māti. Tikai pēc vairāku mēnešu rūpīgas veseļošanās viņš iegūst dvēseles līdzsvaru. Tas ir spilgts pataloģiskā afekta piemērs, kur mēs šī afekta stāvokli novērojam daudzas dienas no vietas. Tā tad afekti var vilkties dažas sekundes un arī vairākas dienas no vietas.

Tagad pāriesim pie kriminālpsicholoģijas apskatīšanas šaurākā nozīmē. Cilvēkus, kuŗiem traucēta normāla psihiskā dzīve, sadala grupās un apskata katras grupas svarīgākās īpašības, lai gūtu vispārējo jēdzienu. *Pie pirmās grupas apskatīsim cilvēkus garīgās un miesīgās attīstības laikmetā*, kuŗš aizņem bērnību un jaunību. Kā mes ziņām visu tautu kodeksi nosaka zināmu vecumu, kuŗu sasnieguši pilsoņi varētu tikt saukti pie kriminālas atbildības par noziedzībām. Šis vecums tiek noteikts sakarā ar katras rāsas savādībām, no kuŗām lielā mērā atkarājas attīstība. Pa lielākai daļai šo vecumu nosaka uz 10–12 gadiem, vērā ņemot to faktu, ka bērni līdz zināmam vecumam nav spējīgi paši noteikties. Var teikt, ka bērni līdz 12 gadiem nav spējīgi saprast savu darbību un sodu no ētiskā viedokļa, bet labākā gadījumā var noskārst tikai cēlonisko sakaru, t. i. saprast, ka zināmai darbībai seko sods. Ir taisnība, ka bērni var atšķirt labu no ļauna, bet šī spēja netiek pavadīta no tiesiskās atbildības apzināšanās par nodarīto darbu. Tādēļ valsts atstāj sodīšanu vecāku un audzinātāju ziņā. Tāpat kā bērni līdz 12 gadiem pie kultūras tautām nav atbildīgi par noziedzīgo darbību, arī tos, kuŗi nav sasnieguši 18 gadus, ja viņi nav apzinājušies sodu, pa lielākai daļai soda ar pamazinātu sodu, t. i. tos nesoda ar nāvi, katorgu, neatņem pilsoņu tiesības u. t. t. Lai noteiktu psīches stāvokli pie nozieguma pastrādāšanas, tad vajaga izpētīt katrā gadījumā visus tos apstākļus, no kuŗiem varētu spriest, vai nozieguma izdarītājs ir, vai nav apzinājies šī nozieguma sodamību. Noteikdami tādu atbildību un atzīdami tādu vainas pakāpi, kuŗa norobežo bērnu no pieaugušā pilnīgas vainojamības, likumdevēji atzinuši to antropoloģisko faktu, ka raksturs

un tikumiskās jūtas attīstās ļoti lēnām un pakāpeniski. Kad cilvēka psihē parādās pirmie tiesiskās apziņas stari, tad sākas pilngadības laikmets, kurā tam piemīt spēja būt atbildīgam par savu darbību.

Tomēr jāņem vērā, ka šī spēja vēl nav pilnīga, bet lielā mērā apšaubama. Lai gan valstij jāvērs savas prasības pret nozieguma izdarītāju, tomēr katrs gadījums rūpīgi jāapspriež. Par kritēriju šai pārējas laikmetā var noderēt vienīgi saprašana, t. s. „Untersuchungsvermögen“. Tā ir spēja apzināties un saprast darbības tiesisko nozīmi. Ja tāda spēja pie apsūdzētā nav konstatējama, tad viņš pielīdzināms bērnam, bet ja arī šī spēja tiek konstatēta, tomēr viņš nav sodāms līdzīgi pieaugušam cilvēkam. Pilnīga darbības un seku apzināšanās pie nepilngadīga ir tikai savas attīstības sākumā. Tai trūkst paša galvenā — „tikumiskā gribas spēja“. Tas pilnīgi saprotams, jo katra nepilngadīgā jūtu dzenuļi darbojas spēcīgi, bet gribas mehānisms nav pietiekoši stiprs, morāliskie spriedumi vāji un nav palikuši par indivīda sastāvdaļām. Gadījumos, kad nāk priekšā nepilngadīga noziedzīgā darbība, mums jāzin noteikti, vai nozieguma izdarītājs spēj apzināties savas darbības tiesisko nozīmi. Vispusīgi apskatot gadījumus bieži vien notiek, ka nepilngadīgie pēc ļaunuma seku ieraudzīšanas sāk apzināties savas darbības sekas un viņā sāk rasties atbildības spēja. Katrs gadījums tā tad jāapspriež atsevišķi un pats par sevi saprotams, ka vaiņojamības spēja, kuŗa uzskatāma par miesīgas un garīgas gatavības rezultātu, neiestājas stingri noteiktā laikā, jo kā mēs zinām šī attīstības pakāpe ir ap 21. dzīvības gadu.

Šis apstāklis ir ļoti ievērojams, ja tuvojas 18. dzīvības gadam, kad vaiņojamība grūti noteicāma. Tādēļ arī nepilngadība noder priekš soda mikstināšanas. Pie sacītā jāpiebilst, ka 18. dzīvības gads noder ka norma cilvēku vairākumam, bet izņēmumu ir ļoti daudz. Tāpat kā miesas attīstība, arī gara attīstība iestājas daudz vēlāk kā pie vairākuma. Ir daudzi pilnīgi veseli cilvēki kuŗi ap 20. gadu nav sasnieguši gatavību, kādu novērojam dažreiz pie 15 gadus veciem.

„Augstskola Mājā“ Nr. 25.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

5. lekcija.

Tas rāda, ka tiesu varai jābūt saudzīgai, jo tikai tad sods būs taisnīgs, ja sodamais būs spējīgs saprast viņa ētisko nozīmi. Pretējā gadījumā tas būs neattaisnojama cietsirdība un nederīgs formalisms.

Tagad es nolasišu dažus piemērus no kuņģiem redzams, ka arī bērnībā pastrādā smagus noziegumus un arī pie bērniem jāizšķir, kā pie pieaugušiem, slimīgus psihiskus traucējumus un nepietiekošu intelektuālu attīstību. Te būs šāds piemērs. Kādam zēnam iepaticies otra zēna apģērbs. Lai to iegūtu, tad viņš otru zēnu nogalinājis un apģērbis viņa apģērbu. Tiesa atzina, ka tas noticis ar nodomu un sodīja zēnu, lai gan mikstinātā veidā. Otrs piemērs. Divi zēni cīnas. Lielākais uzgūlies virsū mazākajam. Uztraukumā mazākais satver nazi un ieģrūž pretiniekam krūtīs. Zvērinātie viņu attaisnoja, jo atzina, ka viņš to nav darījis ar iepriekšēju nodomu. Šeit

mums darišana ar patoloģisko afektu. 3. piemērs. Kādas meitenes uzraudzībā nodoti bērni. Viņai ar tiem daudz jānopūlās tos mierinot u. t. t., tādēļ viņa nolemj no tiem atsavināties, lai viņai nebūtu tik daudz jāpūlas. Pirmo viņa nožņaugusi, bet viņas noziegumu neatklāja. Tad viņa gatavojusies nonāvēt otru un uz to rūpīgi gatavojusies. Tas viņai izdevies tikai pēc 3 nedēļām. Pēc slepkavības viņa nejutusi nekādus sirdsapziņas pārmetumus. Tiesu eksperti atrada, ka noziedzniece vēl nav pietiekoši attīstījusies intelektuālā un jūtu ziņā. Zvērinātie atzina, ka viņa nav vainīga, bet noziegumu pastrādājusi bez attiecīgas saprašanas.

Kā pie bērniem, tā arī pie pieaugušiem mums katreiz jākonstatē, vai darišana ar fiziski un psihiski normālu, vai nē. Bērnu psīche attīstās ļoti gausi un var teikt, ka cilvēks sasniedz savu gatavību tikai ap 20. gadu. Tagad **apskatīsim otru iemeslu grupu**, kuŗi iznīcina cilvēka pašnoteikšanos un vainas pieskaitāmību. Tai par iemeslu ir dažādi slimīgi bojājumi, kuŗi traucē psihisku attīstību. Caur to rodas vesela rinda indivīdu, kuŗi nekad nespēj sasniegt normāla cilvēka attīstības pakāpi. Katrā gadījumā, kur tādi cilvēki izdarījuši noziegumu, viņi jāpēta atsevišķi.

Tādu indivīdu klasifikācija ir gandrīz neiespējama, jo viņu spējas ir bezgala dažādas un sākdamās no pilnīga idiotisma, stiepjas līdz normāla cilvēka psīches attīstībai. Mūsu nolūkiem pietiek, ja minētos indivīdus iedalīsim: 1) idioti jeb plānprātīgie un 2) vājprātīgie. Kā idiotisms jeb plānprātība, tā arī vājprātība var būt iedzimta, bet var tikt izsaukta arī psīches attīstības laikmetā. Viņas pakāpes bezgala dažādas. **Viszemāko pakāpi ieņem absolūtie idioti**, kuŗi pilnīgi nav spējīgi attīstīties un kuŗu pazīšana nav grūta. Bet bez tam ir vēl vesela rinda garīgu kropļu, kuŗu pazīšana top sevišķi grūta, kad viņi savā psīches attīstībā tuvojas vesela cilvēka psīchei. Te iesākas visgrūtākais uzdevums — novilkt robežu starp vesela un slima indivīda psīchi. Bet kur tad iesākas šī robeža starp normālu un patoloģisku dzīvi. Atbildēt

grūti, jo patalogiskais jēdziens šai robežjoslā ir ļoti neskaidrs un nenoteikts. Šeit jēdzieni „vesels“ un „slims“ sajaucas. Šeit mums jārēķinas ar bezgali lielu psihisku parādību dažādību. Te mēs redzam gan personas ar paaugstinātu nervozitāti, kuŗu psihika sevišķi stipri reaģē uz arējiem un iekšējiem kairinājumiem, gan arī tādus, kuŗiem psīche traucēta tikai zināmā mērā, bet pārējie procesi norisīnas pilnīgi normāli. Redzam arī personas ar tādiem psihiskiem defektiem, kuŗiem ikdieniškā dzīvē un darbā nebūtu nekādas nozīmes, bet kuŗi tomēr uzliek zīmogus uz šīs personas darbību, bojā viņas tikumisko karakteri tā ka dažreiz ar tiem jārēķinās skatoties no sabiedriskās drošības viedokļa.

Ar vārdu sakot, apziņas pierobežas joslā mūsu jēdzieni par normālu un nenormālu, par iedzimtu un iegūtu ir stipri sajaukti un neskaidri. Kombinācijas tik dažādas, ka noteikt līniju, no kuŗas skaitīt veselu par slimu un slimu par psihopatu un garā vāju nav absolūti iespējams. Tomēr kriminālpsīhologija un psīchiatrija prasa noteiktu atbildi šai jautājumā. Katrā gadījumā mums jāizpēta zināmas personas psīche visās viņas nozarēs un virzienos neaprobežojoties ar vienu nozari, neskatoties uz to, ka viņa galvenā kārtā kristu acīs. Bieži vien starp vājprātīgiem ir lieli mākslinieki, piem, muziķi, lai gan šo indivīdu psihiskās dzīves citas nozares ļoti aprobežotas un viņi nevar tikt uzskatīti par normāliem.

Pie vājprātīgiem mums jālieto sintētiskā pētišanas metode, jo tikai tādā ceļā gūsim daudz maz pareizu jēdzienu par vājprātīgā saprašanas spējām. Zem saprašanas jāsaprot spēja apzināties to, par ko mums jāatbild saskaņā ar likumu. Personas ar psihiskiem traucējumiem un bērni ļoti bieži zin, ka nedrīkst zagāt, nokaut, bet šo apziņu viņi ieguvuši pilnīgi abstrakti. Viņi atveido tikai citu personu tikumiskos un tiesiskos jēdzienus un spriedumus, kuŗus viņu atmiņa ar lielām pūlēm piesavinājusies. Tādā abstraktā ceļā iegūta sodamības apziņa, vai savas darbības saprašana mums nedod tiesības spriest par zināmas personas spējām, izlietot šīs zināšanas katrā

gadījumā un spriest par to, ka šī persona apzinās labu un ļaunu. Ja mēs uzstādam abstraktu jautājumu, tad bieži vien dabūjam pilnīgu apmierinošu atbildi lai gan šī persona nav spējīga izlietot šīs abstraktās zināšanas dzīvē un rīkoties saskaņā ar tām katrā gadījumā.

Šinī ziņā bieži vien vājprātīgo atbildība tiek par augstu novērtēta, bet to mēs nedrīkstam darīt. Novērtējot un apspriežot tādu personu „es“, viņu tikumisko raksturu un viņu spējas apzināties noziedzīgās darbības sodamību, mēs nedrīkstam tikt maldināti no kaut kāda atsevišķa sprieduma, ko nereti novērojam pie šādas kategorijas personām. Priekš brīvas un saprātīgas darbības vajadzīgas iekšējas spējas, kuŗas patstāvīgi iegūtas un dziļi apziņā iesakņojušies tiesiski un tikumiski jēdzieni un spriedumi, kuŗu vietā pie vājprātīgiem atrodam tikai niecīgas drumstalas, iegūtas caur mēchanisko piesavināšanos skolā un mājā.

Praktiskā dzīvē parasti atšķir **plānprātīgos jeb idiotus** no **vājprātīgiem**. Galvenā starpība pastāv iekš tam, ka idiotiem trūkst spējas radīt abstraktus priekšstatus, jēdzienus un spriedumus, turpretīm vājprātīgiem šī spēja piemīt. Pilnīga idiotisma gadījumā nespējam konstatēt ne mazāko prāta darbību. Viņi noģied tikai tos priekšstatus, kuŗi vajadzīgi nepieciešamo dzīves vajadzību apmierināšanai. Tikai izsalkuma jūtas izsauc instinktīvas kustības, kuŗas nav saistītas ar kaut kādu apzinīgu mērķi. Ja idiotisms nav pilnīgs, arī tad spēja noģiest priekšmetus un tos reproducēt ir ļoti nepilnīga, atbildot uz kairinājumiem nereti mēchaniski. Tādiem plānprātīgiem trūkst jebkādu dvēseles tieksmju un sociālu jūtu, ka prieku, līdzjūtību.

Sabiedriskās dzīves labumus viņi izlieto pilnīgi neapzinīgi. Pie tādiem indivīdiem novērojama reakcija tikai vienā virzienā, kas notiek ja viņš padots kādam ļaunam iespaidam, vai arī cieš trūkumu. Tad šī reakcija izteicas stiprā dusmu afektā kuŗš, norisinās zvēriskā kārtā un pārsniedz varbūtējo dusmu mērķi. Tādi afekti pilnīgi nomāc viņa apziņu un vēlāk nekas nepaliek atmiņā. Dažreiz viņi uz-

nāk bez sevišķa iemesla. Pa lielākai daļai plānprātīgo noziegumi tiek izdarīti zem tādu afektu iespaida. Tādus noziegumus kuŗu izvešana prasa zināmu plānu un aprēķinu, plānprātīgie nav spējīgi izvest un par viņu upuriem pa lielākai daļai kŗit sievietes un bērni. Ja idioti netiek pietiekoši uzraudzīti, tad viņi nereti apdraud sabiedrisko mieru, kārtību un pieklājību. Vispār plānprātīgos viegli atšķirt no normāla cilvēka.

Vājprātīgos no vienas puses pieskaita pie idiotiem, no otras puses pie veseliem cilvēkiem. Viņu galvenā pazīme ir tā, ka vājprātīgais spēj radīt abstraktus priekšstatus un jēdzienus, kuŗi tomēr atšķiras no vesela cilvēka radītiem. Savā iekšējā dzīvē viņi atšķiras no idiotiem kvalitatīvi, ja vispār var runāt par kaut kādu idiotu iekšējo dzīvi, bet no normāla cilvēka psihiskās dzīves viņi atšķiras tikai kvantitatīvi. Caur to izskaidrojas, kādēļ grūti noteikt robežu starp patalogisku vājprātību un vesela cilvēka nezināšanu, kuŗai par pamatu ir nepietiekoša audzināšana. Vājprātīgo klasifikācija nav iespējama un viņu spēju izpētīšana ir grūtākais uzdevums. Ārējo iespaidu noģiešana notiek daudz lēnāk kā pie veseliem, caur ko izskaidrojama priekšstatu nabadzība pie viņiem,

Priekšstatu reprodukcija un ideju asociācija pie viņiem norisinās daudz lēnāk kā pie normāliem cilvēkiem, kas dara iespaidu uz jēdzienu un spriedumu izcelšanos, kuŗa ir ļoti vienpusīga un atrodas zem citu iespaida. Vājprātīgais ir parasti vieglprātīgs. Viņam nav savu patstāvīgu uzskatu, bet viņš vienmēr palaižas uz citu domām. Vesela cilvēka tieksmju izpētīt lietu būtību un maiņas vājprātīgiem gandrīz nav. Viņiem svešas augstākas intelektuālas intereses un cenšanās pēc noteikta mērķa. Viņi piemierina tikai materiālas vajadzības. Tie paši trūkumi, kuŗus novērojam vājprātīgo intelektuālajā sfairā, sastopami arī viņu ētiskajā sfairā. Viņi ļoti augsti vērtē savas spējas, līdzcilvēku prieki un bēdas viņus neaizkustina. Tikai tas, kas attiecas uz viņu personu, tos stipri saviļņo un viņu dusmu un prieku afekti izteicas neparastās formās. Viņiem trūkst pašiem savu ideju un viņi iztiec ar krā-

jumu, kuŗu piesavinājuŗies skolā. Viņiem trūkst oriģinālitātes, aktivitātes, tieksmes pēc noteikta mērķa. Necīgs šķērslis viņu attura. Viņu viegli atrunāt un viņa gribai dot jaunu mērķi. Vājprātīgie, palikdami citiem par paklausīgiem ieročiem, pastrādā dažreiz noziēgumus patieŗībā reālizēdami citu gribu.

Vājprātīgie nekad nav spējīgi pacelties līdz augstākiem aistētiskiem jēdzieniem un spriedumiem, bet viņi iztiek ar citu spriedumiem. Viņu tiesiskie, reliģiskie un ētiskie uzskati ir atmiņas produkts no skolas laikiem. Lai gan viņu pienākuma apziņa pietiekoŗi attīstīta, tomēr viņi nepamatojas uz apzinīgiem abstraktiem jēdzieniem, bet drīzāk atrodas pusapzinīgā psihiskā stāvoklī. Bieŗi sastopami vājprātīgie, kuŗi pietiekoŗi labi izpilda ikdienišķas dzīves vajadzības un spēj nokārtot savas vienkāŗšās dzīves attiecības. Bet tiklīdz nāk priekŗā negaidīti šķērŗji, ārkārtēji apstākļi, vai arī kad tie mēģina pacelties pār savas vienkāŗšās dzīves līmeni, tūliņ dzīvē pierādās viņu psihes nepilnības,

Noteikti redzams, ka zināma vājprātīgo daļa ir spējīga zināma mērā atbildēt par savu darbību. Viņi var būt vaiņojami, bet nav jāaizmirst, ka tādu vājprātīgo raksturs vājs, viņu tikumiskās un tiesiskās jūtas maz attīstītas, tiesisko seku apzināŗšanās viņiem ļoti ierobeŗota un padota dažādiem ekscesiem un visas jūtas netiek valdītas no tikumiskiem motīviem. Ar vārdu sakot vājprātīga „es“ tiek viegli uzvarēts no jūtu dzenuļiem, kuŗi noteic galvenā kārtā viņa darbību. Ja vājprātīgo tiesiskā atbildība tiek samazināta, tad viņai jābūt minimālai gadījumos, kad par noziedzīgās darbības pamatu ir kādi afekti, jo tie aptumŗo pilnīgi ne visai skaidro vājprātīgo apziņu.

Ļoti cieŗā sakarā ar idiotismu un vājprātību stāv morālistiskā vājprātība, kuŗa parādās citādi intelektuālā ziņā neatšķiroŗās personās. Un personu ētiskie jēdzieni stāv uz viszemākās attīstības pakāpes. Viņu tikumiskās jūtas, ja tādas vispār konstatējamās, ir pilnīgi neattīstītas. Viņu psihiskais stāvoklis raksturojams ka morālistiska vājprātība.

Viņiem trūkst normāla cilvēka spēju attīstīt iegūt un pie-savināties tikumiskās jūtas, ētiskos un tiesiskos jēdzienus. Aiz tā iemesla pārsvarā ir egoistiskie dzenuļi, kuŗi neatrod nekāda pretstata. Šādu morālisku kropļu prāta procesi norisinās bieži vien kārtīgi, bet viņu darbībai par pamatu ir netikumiski motīvi

Aiz šā iemesla šādas personas uzskata vienīgi par netikumiskām un tos viegli samainīt ar īstājiem noziedzniekiem. Tādu morāliski izvirtušu tipu raksturīgākās pazīmes pastāv iekš tam, ka viņiem trūkst lielākā, vai mazākā mērā morāliskas jūtas, ētiski jēdzieni un spriedumi, turpretīm spriedumi par kaut ko derīgu un kaut ko kaitīgu bieži vien norit pareizi. Šādu morālisku izvirtuļu darbībā redzam vienīgi egoismu, kuŗš novēršas no visa laba un daiļa un par galveno uzskata savu interešu apmierināšanu. Viņiem nav mīlestības un reliģisku jūtu, bet to vietā ir vienaldzība un cietsirdība pret līdzcilvēkiem un sabiedrisko dzīvi.

No sacītā saprotama arī viņu vienaldzība pret viņu darbības novērtēšanu no līdzcilvēku puses. Viņiem trūkst sirdsapziņas un viņi nespēj apzināties savas darbības vērtību. Viņi neizrāda aktivitātes, izņemot gadījumus, ka apmierina savas netikumīgās un noziedzīgās tieksmes. Darbu viņi uzskata par smagu nevēlamu nastu un nekad necenšas ar to maizi pelnīt. Ūbagošana un staigulošana būtu viņu dzīves īstais mērķis. Viņi bieži vien pazīstami kā sliņķi, meļi, izšķērdētāji un zagļi, kuŗi bieži vien nonāk cietumā, bet arī še visas pūles viņus izlabot ir veltīgas. Kas zīmējas uz tādu morālisku kropļu intelektuālajām spējām, tad viņas ir vājākas par normālu cilvēku spējām. Viņu domas bieži vien nenorit loģiski un nav pamatotas un slēdzieni stipri aprobežoti. Sevišķi krit acīs viņu psihiskā savādība, ka viņi paši neapzinās savas netikumības un savas darbības kaitīgumu.

Izdarīdami savus noziegumus, viņi bieži vien izrāda lielu elementārās saprāšanas trūkumu un caur to drīzi vien tiek atklāti. Viņiem trūkst paškontroles, pašsavaldīšanās un viņi bez šaubām zin, ka zināma darbība ir so-

dāma, bet šī zināšana iegūta caur tikumības noteikumu mēchanisku piesavināšanos skolā un mājā. Ētiskā ziņā likums priekš viņiem ir vienkāršs policijas priekšraksts un pat smagākie noziegumi tiem izliekas kā policijas priekšrakstu pārkāpšana. Lai varētu atšķirt šo slimnieku kategoriju no īstiem noziedzniekiem un lai varētu rast skaidrus pierādījumus, kā viņi ir psiho-patoloģiski indivīdi, bet ne vienkārši izvirtuļi, mums nepietiek ar psiholoģiskām pazīmēm vien, bet mums jāmeklē arī citas. Pēdējās mums sniedz medicina un kā uz galveno morāliskās vājprātības pazīmi aizrāda uz smadzeņu slimībām. Tikai tad mēs varam būt droši, ka mums darīšana ar vājprātīgo, bet ne ar noziedznieku, kad tam blakus stāv smadzeņu slimība.

Ka tas tā tiešām ir, to pierāda sekoši novērojumi:

1) Visos gadījumos, kur tiek novērota tikumības bojāšanās, katreiz tiek konstatēta vai nu iedzimta smadzeņu slimība, vai arī smadzeņu bojāšanās vēlākā dzīvē. Par iedzimtas tikumiskās vājprātības cēloņiem ir vecāku gara vājības un alkoholisms, bet gadījumos, kad morāliskā vājprātība iestājas vēlākā dzīvē, par pamatu ir smadzeņu bojājumi, vai arī smadzeņu slimība. Tikumiskā bojāšanās iestājas nereti pie smadzeņu virsmas bojāšanās, triekas, epilepsijas un pēc smadzeņu slimībām, kuņas rodas no pārmērīgas alkoholisku dzērienu lietošanas.

2) Pie viņiem tiek novēroti arī daudzi citi nervu sistēmas bojājumi, kā arī daži citi fiziski defekti. Starp tiem minami galvas kausa defekti.

3) Pie šiem indivīdiem tiek konstatēti ļoti mazi intelektuālo spēju apmēri, bet šo apstākli bieži vien neievēro caur to, ka pie viņiem krit acīs morāliskie defekti, bet ne intelektuālie defekti, pie tam viņu gara vājību aizsedz instinktīva viltība.

4) Bez tam jāaizrāda uz šo personu nedabiskajām seksuālām tieksmēm.

5) Jāaizrāda, ka morālisko vājprātīgo sakars ar vājprātīgiem redzams no tam, ka šīs slimības gaita norisinās zināmā kārtībā. Tā dažādas netikumiskas tieksmes

kā zagšana, dzeršana, parādas pie dažiem pilnīgi periodiski. Liekot par pamatu morālisko vājpātīgo diagnozei antropoloģiskās pazīmes, mums jāievēro arī psiholoģiskās pazīmes, pie kurām pieder netikumisko tieksmju nepārvaramība un neprātība resp. šo tieksmju pretrunība paša subjekta personīgām interesēm, viņu nedabiskums un pārmērīgums.

Tāļāk uzkrīt paviršība, neuzmanība, ar kādu šīs tieksmes apmierina un cinisms, ar kadu šīs personas rīkojas — tā tad gluži kā īsti noziedznieki.

• Beidzot kā pastāvīgu psiholoģisku pazīmi jāuzskata audzināšanas un izlabošanas līdzekļu bezspēcība. Ja mēs apskatot zināmas personas noziedzīgo darbību esam konstatējuši visas antropoloģiskās, patoloģiskās un psiholoģiskās pazīmes, tad mums nav nozīmes apskatīt to no ētiskās puses vien un atzīt par sodamu. Ja mēs konstatējam pie subjekta noziedzīgus ieradumus, netikumīgu dzīves veidu un ka noziedzīgā darba reālizēšanai izlietota liela meistarība, tad tomēr šīs darbības subjekts atšķiras no parastā noziedznieka caur to, ka viņa tieksmes nav brīvas gribas rezultāts, bet smadzeņu bojājumu rezultāts. Tā tad te par pamatu ir organiski cēloņi.

No otras puses raugoties smadzeņu bojājumi iznīcina izvēles brīvību un pašnoteikšanās spējas, jo viņi aizliedz radīt jaunus un iznīcina agrāk bijušos tikumiskos spriedumus un darbības motīvus. Iekš tā tad arī pastāv morālisko vājpātīgo galvenā atšķirība no īstiem noziedzniekiem. Noziedznieki pārkāpj likumus, vadīdamies no savām egoistiskām tieksmēm, bet pilnīgi apzinādamies savu tieksmju un kaislību nozīmi un labprātīgi izvēlēdamies. Tam par pamatu var būt vai nu nepietiekoši stipri tikumiski motīvi, vai egoistiskas tieksmes pastiprinātas caur afektiem. Turpretīm pie morāliskiem vājpātīgiem mēs tikumiskos motīvus nemaz neatrodam, vai nu tādēļ, ka nenormālais organisms nav jāvis tiem attīstīties, vai arī viņi ir iznīcināti vēlākajā smadzeņu bojājumā. Tā tad vainas pieskaitāmības iztrūkšanai pie morāliskiem vājpātīgiem ir organisks pamats. Brīvas gribas un pašnoteikša-

nās vietā mēs redzam nebrīvu vēlēšanos un piespiestu gribu, kuŗa uz āru parādas kā egoistiskas tieksmes un nedabiskas kaislības. Ja var būt runa par dažu morālisko vājprātīgo vaiņojamību, tad tikai tik tāļu, cik pie viņiem konstatējamā tiesisko normu zināšana un ja ne viņu ētiska saprašana, tad vismaz viņu izprašana, raugoties no ikdieniškās praktiskās dzīves viedokļa.

No sacītā redzams, ka morāliskās vājprātības gadījumā katrs gadījums jāapskata raugoties no psiholoģiskā, antropoloģiskā un pataloģiskā viedokļa.

Te būs daži piemēri no tiesu prakses.

Kāds zēns, gribēdams izaugt liels un stiprs, nogalinājis pazistamu meiteni, izgriezis viņas vēdera taukus un tos apēdis. Te redzams pilnīgs morālisks idiotisms, lai gan nevar teikt, ka psihiskās spējas atrastos tieši uz nulles.

II piemērs. Kāds jauneklis apvainots 5 dedzināšanās. Tiesā viņš stāsta, ka kādreiz viņam liekoties, ka viss jāaizdedzina. Viņa tēvs bijis plānprātīgs. Pats viņš sācis runāt tikai 5 gadu vecumā. Skolā ļoti sliktas sekmes. Kustības neveiklas, runā ar traucējumiem. Te ir tā tad daudz pazīmju, kas novērojamas pie idiotiem.

Vēl daži piemēri: Apsūdzēta kāda 12 gadus veca skolniece. Skolā viņa mācījusies labi, pratusi atbildēt skaidri un noteikti. Viņa nebijusi skaista, bet viņai bijusi sevišķa sejas izteiksme. Mīlējusi daudzīties ar citiem skolniekiem un ļoti mīlējusi saldumus. Lai iegūtu naudu saldumiem, viņa citus dažādi izmantojusi. Kādreiz viņa satikusī uz ceļa mazu meitenīti vienu pašu. Viņa atņēmusī tai auskarus, izplēsdama tos ar varu no ausīm, lai nopirktu saldumus. Viņa pilnīgi apzinās kas ir zagst un slepkavot, bet citu ciešanas viņai vienaldzīgas. Šinī piemērā ļoti spilgti izpaužas morāliskā vājprātība. Te mēs redzam, ka blakus pilnīgam morālisko jūtu aprobežojumam var pastāvēt netraucētas intelektuālās spējas. Loģiska domāšana norit pilnīgā kārtībā. Pie morāliskiem vājprātīgiem vēl raksturīgi, ka viņi jau no pašas mazotnes nejūtīgi pret ciešanām.

Kāds 19 gadus vecs jauneklis nodevies visādām pār-
mērībām. Savam tēvam viņš bieži draudējis ar nāvi. Kad
tēvs gribējis otrreiz precēties, viņš bijis par to ļoti sadu-
smots un nonāvējis tēva līgavu, lai tēvs to nevarētu izvest.
Apcietinājumā viņš izteicies, ka nožēlojot, ka neesot no-
nāvējis tēvu, līgavas māti un guvernanti, lai nolaupītu viņu
naudu. Naudu viņš gribējis izlietot lai varētu uzdzīvot.
Viņš teicis, ka viņam tikpat viegli nosist cilvēku, kā citam
mušu. Citādi viņa izturēšanās pilnīgi saskan ar normāla
cilvēka izturēšanos. Viņš teicis, ka strādāt negrib. Ja viņu
notiesātu uz spaidu darbiem, tad viņš labāki vēlētos nāvi.
Pirms nāves soda izpildīšanas viņš visu laiku bijis jautrā
gara stāvoklī.

No piemēra redzams, ka šim cilvēkam nepiemita ne
mazākā mērā morāliskas jūtas, viņš ir pilnīgs morālisks
idiots. Viņa intelektuālās spējas ir kārtībā. Viņa morāli-
skais idiotisms izpaudies jau no mazotnes. Pēc nāves soda
izpildīšanas viņš anatomiski izmeklēts un atrasts, ka viņa
smadzenes pilnīgi nenormālā stāvoklī. Šinī gadījumā tiesai
bijusi darīšana ar pilnīgi garā slimu cilvēku. Te redzam,
ka tiesu praksē ļoti grūti noteikt robežu starp veselu un
slimu. Daudzreiz garā slimi tiek notiesāti kā veseli un ja
pēc nāves nenotiek anatomiska izmeklēšana, tad arī ne-
zinām, vai darīšana ar noziedznieku, vai morāliski vāj-
prātīgo.

Tālāk pāriesim uz **trešo iemeslu grupu**, kuŗi traucē
normālas psihiskas dzīves gaitu. **Te bus runa par dvē-
seles slimībām.** Zem tām saprot tādus slimīgus smadzeņu
stāvokļus, kas traucē normālu psihisku dzīvi. Visas kul-
tūras tautas savos kodeksos atzīst garā vājos par nevaino-
jamiem.

Sakarā ar šo vispārējo principu, kriminālpsiholoģijai
būtu jānoskaidro:

1) kādi psihiski procesi, psihiskas darbības traucē-
jumi un bojājumi var tikt uzskatīti par zināmas smadzeņu
slimības rezultātu un

2) kādi no šiem psihes stāvokļiem un cik lielā mērā
izslēdz individa pašnoteikšanās spēju un brīvu gribu.

Izrādas, ka pirmais uzdevums ir grūtāks, jo dot noteiktu dvēseles slimības definīciju nav iespējams, jo nav tādas slimības pazīmes, kuŗa nebūtu atrodamā arī vesela cilvēku psihē. Ir tik daudz un dažādas spējas, ka nav ne mazākās iespējas atrast tādu psihes tipu, kuŗu varētu uzskatīt par garīgas veselības mērauklu. Pie dvēseles slimībām organisma funkcijas netiek galīgi satricinātas un mainītas, bet mainas tikai noteikumi, zem kādiem šīs funkcijas notiek, t. i. šie noteikumi kļūst nenormāli. Tā tad lai spriestu, vai zināms psihisks stāvoklis ir slimība un nenormālība, mums jāraugas netikvien uz izmaiņūšos psihisko funkciju, bet galvenā kārtā uz šīs maiņas izsaucējiem. Pie garā vājiem tas ir ļoti apgrūtināši. Tās pašas jūtas, kas pie veselīem, ir arī pie garā vājiem, tikai citādi motivētas. Viņas izliekas pat par pavisam nemotivētām no vesela cilvēka viedokļa. Jūtu un priekšstatu slimīgums pastāv iekš tam, ka viņi rodas indivīda psihē nevis no ārējiem apstākļiem un iespaidiem, bet viņus rada un izsauc subjektīvi iemesli, slimīgi un nenormāli smadzenēs notiekoši fizioloģiski procesi. Anatomiskas pārmaiņas smadzenēs, kuŗas rada attiecīgu psihiskā stāvokļa maiņu, ļoti grūti konstatēt.

Neskatoties uz to, dzīve prasa šī jautājuma noskaidrošanu, jo no tā atkarājas daudzu pilsoņu dzīvība un brīvība. Tādēļ pāriesim īsumā uz gara vājību apskatīšanu, lai gan tas patiesībā attiecas uz psihiatriju. Tomēr arī kriminālpsiholoģija nāk bieži sadursmē ar šo jautājumu. Kas īsti mums jāsaprot zem garā vāja? Kā jau aizrādīju, noteiktas definīcijas nav, tāpat kā nav garīgas veselības apzīmējuma.

Ja indivīda psihiskie procesi norisinās sakarā ar ārējiem apstākļiem un iespaidiem, tad tādu personu mēs saucam par garīgi veselu, pretēju tipu par garā vāju. Ja jūtas, priekšstati un tieksmes rodas un nostiprinās bez pietiekoša cēloņa, tad viņu cēlons ir paša indivīda organismā. Pie tam šāds psihisko procesu subjektīvs izcelšanās veids ir smadzeņu bojājumu rezultāts. Dvēseles slimības ir smadzeņu slimības, lai gan ne katra sma-

dzeņu slimībā ir dvēseles slimība, bet gan pa lielāku daļai tādas, kuŗas attiecas uz lielāku smadzeņu bojājumu. Bez tam par dvēseles slimībām atzīst smadzeņu slimības, kuŗas izsauc psihisko funkciju sabrukumi. **Pie jautājuma izšķiršanas, vai mums darišana ar veselu, vai slimu, resp. vai tā ir dvēseles slimība, vai vienkārša psihiska parādība, mums galvenā kritērija ir psihisko parādību subjektīvais izcelšanās veids.** Tikai individuēla izpētīšana, salīdzināšana ar agrāko, kā arī noskaidrošana, vai notikušā maiņa radusies bez ārējiem apstākļiem, dod mums iespēju noskaidrot jautājumu par indivīda psihisko stāvokli. Tāda subjektīva individuālitātes maiņa ir drošākā psihisko slimību pazīme. Par nožēlošanu šāda maiņa notiek pa lielāku daļi ļoti lēni un tādēļ paliek neievērota.

Tagad iepazīsimies ar kritērijām, kuŗas sniedz mums atbildi, vai zināma psihiska parādība ir vai nav psihes slimība. Nav tādu procesu, kuŗi nebūtu atrodamī arī pie pilnīgi veselīem. Tā tad nav specifisku kritēriju, ar kuŗu palīdzību vien varētu atzīt zināmu psihisku stāvokli par slimību.

Lai katrā atsevišķā gadījumā varētu nākt skaidrībā par šo jautājumu, tad **pamatīgi jāiepazīstās ar zināmas personas iedzimtību,** attīstības gaitu un sevišķiem apstākļiem, kuŗos notikusi psihiskās dzīves maiņa. Pie šī jautājuma noskaidrošanas jāņem vērā indivīda vecāku miesas un gara stāvokli, jo indivīda miesīgais un garīgais stiprums atkarājas no vecāku psihes stāvokļa. Īpaši tas jāsapar par nervu sistēmu. Mēs mantojam ne tikai vecāku rakstura savādības, bet arī viņu vājības, viņu psihiskos defektus. Pie tam ne vārda šaurākā nozīmē vecāku slimības pāriet uz bērniem, bet gan ļoti stipri iespaido bērnu miesīgo un garīgo veselību. Tā uz bērnu psihī lielu iespaidu atstāj vecāku alkoholisms. Tāpat atstāj iespaidu ļoti liela starpība starp vīra un sievas vecumu, asins radniecība vīra un sievas starpā u. t. t. Bieži notiek arī, ka iedzimtība paliek itkā apslēpta bērna psihē, pie tam pie-

tiekniecīgu iemēslu, lai tā parādītos, pie tam gluži negaidīti.

Indivīdiem ar sliktu iedzimtību afekti norisinās nenormāli un viņi līdzinās vairāk ārprātam kā fizioloģiskiem afektiem. Tādi indivīdi zaudē savu pašapziņu un atmiņu. Ļoti sliktu iespaidu uz viņiem atstāj alkohols. Pietiek ar ļoti niecīgu alkohola daudzumu, lai viņi zaudētu savu psihes līdzsvaru. Dažreiz slikta iedzimtība parādas jospilgti morāliskas vājprātības veidā. Ja arī iedzimtības apskatīšana katrreiz nedod vēlamos rezultātus, tad tomēr jāatzīst, ka pie cilvēkiem ar sliktu iedzimtību organisms atšķiras lielā mērā no citu cilvēku organisma. Viņu jūtas un tieksmes seko citiem impulsiem un viņām piemīt bieži instinktīvs raksturs.

Par otru kritēriju mums varētu noderēt jautājuma noskaidrošana, vai pētamais subjekts nav atradies zem kāda gara vājības cēloņa iespaida. Pie tādiem, kā mēs zinām, pieder dažādi smadzeņu iekaisumi, galvas bojājumi un smadzeņu satricinājumi, nesamērīga alkohola lietošana, stipri dvēseles savīļojumi u. t. t. Individu psihē dažādos dzīves periodos piejama dažādiem iespaidiem, sevišķi dzimuma dzīves attīstības un izbeigšanās periodos.

Trešais kritērijs ir pārliecināšanās par smadzeņu bojājumiem attiecībā uz visām psihes nozārēm: prātu, jūtām un gribu, jo ir no ļoti liela svara izpētīt ne tikai nenormālos intelektuālos procesus, bet arī jūtu sfairā novērojamās savādības. Tāpat arī defektus indivīda funkcijās, kuŗas norāda uz gribas bojāšanos un atrodas tā tad slimīgā stāvoklī. Visu kultūras tautu likumi atzīst, ka nenormāls psihisks stāvoklis izslēdz indivīda pašnoteikšanās spēju un līdz ar to arī vainas pieskaitāmību, lai par pamatu nevainībai uzskatītu prāta slimības, bet ne vienkāršus afektus.

Tagad tuvāki apskatīsim kādi procesi iznīcina indivīda vainas pieskaitāmību. Tie ir:

1) kad par zināmas darbības cēloņiem ir smadzeņu bojājumi;

2) kad psihē esošiem gribas motīviem, kuŗi uzskatāmi par nelikumīgās darbības tiešiem cēloņiem, indivīds nespēj stādīt pretīm kādu tikumisku, vai tiesisku priekšstatu, kuŗš to būtu atturējis no minētās darbības, pie kam vai nu šis priekšstats iznīcināts caur smadzeņu slimību, vai arī nespēj sasniegt indivīda apziņu priekšstatu asociācijas bojāšanās dēļ;

3) kad indivīda pašapziņa top kļūdaina, pamatodamās uz kļūdainiem priekšstatiem un jūtām. Šāds psihisks bojājums var sasniegt dažreiz tāds apmērus, ka indivīda agrākais „es“ pārvēršas par citu, tā ka zināmu darbību var uzskatīt par izdarītu no citas personas, salīdzinot ar indivīda agrāko „es“. Te jūriskā persona ir tā pati, bet psihiskā pavisam cita.

Tā tad tik lielas psihiskas maiņas var notikt indivīdā. Šo maiņu konstatēšanu tiesa, saskaņā ar likumu, prasa no attiecīga eksperta — psihiatra, vai ārsta.

Tagad isumā drusku tuvāk iepazīsimies ar vainas piešķaitāmību izslēdzošiem apstākļiem. Apskatīsim **dvēseles slimības** un starp tām lā pirmo **melancholiju**. Melancholiska stāvokļa raksturīgākā pazīme ir tā, ka indivīda nospiestais gara stāvoklis ir ārēji nemotivēts. Šis ārēji nemotivētais nospiestais un mocošais stāvoklis ir psihes bojājums, bet viņam mēdz pievienoties arī citi psihes bojājumi, kā slimīgi afekti, jūtu vilšanās, illūzijas, uzbāzīgas idejas un maldīgi priekšstati. Visi šie jūtu un priekšstatu bojājumi dara nevēlamu iespaidu uz indivīda gribas spēju, vēlēšanās un tieksmēm, kuŗas apspiež, vai arī liek tām ļoti spēcīgi reaģēt pret psihiskām ciešanās. Ar melancholiju slimais atrodas arvien nospiestā gara stāvoklī. Viņš pastāvīgi sajūt bēdas un ciešanas. Viss, kas agrāk darīja viņa dzīvi patīkamu, tagad viņā rada tikai bēdas un ciešanas. Katra pārmaiņa palielina viņa dvēseles mokas. Viņš izvairas no sabiedrības un no izpriecām. Netikai viss apkārt notiekošais, bet arī iekšējie procesi rada tikai mocošas jūtas. Viss ko viņš dara, izliekas nejauks. Dažreiz šis mocošās sajūtas vietā iestājas pilnīga bezjūtība. Viņš no bēdām itkā pārakmeņojies, zaudē beidzamo inte-

resi pret visu, nav spējīgs ne priecāties, ne bēdāties. Viņš atšķirts no pasaules un paliek vienaldzīgs pret visu, kas agrāk viņam bija mīļš un dārgs. Viņa stāvoklis ir tik nepanesams, ka viņš meklē izeju pašnāvībā. Arī nākotnē viņš neredz ne mazāko gaišumu. Ilgāki tādām stāvoklim pastāvēt rodas **grūtsirdības afekts**. Rodas ārkārtīgi stipra un nepanesama dvēseles sāpju sajūta, pie kam domas koncentrējas tikai uz zināmas kategorijas priekšstatiem. Bieži vien parādas arī bailes, šausmas, izmisums. Tālāk raksturīgas melancholiķa pazīmes ir galīgs enerģijas trūkums un arī uzmanības trūkums, kas noved pie vientulības un atteikšanās no katras nodarbošanās un sabiedrības. Dažos gadījumos viņa kustības tik lielā mērā paralizētas, ka pat iegribētas kustības pilnīgi iztrūkst. Viņš sēž pilnīgi klusu, bet ne ilgi — viņš sāk skraidīt pa istabu, lauž rokas, plūc matus, pie kam visu to pavada bailes un grūtsirdība. Bieži notiek, ka melancholiķi pārkāpj sodu likumus. Atrazdamies zem afekta iespaīda viņi bieži vien mēģina atsvabināties no nepanesamā stāvokļa. Uz to spiež bezspēcības apzināšanās. Gribēdami pārliecināties, vai viņi tiešām nekā nespēj, viņi sāk postīt visu, kas tiem gadas ceļā. Dažreiz viņus uz noziegumiem pamudina uzbāzīgas domas un idejas.

„Augstskola Mājā“ Nr. 26.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

6. lekcija.

Visos gadījumos, kur noziegumi izdarīti no melancholiķiem, kā pamata motīvs bijis vēlēšanās atsvabināties no nepanesamā nospiedošā gara stāvokļa un tādai noziedzīgai darbībai piemīt tīri reflektīvs raksturs. Noziegumi, kuri izdarīti zem afekta iespaida bieži vien rada zināmu atvieglojuma sajūtu. Ģrūtsirdība itkā uz brīdi izzūd un noziegumu nožēlodams noziedznieks bieži pats atdodas tiesu varai.

Dažreiz, apzinādamies, ka viņš var izdarīt noziegumu, melancholiķis lūdz spert soļus lai tas nenotiktu. Noziegumi tiek izdarīti dažreiz pilnīgi apzinīgi, tomēr viņš izslēdz vainas pieskaitamību, jo par izvēles brīvību te nevar būt ne runas. Tā tad šie noziegumi izdarīti uz slimīgu motīvu pamata, arī gadījumā, ja noziedznieks apzinājies viņa sekas un sodamību. Ja slimais būtu varējis citādi just un domāt, tad viņš būtu arī citādi darbojies, saka

kāds ievērojams psihologs. Tādos gadījumos nedrīkst aprobežoties ar noziedzīgas darbības un motīvu apsvēršanu vien.

Nedrīkst tikt maldināti no slimības pazīmju iztrūkšanas. Par izejas punktu jāuzskata stāvokli, kādā noziedznieks atradies pirms darbības. No liela svara konstatēt, vai viņa psihe nav stipri mainījusies pirms nozieguma. Cik pēkšņs un briesmīgs arī nebūtu noziegums, arvien priekš viņa notiek liela un mocoša cīņa ar jaunām tieksmēm un motīviem. Tāda darbība pēc būtības ir nospiedošo afektu reflekss. Nav ne mazāko šaubu par to, ka šādas darbības momentā brīva griba ir iztrūkusi un noziedznieks atdevies pilnīgi zem afekta iespaida.

Šeit būs kāds piemērs. Kāds akmeņkalējs atgriezies vakarā no darba mājās. Viņu ceļā satikuši vairāki cilvēki, kuņģi vēlāk liecināja, ka viņš bijis pilnīgi normalā stāvoklī. Pārnācis mājās, viņš palicis viens ar bērniem un tos nonāvējis. Pēc tam viņš kaimiņiem žēlojies par stiprām vēdera sāpēm. Vēlāk viņš mēģināja izdarīt pašnāvību, jo nācis pie apziņas ļoti nožēloja izdarīto un nevarēja iedomāties ka viņš to varējis izvest.

Cietumā viņš dažreiz žēlojās par vēdera sāpēm. Izpētot tuvāki viņa dzīvi izrādījās, ka viņš audzis nabadzībā un jau bērnībā sācis zagt. Dažus mēnešus pirms nozieguma viņš atlaists no darba un nostādīts policijas uzraudzībā jo ir aizdomas, ka viņš izdarījis kādu zādzību. Par to viņš bijis ļoti sarūgtināts un diezgan bieži bijis drūmā gara stāvoklī. Pie visa tā vēl pievienojās biežas vēdera sāpes un kāju trīcēšana. Viņš bieži raudājis un pat mēģinājis nonāvēties.

Tomēr ģimenes liktenis viņu no tam atturēja. Tad viņam radās vēlēšanās nosist bērnus, sievu un pēc tam pats sevi, lai ģimenei nebūtu jācieš trūkums. Tomēr to viņš nav varējis izdomāt līdz galam. Arī rītā pirms nozieguma viņš domājis, ka nespēs to izdarīt. Viņu notiesāja uz ievietošanu vājprātīgo namā. Tur novēroja, ka viņš bieži cieš no melancholijas. Viņš ilgojies būt pie saviem bērniem, raudājis, lauzījis rokas u. t. t. Šis gadī-

jums spilgti raksturo melancholisma pazīmes, lai gan viņš citādi vesels un arī psihiski uzskatāms par veselu. Še kā mēs redzam noziegums pastrādāts melancholijas uzliesmojuma brīdī.

Tālāk apskatīsim maniju, kuŗa ir pretēja melancholijai. Kamēr melancholiju raksturo psihisko procesu lēna norisināšanās un pat apstāšanās, manija turpretim raksturīga ar dvēseles dzīves pacilātību, kuŗā parādās tieksmju un vēlēšanos pieaugšanā un realizēšanā. Gilvēkam, kas pārņemts no manijas ir jautrs, priecīgs gara stavoklis. Viņam liekas piemītam neizsmejami spēki. Ja melancholiķi pavada sāpīgas izjūtas, tad maniķi turpretim atrodas arvien ļoti priecīgā jūtoņā. Pasaule, kuŗa melancholiķiem liekas tumšās krāsās, priekš maniķa ir ļoti jautra un pievilcīga.

Ja melancholiķis cenšas izvairīties no sabiedrības, tad ar maniju slimais gluži otrādi, meklē jaunus iespaidus, tiecas pēc sabiedrības un ienīst vientulību. Enerģijas pārpilnība rada pie viņiem pārvērtību personā. Viņi apzīmē sevi par ļoti stipriem un spējīgiem un iedomājas sevi par bagātām, augstu stāvokli ieņemošām personām, Dieva izredzētiem u. t. t. Psihes intelektuālās spējas pie maniķiem stipri traucētas, kas izskaidrojams ar ideju un priekšstatu ātru maiņu un asociāciju. Domāšana top sekla, jo viņa nespēj sekot priekšstatu rindai, kuŗi ar lielu ātrumu norisinās viņa psihē. Nemazākā mērā traucēta arī gribas spēja. Tieksmju ir ļoti daudz, kuŗas izteicās darbībā, jo viņš cenšas tās tūlīt realizēt.

Ja slimība sasniedz savu augstāko pakāpi, tad viņa zaudē savu psihisko raksturu. Manijai piemītošās slimīgās parādības ir par iemeslu dažādiem likumu pārkāpumiem. Tas noved maniķus bieži sadursmē ar krimināllikumiem, sevišķi kad parādās dzimumu tieksmju pastiprināšanās. Kad slimība pilnīgi attīstījusies, tad viegli konstatēt, ka zināmais indivīds ir garīgi slimš, bet slimības sākumā maniķi ļoti grūti atšķirt no vesela. Tad slimais ar savu uzvešanos ļoti maz atšķirās no normāliem un viņa jautrību un pacilātību uzskata par rakstura

savādību. Tomēr arī tad viņa darbībai ir slimīgi motīvi un tāda darbība ir pataloģisku procesu rezultāts. Individu vadošie un kontrolējošie tikumiskie un tiesiskie principi pie maniķiem novērojami ļoti vāji un dažreiz pat nav konstatējami.

Slimā raksturā novērojams dziļš lūzums un novirzīšanās uz ļauno pusi. Maniķu darbība tā tad norisinās zem slimības iespaida un kā tāda izslēdz vainas pieskaitamību. Tādēļ vajadzīga attiecīga psihiatriska un psiholoģiska ekspertīze, lai slimību konstatētu mazāk uz āru izteiktos gadījumos, kad slimo varētu uzskatīt arī par normalu.

Tagad pievedīšu raksturīgu manijas piemēru. Kādā Elizejas sādžā ieradies vīrs, kuŗš uzdevies par ārstu. Viņš izdarījis pavisam nemākulīgu operāciju pie kāda sādžas zemnieka, pie kam pierādījis pilnīgu medicīnisku zināšanu trūkumu. Operēts zemnieks pēc operācijas nomiris. Pēc tam viņš turpinājis staigāt pa apkārtnes sādžām uzdodamies gan par ārstu, gan profesoru. Pēc apcietināšanas vēl viņš sevi uzskatījis par ļoti veselu, ar daudz spējām un zināšanām u. t. t.

Tagad apskatīsim ārprātību (pomešatelstvo). Vēl nesen atpakaļ psihiatri domāja, ka ir tikai divas galvenās dvēseles slimības, proti melancholija un manija un ka citi prāta sfairas traucējumi kā halucinācijas, illūzijas u. t. t. uzskatāmas par šo divu pamata slimību sekām. Vēlāk neapšaubāmi pierādījās, ka ļoti daudzos gadījumos psiķes darbības bojājumi attīstās pilnīgi neatkarīgi no minētām slimību formām, ka attīstās pilnīgi patstāvīga slimība, kuŗu mēdz nosaukt par pirmatnējo ārprātību. Bez tam ir vēl **kroniskā ārprātība**, kuŗa attīstās un norisinās kā pakāpeniska prāta sajukšana. Starp kroniskās ārprātības formām savukārt jāizšķir raksturīgākās un visvairāk dzīvīvi novērojamās. Starp pēdējām mināma **religiskā ārprātība**, kuŗas pamata motīvi ir reliģiski pārdzīvojumi un idejas. Šai slimībai bieži padotas personas ar vājām prāta spējām, kuŗas no bērnu dienām tiekušās pēc visa

noslēpumaina un brīnišķa, kuņām parādas dažādas dzirdes un redzes halucinācijas.

Bieži viņi redz Dievmāti, Kristu un visam tam pievienojas dzirdes halucinācijas, kuņās pasludina viņiem uzlikto misiju. Vīrieši uzskata sevi pa lielākai daļai par praviešiem. Viņi nereti iet tautā un ar savu priecas mācības sludināšanu saviņņo plašākas tautas masas. Būdami lieli fanātiķi, viņi dažreiz nonāvē savus pretiniekus, kuņus uzskata par antikristiem. Kā raksturīgākā reliģiskās ārprātības pazīme ir intelektuālās darbības sabrukšana.

Otra ļoti izplatīta vājprātības forma saistīta ar vajāšanas idejām. Viņa attīstas ļoti lēni. No sākuma ir tikai nemierīgs gara stāvoklis un tikai pēc tam nāk halucinācijas un beidzot vajāšanas idejas. Šinī slimības periodā bieži notiek liels lūzums slimā psihē. No vajātiem viņi bieži vien pārvēršas par firstiem, karaļiem, miljonāriem u. t. t. **Šī ārprātības forma izbeidzas ar idiotismu.** Sākumā slimā izturēšanās pret iedomātiem vajātājiem pilnīgi pasīva. Viņi bēg, slēpjas. Tālāk viņi sāk draudēt, aicina sev palīgā policiju un vēlāk pāriet uz varas darbiem. Savus iedomātos vajātājus viņi bieži vien noslepkavo ar ļoti lielu apdomību kā cilvēki, kuņi jūtas apvainoti visdziļākās dvēseles jūtās. Dažreiz viņi noslepkavo pavisam nepazīstamas personas, lai nonākuši uz apsūdsēto sola viņi varētu citiem rādīt, cik daudz viņi cietuši no vajātājiem. Šie slimie visvairāk bīstami sabiedrībai, lai gan bieži par slimiem viņus atzīst tikai pēc pastrādātā nozieguma.

Bez šīm divām ārprātības formām jāatzīmē vēl t. s. **erotiskā ārprātība**, kad psihes saturs grozās vienīgi ap mīlu. Tālāk **slimīga tiesāšanās kāre**, kuņa ved pie nebeidsamiem tiesu procesiem. Tad vēl pazīstama ir **iedzimtā ārprātība**, kuņa sāk attīstīties jau agrā jaunībā un kuņa ir iedzimtas izvirtības rezultāts. Bez šīm ārprātības formām ir vēl **spēji attīstošās ārprātība**. Šī atšķiras no kroniskās ārprātības caur to, ka slimība attīstas ļoti strauji.

Pie visām ārprātības formām slimie padoti afektiem,

vai nu uzbudinošiem, vai nospiedošiem, caur ko viņi bieži stipri līdzinas melancholiķiem.

Kas attiecas uz ārprātīgo vainas pieskaitāmību, tad protams, ka tā attiecībā uz slimiem ir pilnīgi izslēgta.

Te būs vajāšanas ārprātības piemērs, ar kuŗu slimo ļoti daudzi. Kāds vīrs nonāvējis kādu pilsētas lielākas aptiekas īpašnieku. Arī cietumā viņš iedomājies, ka otrs arestants viņu vajā un tādēļ, kad otrs gulējis, ar akmeni devis tam spēcīgu triecienu pa galvu.

Vēl kāds piemērs. Kāds lielāks tirgotājs smagi piekāvis kādu advokātu. Izrādījās, ka viņš domājis, ka advokāts vainīgs pie viņa neveiksmēm tirdzniecībā. Viņš bijis diezgan bagāts, bet piepēži nonācis naudas grūtībās. Tad viņš, pārliecībā ka advokāts vainīgs, to iesūdzējis. Kad tiesa viņa sūdzību kā nepamatotu atraidījusi, viņš sācis arī tiesnešus uzskatīt par saviem ienaidniekiem. Pēc tam viņam neesot nekas cits atlicies, ka pārmācīt minēto advokātu ar dūrēm.

Tagad esam apskatījuši dažādus gara slimību veidus, tomēr vienu vēl neesam apskatījuši. Tā ir tā saucamā īstā jeb rezonejošā ārprātība. Galvenā pazīme pie slimiem ar šo ārprātību ir pilnīgi greiza loģika. Loģiskās spriešanas aparāts pie viņiem no ārējās puses raugoties liekas pilnīgi vesels, bet pamata punktu principi pilnīgi ruinējušies. No formālā viedokļa raugoties domāšanas spējas parādās, bet ne gluži loģiskā veidā. Lai gan pie šiem slimniekiem psīche tiek stipri vien traucēta un manāmas lielas pārmaiņas jūtu sfairā, tomēr tas nekrīt tik lielā mērā acīs. Tādēļ lai varētu konstatēt slimos, jāgriež galvenā vērība uz loģiskās spriešanas veidu. Citu nekādu slimības pazīmju neatrodam un viņus grūti atšķirt no veseliem. Tādēļ bieži tikai pēc nozieguma izdarīšanas ārsti un eksperti-psīhiatri konstatē šo slimības veidu.

Vislabāk ar šo slimības veidu var iepazīties no kāda krievu profesora atstāstīta gadījuma ar kādu jaunekli. Šis jauneklis kādreiz atnācis daudz vēlāk mājās kā parasti un tēvs viņam taisījis piezīmi, ka nevajadzējis nokavēt pusdienu. Itkā atbildēdams, jauneklis piegājis pie loga un

izsītis dažas rūtis. Taisnodamies viņš ļoti pārlicinošā veidā mēģinājis tēvam iestāstīt sekošo. Tā kā pusdienas uz katru personu izmaksā apmēram 1 rubli 20 kapeikas, bet viņš tās esot ēdis citūr un tagad tās viņam nevajagot un tā kā viena rūtis maksā apmēram 20 kapeikas, tad viņš esot tikai izsītis rūtis par to summu, cik vērtas neēstās pusdienas un tēvam patiesībā neesot ko uztraukties.

Tālāk nolasišu vēl ļoti raksturīgu gadījumu. Kāds jauneklis nonāvējis kādu tirgotāju. Lietas apstākļi norisinājušies sekoši. Veikalā ieradies kāds jauns cilvēks un gribējis runāt ar īpašnieku. Iegājis viņa kabinetā jauneklis izšāvis uz tirgotāju. Izdzirdot šāviena troksni tirgotāja sieva devusies kabinetā. Arī uz viņu jauneklis izšāvis un tāpat uz kādu zemnieku, kurš tai laikā bijis veikalā. Tad viņš itkā apmierinājies un zemnieks paņēmis no viņa revolveri. Policijā pie viņa neatrada nekādus dokumentus un viņš pats paskaidroja, ka nezinot kas viņš pats esot. Beidzot tomēr izzināja viņa personību. Noslepkavotā tirgotāja rokā atrada sekoša satura zīmīti. Lai palīdzētu kādam cilvēkam, jauneklis lūdz no tirgotāja 80 rubļus. Naudu viņš pēc zināma laika atdošot. Ja tirgotājs nedošot, tad viņš to nonāvēšot. Šo zīmīti jauneklis iedevis ienākot kabinetā tirgotājam. Tas to izlasījis, protams, viņa lūgumu noraidījis. Tad jauneklis izšāvis IZRĀDĪJĀS, ka nauda bijusi vajadzīga jaunekļa brālim, kurš gribēdams paplašināt savu uzņēmumu, reiz jauneklim prasījis vai nevarot kur dabūt 80 rubļus. Jauneklis apsolījis. Viņš paskaidroja, ka tirgotāju nošāvis kā cilvēku, kuram neesot sirds. Jauneklis arī esot nācis pie slēdziņa, ka nonāvēt sevi esot grēks, bet nonāvēt citus neesot grēks. Šis gadījums ir ļoti spilgts rezonojošās ārprātības piemērs. Mēs redzam, ka minētais jauneklis var spriest, bet viņa spriešanas izejas punkti pilnīgi citādi kā normālam cilvēkam. Tādi slimie nāk ļoti bieži priekšā ikdienišķā dzīvē, bet viņiem piegriež tikai tad vēribu, kad viņi pastrādā noziegumu.

Tagad pāriesim uz 4. apstākļu grupu, kuŗa izslēdz vainas pieskaitāmību. Apskatīsim t. s. **bezapziņas** jeb

nesamaņas stāvokļus, kuŗi atšķiras no gara slimībām šaurākā vārda nozīmē. Šie bezapziņas stāvokļi ātri pār-ejoši, bet tā kā indivīds zaudē viņos savu pašapziņu, tad viņi uzskatāmi arī par vainu izslēdzošiem, lai gan šādos apstākļos indivīds nevalda par savu prātu, tomēr pateicoties viņa subjektīvām jūtām, viņa psiķe ir saistīta ar ār-pasauli un viņš var pastrādāt noziegumus, par kuŗiem viņš nekā nezīn un tos itkā sapnī pārdzīvo. Visa viņa darbība ir pilnīgi automātiska un bez brīvas gribas, tādēļ viņš arī nav par to atbildīgs.

Pie tādiem stāvokļiem pieder arī indivīda **psīķiskais stāvoklis starp pilnīgu miegu un atmodu**. Indivīda sa-prašana ne tūliņ sāk funkcionēt, apziņa ir vēl miega stā-voklī un satur priekšstatus un jūtas, kuŗas viņa miegā pārdzīvojusi. Šīs jūtas spēj izsaukt kustības un indivīds spēj pastrādāt arī noziegumus. Ir bijuši gadījumi, kad cilvēks uzmodamies no briesmīga sapņa un gribēdams aizsargāties pret sapnī esošiem uzbrucējiem, ir noslepka-vojis līdz ar viņu gulošus cilvēkus.

Indivīda darbība, kuŗa notikusi bezapziņas stāvoklī, nav sodāma. Dažreiz rodas sevišķas grūtības izpētīt šādu stāvokli, sevišķi ja tas nevelkas ilgi. Še galvenā vērība jā-piegriež jautājumam, vai pētāmais nav agrāk bijis līdzīgā stāvoklī un stingri jāievēro, vai noziedzīgās darbības mo-ments sakrīt ar atmošanās momentu.

Tālāk mums jāapskata t. s. **mēnešsērdzība**. Šis ir līdzīgs stāvoklis, kad pašapziņa pilnīgi iztrūkst un pār-traukta ārējo sajūtu uzņēmība. Zināma smadzeņu sajūta ar priekšstatiem un jūtām tomēr norisinas, kuŗa izteicas uz āru kustībās, pie kam šīs kustības indivīds neapzinās. Par visu pārdzīvoto tādā stāvoklī un pastrādātiem darbiem viņam neuzglabājas nekādas atmiņas. Viss izliekas tikai par sapni. Dažreiz atkārtojoties šādam stāvoklim, slimais atceras iepriekšējos stāvokļos notikušo, caur ko notiek itkā slimā psiķes divkāršošanās.

Medicīniskā literātūra sniedz piemērus, kur nozie-gumi izdarīti no mēnešsērdzīgiem.

Mēnešsērdzība ir nervu slimība un pa lielākai daļai

parādas jaunībā. Viņa ir kroniska. Noskaidrojot jautājumu katrā konkrētā gadījumā jāņem vērā apstākļi, ka mēnešsērdzīgā darbība var būt mērķim piemērota un neatšķiras dažreiz no normāla cilvēka darbības. Tomēr šis pēdējais apstākļi nebūt neizslēdz mēnešsērdzību. Mēnešsērdzībā izdarīto noziegumu galvenā pazīme ir tā, ka mēnešsērdzīgais neatceras nekādu faktu, kas notikuši nozieguma momentā. Pats par sevi saprotams, ka viņš nav arī atbildīgs par mēnešsērdzībā pastrādātiem darbiem.

Tālāk apskatīsim **nesamaņas stāvokļus pēc saģiftēšanās** un kuņģi arī izslēdz vainas pieskaitāmību lielākai vai mazākai mērā. Tādus stāvokļus bieži rada saģiftēšanās caur alkoholu un citiem narkotiskiem līdzekļiem. Dzēruma stāvokļi pēc būtības ir mākslīgi radīti prātā jukšana un raugoties pēc ieņemtā alkohola daudzuma un indivīda organiskās uzbūves, var būt dažāds. Galvenā kārtā mums jāizšķir ātri pārejošo un kronisko dzēruma stāvokli. Kā raksturīgākā kroniskā alkoholisma pazīme jāuzskata dzērāja morāliskā vājprātība, kuņģa parādas ētisko un aistētisko spriedumu pakāpeniskā izžušana kā arī visas intelektuālās sfairas sašaurināšana un aptumšošanās. Bez tam ir pazīstama otra saģiftēšanās forma jeb pārejošā ārprātība, kuņģa pazīstama kā dzērāja trakums — „delerium tremes“. Šis ārprātības tiešais iemesls ir caur alkohola lietošanu smadzenēs notiekošās organiskās maiņas. Šis dzērāja trakums parasti norisinās kā mērena ārprātība vai melancholija, kam pa lielākai daļai pievienojas roku un kāju trīcēšana. Raksturīgs priekš šīs slimības ir tas, ka slimais pa lielākai daļai redz dažādus kukainišus un mazus dzīvniekus, kuņģi tam no visām pusēm mācas virsū. Bieži vien pie šīm redzes halucinācijām pievienojas dzirdes halucinācijas. Tomēr nereti pie šīs slimības slimais līdz zināmam mēram spējīgs turpināt savu ikdienišķo darbu.

Kas attiecas uz dzērumā izdarītiem noziegumiem, tad to ir ārkārtīgi daudz un viņu skaits progresīvi pieaug. Tā Anglijā $\frac{4}{5}$ no visiem kriminālnoziegumiem izdarīti zem alkohola iespaida. Pats par sevi saprotams, ka ne visi

šie noziegumi var tikt uzskatīti par izdarītiem psihiski slimā stāvoklī. Tādēļ jautājumu, kur sākas slimība un beidzas tikumības sabrukums jāizšķir ar lielu rūpību. Ja alkohols radījis psihes bojājumus, tad izšķirt jautājumu par vainas pieskaitāmību nav grūti, jo pats par sevi saprotams, ka indivīds, kuŗš atradies zem alkohola iespaida nav vainojams. Daudz grūtāk nākas izšķirt jautājumu kroniskā alkoholisma gadījumos, kad atbildības spēja ļoti apšaubama. Tādi gadījumi prasa no mums katrreizēju vispusīgu izpētīšanu. Tādos gadījumos jāraugas kā uz indivīda intelektuālām vājībām, tā arī uz viņu tikumisko jūtu pagrimšanu.

Līdzīgi alkoholam var saģiftēties arī ar morfiju, kokainu, opiju u. t. t., kuŗu ilgstoša lietošana arī rada dažādus psihes bojājumus, zem kuŗu iespaida pastrādā dažādus kriminālnoziegumus. Visbiežāk dzīvē novērojama saģiftēšanās ar morfiju un pēdējā laikā ar kokainu, kas novērojama galvenā kārtā pie bagātākām ļaužu šķirām, jo nabagie viņus nespēj iegādāt.

Galvenās pazīmes pie saģiftēšanās ar morfiju un kokainu ir sekošas: 1) vispārīga organisma novājināšanās un iekšējo organu bojājumi, 2) roku un kāju trīcēšana un nedroša streipulošana soļojot, 3) psihiskās degenerācijas simptomu parādīšanās, kā tikumisko jūtu pagrimšana, enerģijas un uzņēmības gara pamazināšanās kā arī vieglprātība un paviršība, 4) gribas spējas novājināšanās, kuŗa arvien padodas tieksmēm iegūt vajadzīgo ģifti, lai arī pie tam būtu jāizdara blēdības un zādzības. Šādi narkotīķi spējīgi izdarīt dažādus kriminālnoziegumus, sevišķi tad, kad viņiem ģifts. Tādos brīžos viņu psihes stāvoklis pilnīgi nenormāls un tādēļ arī viņiem trūkst vainas pieskaitāmības. Tālāk jāpiezīmē, ka **nesamaņas stāvokļi var rasties arī pie dažādām slimībām**, kā piemēram pie augstas temperatūras. Visiem pazīstama lieta, ka nervozas dabas cilvēkus nomāc dažādi murgi un halucinācijas. Šādos brīžos viņi nereti pastrādā slepkavības, zādzības u. t. t. Bieži nāk priekšā bērnu slepkavības dzemdēšanas laikā.

Tādi stāvokļi var tikt pielīdzināti dzērāja trakumam. Pats par sevi saprotams, ka šeit vainojamības nevar būt.

Te būs kāds piemērs, kur ļoti augsta temperatūra var būt par cēloni nesamaņas stāvoklim. K. 30 gadus vecs, uzturējies pirtī pie ļoti augstas temperatūras vairāk kā pusotras stundas. Atgriezies mājās viņš iekritis nesamaņas stāvoklī, kuŗš vilciet apmēram pus stundu. Šai stāvoklī viņš sācis sadauzīt visas lietas, kas tam gadījušās ceļā un kādu vecu sievieti, kas turpat dzīvojuši un mēģinājuši viņu aizkavēt, ievainojis. Pats viņš pēc samaņas atgriešanās stāsta, ka jutis visu laiku sāpes.

Tālāk apskatīsim **epilepsiju** un **histēriju**.

Epilepsiju jeb vienkārši kritāmo kaiti izšķir divējādos veidos kā lielo un mazo. Pirmā iesākas parasti ar spēju un negaidītu iekliegšanos, slimnieks nokrīt pie zemes, zaudē samaņu un viņu sāk mocīt krampji. Pie mazās epilepsijas samaņas zaudēšana turpinājas neilgi, krampji neiestājas un slimais parasti pat nepakrīt. Nespeciālistiem pat grūti noteikt slimos ar mazo epilepsiju.

Novērojumi rāda, ka epilepsijas gadījumos slimo psīche stipri bojāta. Pie lielākās daļas epileptiķu novērojama visas viņu personības maiņa, ko apzīmē par epileptiski-psīchisko degenerāciju. It sevišķi tas parādas pie viegliem paaugstinātiem uzbudinājumiem, kuŗi arvien tiecas izvērsties pataloģiskā afektā.

Bez tam pie slimā novērojami dažādi kroniski defekti, kā augstāko aistētisko principu samazināšanās un bieži vien to pilnīga izzušana. Slimie top ļauni, ruŗji, atriebīgi u. t. t. un mājas dzīvē ļoti bieži izrādas par tiranniem. Arī prāta spējas top vājinātas. Domu un interešu apjoms top šaurāks. Ir arī izņēmuma gadījumi, kur prāta spējas paliek nebojātas. Ar šo slimību slimojušas ļoti daudz ievērojamas personas, kā Napoleons, Muchameds, Jūlijs Cezars, arī Dostojevskis, kuŗi visi lielākā, vai mazākā mērā bijuši epileptiķi. Nereti pie epileptiķu psīchiskās degenerācijas novērojama liela grūtsirdība un bailošanās halucinācijas. Raksturīgs arī apstāklis, ka pa lielākai daļai epileptiķi ir arī fiziskā ziņā izvirtuļi. Ļoti

bieži pie viņiem novērojam dažādus fiziskus defektus, kā: galvas kausa nenormālības ķermeņa asimetriju u. t. t. Šie defekti sastopami tik bieži, ka psihiatri uzstādījuši pat vispārēju aksiomu, ka „visi epileptiķi ir asimetriski“. Bez šiem epileptiķu pastāvīgiem psihiskiem un fiziskiem defektiem, kuņi uzskatāmi par fiziskās un psihiskās struktūras piederumiem, pie viņiem novērojami arī ātri pārejoša psihiska epilepsija, kuņa velkas dažas stundas, vai dienas. Viņa iestājas kritamās kaites vietā un ir tās psihiskais ekvivalents. Šis ekvivalenta formas ir ļoti dažādas, kādās viņa iestājas. Viņa dažreiz parādas kā dziļa apziņas aptumšošanās, tā ka par pašu slimības procesu slimais neko neatceras vēlāk.

Daudzreiz atradamiem slimībā viņš izdara dažādas kustības, dažreiz nekaitīgas citiem. Tas ir t. s. **epileptiskais autonomisms jeb transs**. Franču psihiatri stāsta par kādu augstāku ierēdni, kuņš atradamiem pilsētas domes sēžu zālē, aizgājis projam, nepaņemdams savu cepuri, pēc tam atnācis atpakaļ un turpinājis līdzdalību, absolūti nezinādams, ka atstājis zāli.

Tālāk gadījums ar kādu muzikas skolotāju, kuņam vajadzējis atteikties no stundu pasniegšanas, jo uznākot epilepsijai, viņš arvien sācis izgērbties savu skolnieču klātbūtnē. Šis psihes autonomisms var turpināties dažas minūtes, vai arī vairākas dienas. Šādā stāvoklī slimie izdara ļoti sarežģītas un nepiemērotas kustības. Dažreiz viņi pat aiziet ļoti tālu no savas dzīves vietas, bet nekā neatceras. Daži no slimiem šai stāvoklī pārdzīvo nepārvāramas tieksmes uz zādībām, slepkavībām, dedzināšanām u. t. t.

Psichiskā epilepsija pa lielākai daļai iesākas pēkšņi, drīz sasniedz kulmināciju un pēc dažām stundām izbeidzas ar stipru psihiskās darbības nospiestības sajūtu. Pa slimības laiku viņu psihe pilnīgi aprobežota. Viņi neatbild uz jautājumiem, jūtas sevi ielenktus un uz nāvi apdraudētus un aizsargājas nereti ar mežonīgu trakumu. Dažreiz tie kriet virsu garām ejošiem un izdara zvēriskas slepkav-

vības. Šāds novērojamais trakums padara tos par bīstamākiem no visiem gara slimniekiem.

Kā uz raksturīgu epileptiķu pazīmi jāaizrāda uz viņu reliģiozitāti, caur ko izskaidrojams, ka viņu halucinācijās ir bieži reliģiska satura. Tādām epileptiķu halucinācijām ir dažreiz liela vēsturiska nozīme. Lai atceramies Muchamedu, kuŗa epilepsija likusi pamatu veselai reliģiskai kustībai, tāpat (kā liekas) Sverburgs, kuŗš pazīstams kā dažādu mistisku biedrību dibinātājs. Attiecībā uz vainas pieskaitāmību, jāsaka, ka gadījumos kad epilepsija nav saistīta ar noteiktiem psihes bojājumiem, mums jābūt arvien nomodā, lai atrastu gara slimības pazīmes. Pie tam mums nav nekādas garantijas, ka slimais nav padots psihiskai epilepsijai, kuŗa paliek bieži vien no klātesošiem apslēpta

Tagad nolasīšu dažus piemērus. Kāds zemnieks no-sitis savu sievu un 3 bērnus. Pie viņa pirms tam neva-rēja novērot nekādu slimības pazīmju. Viņš dzīvoja jau 10 gadus pilnīgā saskaņā ar sievu. 8 gadus pirms nozie-guma viņam bijuši lieli psihiski uzbudinājumi, kuŗu sekas parādījās kā asiņu saplūšana galvā. Vēlāk bij novēro-jama tikai galvas reibšana. Kādreiz viņš ļoti uztraucies kad ieraudzījis nedzīvu kaķi. Nozieguma dienā viņš iz-licies ka ļoti sabaidīts no kaut kā. Viņam licies, ka viņa kaimiņš atnācis pie viņa un grib tam kaut ko izdarīt.

Dažas dienas pirms nozieguma viņš redzējis sapni, ka kaimiņš paņēmis no viņa dažas grāmatas. Otrā dienā viņš ieradies pie kaimiņa un prasījis lai atdod viņa grā-matas. Tomēr, kad kaimiņš aizrādījis, ka nav grāmatas ņēmis, viņš arī pats pārlicinājies, ka kļūdījies. Pēc tam viņš atgriezies mājās un apgūlies dienvienu. Pēc kādas stundas viņš uzcēlies, paņēmis sirpi un izgājis laukā. Viņš bijis ļoti uztraukts un citi mēģinājuši viņu apmierināt. Viņš sācis kliegt, ka citi viņu gribot noģiftēt. Kad viņa sieva to sākusī lūgt lai paliek mierā, viņš tai uzbrucis. Sieva aizbēgusi, bet vēlāk atgriezusies ar dažām sievietēm. Slimnieku apmierinājis kāds cits zemnieks, kuŗš uzlūdzis viņu pie sevis uz kafiju. Tad viņš aizgāja pie kāda pazi-

stama un lūdzis aizdot sirpi. Šai laikā viņš galīgi sajucis. Viņam licies, ka visi citi zemes īpašnieki nomiruši un viņš tagad ir visas zemes īpašnieks. Atgriezies mājās, viņš teicis, ka sieva viņu sagiftējusi. Viņš satvēris sievu, iznesis ārā, paņēmis akmeni un devis ar to sievai pa galvu. Kad piesteigušies citi, tad viņš teicis, ka laikam tie gribot viņu nodot.

Pēc tam viņš ieskrējis atpakaļ mājā, paņēmis krāsns krukli un ar to nositis sievu un 3 bērnus. Tad viņš uzkāpis uz nama jumta un nolēcis, domādams, ka prot laisties. Arī cietumā viņa nenormālais stāvoklis nepārgājis. Pēc laika tomēr viņš sācis ļoti bēdāties un nožēlot padarīto. Viņš stāstījis, ka pirms nozieguma viņam parādījusies parādība, kas teikusi, lai viņš nositot savu sievu. Arī vēlāk cietumā viņam rādījušās dažādas parādības. Šinī piemērā skaidri redzama slimības gaita, ar visām slimā sajūtām pirms un pēc nozieguma. Šis ir viens no spilgtākiem piemēriem.

Pa lielākai daļai nāk priekšā gadījumi, kur ļoti grūti noteikt slimību. Tikai pēc ilgākas novērošanas top skaidrs, ka darīšana ar epilepsiju slimu cilvēku. Daudzos gadījumos nav nekādu norādījumu, kas būtu īstais iemesls pie nozieguma pastrādāšanas. Bieži var iedomāties, ka tas pastrādāts no garā vesela cilvēka. Daudzos gadījumos ļoti grūti konstatēt slimību, jo slimais slimo ar epilepsiju apslēptā veidā.

Pirms un pēc nozieguma viņš ir vesels, bet noziegumu pastrādā slimā stāvoklī. Te būs šāds piemērs. Kāds kareivis dienesta laikā izdarījis dažādas savādības. Tā piemēram viņš bieži bez kaut kāda iemesla izgājis no ierindas, pie šaušanas aizmiedzis acis u. t. t. Kādreiz viņš nevienam neko nesakot atstājis kazarmes un devies pa ceļu prom. Kad viņu aizturēja, tad viņš nevarēja dot nekādus paskaidrojumus, kas viņu pamudinājis doties prom no kazarmēm.

Šāds gadījums atkārtojies arī otru reizi. Pie tam viņu nodeva kaŗa tiesai par dezertēšanu. Arī izmeklēšanā viņš nav varējis dot nekādus paskaidrojumus. Kaŗa tiesa viņu atzina par idiotu, bet augstākā instance nē, jo iz-

ņemot minēto savādo rīcību, viņš izrādījis normāla cilvēka spējas. Viņš dzimis no veseliem vecākiem, dabūjis labu audzināšanu. Pēc tam viņš iestājies darbā pie kāda zemkopja, par kuŗu vēlāk žēlojies, ka tur ar viņu apgājušies slikti. Viņš žēlojies arī par galvas sāpēm, locekļu trīcēšanu un bieži vien viņam uznākusi it kā nesamaņa un viņš apstājies vārda vidū uz dažām sekundēm. Kad viņam kaut ko paaugstinātā balsi pasaka, tad viņš sāk trīcēt itkā no bailēm. Šis gadījums mums rāda epilepsiju, kura nav noteikta. Šādi gadījumi nāk bieži dzīvē priekšā un pa lielākai daļai paliek nepamanīti arī tiesu praksē. Tikai beidzamā laikā viņiem sāk piegriest lielāku vērību.

Tagad aplūkosim tā saucāmo **histeriju**, kuŗa tāpat kā epilepsija zināmos gadījumos izslēdz vainas pieskaitāmību. Viņiem gandrīz vienmēr seko elementāri psihes bojājumi, bet bieži vien viņi pāriet pastāvīgā dvēseles slimībā. Galvenās histerijas pazīmes šādas: ātra uzbudināšanās, slikts gara stāvoklis, pie tam ārēji nemotivēts, kaislību pārsvars psihiskā dzīvē, neapmierinātība, nemotivēta gaŗa stāvokļa pārmaiņa, slimīgas tieksmes, vai riebījums pret zināmu personu. Bez tam prāta sfairā novērojama nepareiza priekšstatu izcelšanās, gribas sfairā — pilnīgs gribas un enerģijas trūkums, caur ko bieži izskaidrojama vēlēšanos maiņa, nedrošība pie motīvu izvēles un pilnīga vienaldzība pret svarīgām dzīves interesēm.

Slimībai progresīvi attīstoties slimais bieži vien nonāk uz noziedznieku sola. Slimīgs gara stāvoklis, patoloģiskais egoisms, viegla uzbudināšanās bieži vien ir par cēloni personīgiem apvainojumiem, neslavas celšanai un nepatiesām liecībām. Histeriķu afekti turpinās ilgāki kā pie veseliem. Nemotivēta antipatija pret citiem noder bieži vien par cēloni smagākiem noziegumiem. Pat mātes mīlestību histerija var pārvērst par slimīgu riebījumu pret saviem bērniem un novest pie bērnu spīdzināšanas. Tālāk jāaizrāda uz tieksmi griest uz sevi vispārēju uzmanību. Lai to panāktu, histeriķi izlieto visus līdzekļus, pie kam parādas viņu tikumiskā vienaldzība.

Nereti viņi nostāda sevi cietēju lomā un lai pierā-

ditu noziedzīgo darbību viņi paši sevi ievaino, dažreiz jau ilgi pirms simulētā nozieguma. Dažreiz viņi caur anonīmām vēstulēm cenšās brīdināt savus tuviniekus. Viņiem ir tieksme citus pievilt, apmānīt, kādēļ viņi bieži vien zīmulē pašnāvības. Histerija neapmierinas ar elementāriem psihes bojājumiem, bet nereti izsauc arī smagākus bojājumus. Sevišķi labi to var novērot histerijas paroksismu momentos, kad viņu psihe pilnīgi aptumšojas. Šādos gadījumos jautājums par vainas pieskaitāmību viegli izšķirāms, bet visos pārējos gadījumos arvien jāprasa psihiatra un psihologa atsauksmes.

„Augstskola Mājā“ Nr. 27.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīhologija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

7. lekcija.

Tagad nolasīšu dažus piemērus.

Kādu jaunu meiteni atstājis viņas mīļākais, kādēļ viņa to nāvīgi neieraudzījusi. Viņa iesūdzējusi mīļāko un viņa brāli, ka tie nozaguši viņai naudu. Izrādījās, ka tas nav taisnība un viņu sodīja. Kādreiz viņa atskrējusi piemājnikiem ar ievainojumiem un teikusi, ka to izdarījis viņas mīļākais. Izrādījās, ka arī tagad viņa melo un viņu sodīja. Pēc tam viņa nogriezusi sava bijušā mīļākā govīm tesmeņus. Arī vēlāk viņa izdarījusi dažādas noziedzības, sacīdama, ka viņas mīļākais tās izdarījis. Šinī piemērā redzams histerisks raksturs.

Otrs piemērs. Kāda sieviete uzkritusi savai meitai un devusi tai ar cirvi vairākus sitienus. Uz piesteigušos ļaužu jautājumiem viņa nezināja nekā atbildēt kādēļ to darījusi. Otrā dienā viņa sacījusi, ka nekā neatceroties. Pie slimiem ar histeriju, ir tieksme uz sevišķu noziegumu

šķiru un viņiem pa lielākai daļai ir nepārvarāma tieksme uz zādzībām, dedzināšanām u. c. noziegumiem.

No tiem nesamaņas stāvokļiem, kas izslēdz vainas pieskaitāmību, mums jāapskata **patoģiskie afekti**. Afekti ir psiholoģiskās dzīves parādības. Gadījumos, kad tie pēc savas intensīvitātes sāk atšķirties no parastajiem afektiem, tūlīt tiek novēroti dažādi psihisko procesu traucējumi. Starp citu stipri samazinas saprašanas un apspriešanas spējas. Lai gan veselais cilvēks afektu momentā spēj sevi savaldīt un tas viņam arī jādara tiesu vara tomēr nevar atstāt nesodītu zem afekta iespaida izdarītu noziegumu.

Mums jāatzīst, ka afekts ir ātri pārejošs psihisks bojājums, jo zem viņa iespaida cilvēkam piemitoši aistētiskie un tiesiskie uzskati un priekšstati itkā uz brīdi izzūd, caur ko viņa psihiskās pretošanās spēja top vāja. Tā tas ir ar parastajiem fizioloģiskiem afektiem, bet kas zīmējas uz patoģisko afektu, tad zem pēdējā iespaida cilvēks pilnīgi zaudē pašsavaldīšanos. Viņš nespēj vairs noteikt un regulēt savu domu un savas darbības gaitu, viņa apziņa tiek stipri bojāta tā ka pēc afekta izbeigšanās tas arvienu tikai neskaidri atminas. Bieži tas pat pavisam neatminas afekta laikā notikušo.

Novilkt stingru robežu starp fizioloģisko un patoģisko afektu gandrīz nav iespējams. Par vienīgo patoģiskā afekta pastāvīgo un noteicošo pazīmi ir jāatzīst apziņas bojāšanās un aptumšošanās, kuŗa tad arī izslēdz vaiņojamību t. i. tā dara patoģiskā afektā izdarīto noziegumu par nesodāmu.

Šāds apziņas stāvoklis pa afekta laiku ir izskaidrojams ar stipriem asins riņķošanas traucējumiem smadzenēs, uz ko norāda arī dažas ārējās pazīmes: sarkans ģimīš u. t. t. Kustības var sastāvēt no ļoti komplicētiem aktiem. Pēc straujas kustēšanās iestājas reakcija. Tāpat ļoti spēji var iestāties arī psihisko un fizisko spēku pagurums. Šis apstāklis ir ļoti raksturīgs priekš patoģiskā afekta. Tā nereti tūlīt pēc nozieguma pastrādāšanas, piem. pēc slepkavības, pēdējās izdarītājs nereti aizmieģ turpat

blakus noslepkavotam. Dažreiz arī pēc pastrādātā nozieguma apziņa paliek vēl zināmu laiku, bet ļoti neskaidra un cilvēks vienaldzīgi izturas pret visbriesmīgāko no viņa izdarīto noziegumu, kamēr beidzot pēc dažām stundām, vai arī dienām pie viņa atgriežas normālais psihiskais stāvoklis.

Šādi spēji psihiski traucējumi var attīstīties zem zināmiem noteikumiem, tikai labvēlīgos apstākļos. Tā patoloģiskie afekti mēdz attīstīties pie personām ar svārstīgu nervu sistēmu, pie kam šī svārstība un nepastāvība var būt vai nu pastāvīga parādība, vai arī pārejoša. Pirmā gadījumā šāda svārstība konstatējama agrā bērnībā un ir iedzimtības rezultāts. Pēdējā gadījumā tā arvien iegūta caur dažādiem smadzeņu bojājumiem un slimībām, pie kam jāatzīmē, ka visos šos gadījumos blakus vieglai uzbudināmībai tika novērota ļoti maza izturība pret alkoholišķiem dzērieniem, kuŗu neliels daudzums jau rada patoloģisku apreibšanu.

Pats par sevi saprotams, ka visi darbi, kas pastrādāti zem patoloģiskā afekta iespaida nav sodāmi, t. i. viņu darītāji nav vainojami. Aiz šā iemesla visiem tiem apstākļiem, kuŗi veicina afektu izcelšanos ir ļoti liela nozīme tiesu medicīniskā ziņā, jo viņi ir drošs pierādījums tam apstāklim, ka spēja slimīgu psihisku stāvokļu iestāšanās ir iespējama.

Par tālākiem patoloģiskā afekta pierādījumiem noder:

- 1) pilnīga, vai nepilnīga pastrādātā nozieguma apziņa kā atmiņas bojājuma rezultāts;
- 2) fiziskie simptomi, kādi bija novērojami pie apsūdzētā pa afekta laiku un
- 3) fiziskais un psihiskais noguruma stāvoklis, kuŗš bieži iestājas pēc afekta izbeigšanās.

Par fizioloģisko afektu uz patoloģiskiem pamatiem jāsaka, ka viņš ir tas pats parastais fizioloģiskais afekts, tikai viņam vēl pievienojas patoloģiskais afekts nozieguma izdarīšanas momentā. Šie fizioloģiskie afekti uz patoloģiskiem pamatiem nāk tiesu praksē visbiežāk priekšā un tiesu medicīnā visgrūtāk konstatējami.

Teorijā viegli novilkt robežu starp pataloģisko un fizioloģisko afektu, bet kad mums nāk priekšā konkrēti afektu gadījumi un par šo jānodod savs spriedums, tad izrādas, ka noteiktu robežu starp tiem novilkt nav iespējams aiz tā iemesla, ka pastāv vēl ļoti daudz pārejas formas starp šīm afektu šķirām. Pie šādām pārejas formām pieder arī augšā minētie fizioloģiskie afekti uz pataloģiskā pamata un viņi daudzos gadījumos tāpat kā pataloģiskie afekti tiek uzskatīti par vaiņojamību izslēdzošiem apstākļiem. Šos pēdējos gadījumos mums ir stingri jāanalizē kā afektu pataloģiskais pamats, tā arī viņu raksturs.

Vienos gadījumos jau indivīda slimīgais stāvoklis vien, kuŗš ir tiešais afekta cēlonis, ir uzskatāms par pietiekošu iemeslu vaiņojamības izslēgšanai. Daudzi degenerāti, alkoholiķi u. t. t., attiecībā uz kuŗiem jau normālos apstākļos ceļas pamatotas šaubas par to, vai viņi ir spējīgi saprātīgi vadīt savas darbības gaitu, atrazdamies zem stipru jūtu un afektu iespaيدا bez šaubām zaudē savu spēju brīvi noteikt un izvēlēties savu darbību arī tad, ja afekts nav pataloģisks t. i. neizsauc viņos psihiskus bojājumus.

Dažreiz afektam piemīt sevišķas raksturīgas īpašības, kuŗas laupa indivīdam viņa pašnoteikšanās spējas un tā tad arī izslēdz vaiņojamību. Tā dažreiz cilvēks, lai gan apzinājies visu notiekošo un arī to labi atminās tā ka par nesamaņas stāvokli nevar būt ne runa, tomēr nav bijis pie pilnīgi skaidras apziņas. Viss uztvērts, vērtēts un akceptēts no indivīda nepareizi. Bet šādu psihisku stāvokli pie personām ar zināmu psihisku strukturu, var droši uzskatīt par tādu, kuŗš nav pašnoteikšanās un līdz ar to vaiņojamības spējīgs.

Ar to beidzas to psihisko stāvokļu apskatīšana, kuŗi pavisam izslēdz, vai arī tikai zināmā mērā maina indivīda atbildību par pastrādāto noziegumu.

Ja mēs tagad saņēmsim kopā visu sacīto attiecībā uz dažādiem cilvēka psihiskiem stāvokļiem, kā normāliem, tā nenormāliem, tad mums jānāk pie slēdziena, ka starp normāliem stāvokļiem bez šaubām ir vesela rinda tādu,

kuņi izslēdz vaiņojamību. Ar šo nenormālo psīches stāvokļu pazīmēm esam iepazinušies. Ja mums dzīvē nāktu priekšā indivīdi tikai ar noteiktām un spilgtām psīchikas pazīmēm, tad nebūtu mums nekādas grūtības ierindot katru indivīdu normālo, vai nenormālo, slimo, vai veselo šķīrā, caur ko arī tiesu praksē nenāktos grūti izšķirt jautājumu par tā, vai cita apvainotā vaiņojamību. Bet dzīvē šī lieta daudz komplicētāka kā teorijā, jo visvairāk nāk priekšā, sevišķi tiesu praksē tādi indivīdi, kuņu psīchikas pazīmes nedod mums iespēju ar drošu prātu tos ieskaitīt tai, vai citā slimo jeb nenormālo kategorijā. Tādēļ ceļas jautājums, ja nav iespējams novilkt stingru robežu starp normālu un nenormālu psīchisku stāvokli, vai nav iespējams nospraust to mūsu apziņas pierobežas joslu, kuņas viņā pusē atrodošies indivīdi ir neapšaubami psīchiski slimi, nenormāli, t. i. nav atbildīgi arī par savu darbību, bet kuņas šīnī pusē atrodošies ir pilnīgi veseli ar normālu psīchiku. Te jāatbild, ka arī to mēs nespējam. Mēs zinām tikai to, ka šāda pierobežas josla pastāv, kuņā jēdzieni vesels un slimis sajaukti savā starpā.

Šai apziņas joslā mums jāreķinas ar bezgala lielu psīchisko parādību dažādību. Te mēs redzam personas ar paaugstinātu, stipri attīstītu nervozitāti, kuņu psīche sevišķi stipri un slimīgi reaģē uz dažādiem ārējiem un iekšējiem gadījumiem.

Te redzam arī personas, kuņu psīchika traucēta zināmā nozarē, bet pārējās nozarēs tās procesi norisinas pilnīgi normāli, vai atkal redzam tādus psīchiskus defektus, kuņiem ikdienīškā dzīvē un darbā itkā nebūtu nozīmes, bet kuņi tomēr uzliek zīmogu uz zināmas personas darbību.

Mūsu jēdzieni par normālu un nenormālu, par iegūtu un iedzimtu ir tik neskaidri un viņu robežas tik dažādas, ka novilkt to robežu no kuņas sākot veselu cilvēku skaitīt par psīchopātu un šo pēdējo par garā vāju nav absolūti iespējams.

Visvairāk šai pierobežas joslā starp normālu un patoloģisku ietilpst indivīdi ar stipri attīstītu nervozitāti.

Stipri nervozu cilvēku psihikā galvenie traucējumi un bojājumi tiek novēroti jūtu sfairā. Visi ārējie iespaidi atstāj uz nervoza cilvēka psihiku daudz dziļāku iespaidu kā normālam cilvēkam. Tāpat arī visi iekšējie pārdzīvojumi rauj sev līdzīgu to ar nepārvarāmu spēku. Pie tam šie pārdzīvojumi stipri vien atšķiras no normālu cilvēku pārdzīvojumiem ar savu nepastāvību, jo vienai dvēseles noskaņai seko otra ar lielu ātrumu un dažreiz arī ar savu ilgumu, jo nervozs cilvēks ilgu laiku atrodas zem viena un tā paša pārdzīvojuma iespaيدا.

Šādi nervozi cilvēki, kuŗu jaunākos laikos ir milzīgs daudzums, viegli uzbudinājas no ārējiem iespaidiem, reaģē pārāk stipri uz tiem un bieži vien par katru nieka pārestību apdraud gan sevi, gan citus ar varas darbiem.

Šādus ārkārtīgi nervozus cilvēkus mēs sastopam ārkārtīgi daudz starp inteliģentu profesiju darbiniekiem, pie rakstniekiem, māksliniekiem u. t. t. Šo nervozo personu gara stāvoklim arvien piemīt skumja nokrāsa. Šādiem cilvēkiem arvien, kā mēdz teikt, sāp sirds visdažādākos apstākļos. Bieži vien viņi nespēj pat atrast iemeslu tādiem gara stāvokļiem.

Kā novērojumi rāda, tad no cilvēkiem ar stipri attīstītu nervozitāti ir pastrādāti nevien daudz un dažādi noziegumi, bet arī daudzi ievērojami un vērtīgi darbi zinātnē, mākslā un citos gara darba aplokos. Ņemot vērā to, mums top vēl grūtāk novilkt robežu starp normālu un nenormālu — patoloģisku.

Tādēļ beidzot mums jānāk pie slēdziena, ka psihiskā dzīvē nav noteiktu robežu starp normālu un patoloģisku un šie pēdējie ir tikai divi galvenie stāvokļi, starp kuŗiem cilvēku garīgā dzīve uzliesmo un nodziest. Šai kūšājošo kaislību jūrā kopā sajaukti prieks un bēdas, laime un ciešanas un visu cilvēku jūtas un pārdzīvojumi krustojas un dara vieni uz otriem savu iespaidu.

Nevienam cilvēkam nav tiesības apgalvot, ka viņš ir bijis normāls visu savu mūžu, vai pat vienu dienu. Šodien viņš ir normāls, bet rītu var viņa gara stabilitāte zem.

nejaušiem apstākļiem grozīties. Šodien viņš ir skumjš, bet ritu atkal priecīgs un laimīgs. Še rodas jautājums, vai mēs maz varam runāt par normālu un pataloģisku attiecībā uz cilvēkiem, viņu psihisko dzīvi. Vai nebūtu pareizāki runāt tikai par psihiskām pārmaiņām un par psihiskās normas ļoti plašām robežām. Vai mēs netaisīsim lielu kļūdu katru psihikas novirzīšanos no parastās normas uzskatīdami par pataloģisku. Ja mēs garā vājo skaitu uz katriem 1000 cilvēkiem pieņemam līdzīgu 2 un pieņemam, ka tik pat daudz šiem slimiem tuvu stāvoši, tad tomēr paliks vēl 996, kuŗi jāuzskata, vai nu par normāliem, vai par tādiem, kas ietilpst apziņas pierobežas joslā.

Bet kuŗi no šiem 996 ir atzīstami par normāliem, tad zinība, kā mēs to redzējām no visa iepriekšējā, mums atbildi nedod. Tomēr dzīves prakse šo pašu 996 personā, t. i. tautas masa tiek viegli galā ar šo jautājumu. Viņi ņem par pamatu vidēju jūtu intensīvitāti, kāda sastopama pie sabiedrības vairākuma un nosauc to par normu, bet pie tam katrā atsevišķā gadījumā par katru, kuŗš nesaie-tas ar šo normu viņi saka: „Sabiedrība ir normāla, bet šis subjekts ir pataloģisks“. Bet var arī būt, ka citā gadījumā būtu jāsaka, ka subjekts ir normāls, bet sabie-drība pataloģiska, jo mēs zinām, ka tautas masas jeb pūļa pataloģija stāv zemāk par atsevišķa indivīda psiholoģiju. Un tomēr šī tautas masa jeb sabiedrība no sākuma uzstāda to psihikas vidus mēru, no kuŗa pūlās atrisināt pataloģisko jēdzienu.

Bet kā rāda cilvēces kultūra, tad lieli talanti un pat visi ar savu intelektu izcilus stāvošie indivīdi, kuŗi ved cilvēci uz priekšu pa kultūras un progresa ceļu, nav spējīgi rēķināties ar šādu psihikas vidus normu, ja mēs nemaz nepūlēsimies vilkt robežas starp normālu un pataloģisku un apmierināsimies ar atziņu, ka psihiskā sfaira ir bezgala plaša un, ka tanī notiek bezgala daudz psihisku pārmaiņu un ietilpst arī tādi apziņas stāvokļi, no kuŗiem attīstas tie slimīgie stāvokļi, kuŗus apskatījām kā garā vā-jības un bezapziņas stāvokļus.

Tagad apskatīsim divus virzienus, kuņi ir dažādās domās par noziedzības cēloņiem. Pirmo virzienu reprezentē Lambrozo, Enriko Ferri u. c. Šis virziens noziedzības cēloņus atrod paša noziedznieka psihē un fiziskajā uzbūvē. Otru virzienu aizstāv Kolojani un uzskata par noziedzības cēloņiem tos socioloģiskos un oikonomiskos apstākļus, kādos noziedznieks dzīvo un darbojas, arī ģeogrāfiskos un klimatiskos apstākļus.

Pirmais, kas plašos apmēros nodarbojās ar noziedzību izpētīšanu, bija belģietis Kettle, t. s. morāliskās statistikas nodibinātājs. Savā „sociālā fizikā“ tas uzstāda teoriju par cilvēka tieksmi uz noziedzību. Kettle domā, ka katram cilvēkam piemīt tieksme uz noziedzību, kas zināmos apstākļos pārvērš šo cilvēku par noziedznieku. Viņš domā, ka katrā sabiedrībā pastāv zināma vidēja tieksme uz noziegumiem. Zem zināmiem iespaidiem šī tieksme mainas — palielinās, vai pamazinas. Sabiedrība glabā sevī nākošo noziedzību dīgļus. Viņa sagatavo noziegumus, bet noziegums ir tikai viņas ierocis. Tieksme uz noziegumu atkarājas no indivīda vecuma, profesijas, izglītības u. t. t.

Kettle tā tad uzsver organiskos un sociālos nozieguma faktoros. Nozieguma cēloņi ir tik daudz, ka pat nevar tos noteikt katram noziegumam. Nozieguma cēloņi stāv sakarā ar zināmu izglītības minimumu, rakstīt un lasīt mācēšanu. Lielu iespaidu uz noziedzībām atstāj pilsoņu bagātība un nabadzība. Mantas starpība starp pilsoņiem rada visvairāk noziedzību tur, kur šo nevienādību visvairāk izjūt. Cilvēka brīvai gribai nav noteicošais iespaids uz sabiedrību, jo sabiedrībā indivīdu savādības neitralizējas. Bet tā kā šīs savādības mainas ļoti gausi, tad rodas apbrīnojama pastāvība noziegumu daudzuma ziņā.

„Augstskola Mājā“ Nr. 28.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

8. lekcija.

Pēc Ketles tādā pašā virzienā strādāja Kereijs. Viņš uzsver, ka rakstīt un lasīt prašana nemazina noziedzības, bet vajadzīga arī attiecīga tikumiska izglītība.

Socioloģiskā virziens priekšstāvis ir Engelss. Viņš uzskata par galveno noziedzību faktoru strādnieku nabadzību. Strādniekus noved pie noziedzības grūti oikonomiski apstākļi tāpat kā pie 80 grādu karstuma ūdens pārvēršas tvaikā.

Noziegumu pieaugšana stāv atkarībā no proletāriāta pieaugšanas. Noziegumu avots ir šķiru interešu pretešības, kuŗas rada otrā šķirā ienaidniekus. Galvenais iemesls noziedzībai ir strādnieku psihiskais stāvoklis, kuŗš rodas novērojot un salīdzinot savus apstākļus ar buržuazijas apstākļiem.

Kriminālantropoloģiskā virziens nodibinātājs ir Lombrozo. Viņš apgalvo, ka noziedznieki jāatzīst par

cilvēku ģints sevišķu paveidu un tie vairāk līdzinās mežoniem kā tagadējiem cilvēkiem. Noziedzniekus, kuŗi atšķiras no parastiem noziedzniekiem, viņš nosauc par **iedzimtiem noziedzniekiem**. Tādu esot ap 40⁰/₀ no visu noziedznieku skaita. Viņš apgalvo, ka starp iedzimtu noziedznieku un morālisku vājrātību ir analogija.

No iedzimtiem noziedzniekiem Lombrozo atdala:

- 1) noziedzniekus aiz kaislības,
- 2) garā vājus un
- 3) gadījuma noziedzniekus.

Noziedznieki aiz kaislības ir ārkārtīgi jūtīgi, padoti mīlas sajūtu pārdzīvojumiem. Šie ir garīga satura noziedznieki. Tie atzistas un nožēlo savus noziegumus. Nereti viņi pat nevar atcerēties notikušo un atgādina epileptiķus.

Garā vājo ir vairāk nekā mēs domājam. Viņu nenormālība parādas epilepsijā gan normālā, gan apslēptā veidā.

Lombrozo konstatē vēl pusvājprātīgos, kuŗi atrodas itkā vidū starp vājprātīgiem un maniķiem, kuŗu psihē ir dažādas savādības, kā lepnība, godkārība u. t. t.

Gadījuma noziedznieki ir iedzimto noziedznieku paveids. Viņu noziedzības dziļi attīstas pēkšņi zem dažādiem iespaidiem.

Bez tam ir pseidonoziedznieki un apslēptie noziedznieki. Pseidonoziedznieki nekādu ļaunumu sabiedrībai nedara. Viņi pastāv tāpēc, ka zināmos jautājumos pastāv nevienādība sabiedrības un likumdevēju uzskatos. Arī apslēptie noziedznieki nepārkāpj formālās noziedzības robežas.

Pēc Lombrozo vispārējās noziedznieku pazīmes ir šādas:

- 1) viņi sajūt mazāk fiziskas sāpes kā pārējie cilvēki.
- 2) viņiem attīstītas mazāk tikumiskās jūtas kā citiem,
- 3) viņi atšķiras jau no bērnības ar lielību, egoismu, alkoholismu, kārību pēc miesas baudījumiem u. t. t.
- 4) viņu prāta attīstība stāv uz zemākas pakāpes, tie

nav apdomīgi un konzekventi darbā, bet vairāk attīstītie ir viltīgi un izveicīgi.

Lombrozo aizrāda uz noziegumu atkarību no sociāliem faktoriem. Viņš uzsver, ka uzturas vielu cenas krišana mazina noziedzības. Tāpat viņš siki iztīrā nabadzību kā noziedzības faktoru. Tā tad viņš atzīst sociālos faktorus par noteicošiem pie noziedzību realizēšanas. Kā jau aizrādīju, Lombrozo atzīst tā saucāmos iedzimtos noziedzniekus. Šādu iedzimtu noziedznieku pēc viņa domām ir ļoti daudz.

Vēlāk Lombrozo mācību sāk daudzi apstrīdēt un kritizēt un tiešām atrod, ka viņa mācībā ir daudz kas tāds, kas neiztur kritikas, bet spēkā tomēr paliek viņa apgalvojums par iedzimtiem noziedzniekiem. Sevišķi tas sakāms par daudziem slepkavām, kuņiem šī tieksme piemīt jau no dzimšanas un kuņū var uzskatīt par instinktīvu. Lai viņa mācību labāki uztvērtu, tad nolasišu dažus piemērus.

Šīnī piemērā būs runa par kādu jaunekli no pārtikušas ģimenes. Viņa tēvs miris ārpriatībā. Viens brālis ārpriatīgs. Māsa nodarbojusies ar prostitūciju, lai gan viņu uz to nespiedušas materiālas intereses. Skolā viņš bijis diezgan darbīgs un centīgs. Viņš labi zīmējis, bet tikai kauju un slepkavību skatus. Ļoti mīlējis ieročus. Kad kaut kur notikusi slepkavība, tad viņš arvien devies uz turieni. Bez tam viņš neiztrūkstoši ieradies uz nāves sodu publisku izpildīšanu. Jauneklis ļoti mīlējis divkaujas un arvien nostājies uzvarētāja pusē. Viņam bijusi mīļākā, par kuņū viņam kādreiz anonīmā vēstulē ziņoja, ka tā esot viņam neuzticīga. Nevienam neko nesakot viņš devies pie tās un to nonāvējis, nemaz nepārliecinādamies par apvainojuma pareizību. Viņū notiesāja uz 10 gadiem cietumā. Pēc cietuma atstāšanas viņš devies uz Parīzi, kur tai laikā bijusi revolūcija. Viņš piedalījies barikādu cīņā un bieži nosēdies zināmā vietā ļoti rūpīgi šāvis uz valdības karēivjiem. Raksturīgi tas, ka viņš arvien ļoti rūpīgi mērķējis zināmā vietā un kad cīņas lauks atbrīvojies, viņš arvien apskatījis, vai pareizi trāpījis. Tad viņš devies uz Kali-

forniju, kur nodevies dumpīgo indiāņu medīšanai. Valdība tai pašā laikā bija izsolījusi zināmas prēmijas par katru nonāvēto indiāni. Pēc tam viņš atgriezās Parīzē un nodevies dažādiem piedzīvojumiem. No nolasītā piemēra redzams, ka nevienā gadījumā viņu nav spiedušas materiālas intereses noslepkavot cilvēkus. Ja tas tā būtu, tad te varbūt varētu būt darišana ar morālisku vājrātību, bet šinī gadījumā tas izslēgts.

Otrs piemērs. Kāds jauneklis jau no bērnības bija nežēlīgs, drūms, milējis mocīt dzīvniekus un pierādījis nežēlību pret saviem brāļiem un māsām. Kādreiz viņš iemānījies mežā kādu mazu zēnu un to dažādi mocījis. Viņu ievieto par to pārmācības namā. Pēc tam viņš kādreiz gribējis nonāvēt savu brāli. Viņš iestājas kā brīvprātīgais kavalerijā. Sadusmots par to, ka viņam tik daudz jānopūlas ar zirga kopšanu, viņš to peldinot noslēcinājis. Viņš par to ticis sodīts un pēc tam dezertējis. Šai laikā viņš saticis kādu meiteni, kuŗu izvarojis. Ievietots cietumā. Pēc iznākšanas no cietuma atkal gribējis kādu nonāvēt. Paziņas stāsta, ka viņš ļoti milējis kaut dažādus dzīvniekus un putnus. Kā liekas, tad arī šinī gadījumā pie noziegumu pastrādāšanas galveno lomu spēlējusi iedzimtība.

Lombrozo mācību turpināja Enriko Ferri. Viņš raksturo noziedzniekus tāpat kā Lombrozo. Tomēr par noziedzības cēloņiem viņš atzīst daudzus faktoros: antropoloģisko, fizisko, psihisko un sociālo. Viņš paskaidro, ka nav iespējams noteikt, kuŗš no minētiem faktoriem ir aktīvākais un kuŗam piemīt noteicošā loma pie gribas lēmuma izveidošanas. Vēlāk viņš tomēr nācis pie pārliecības, ka sociālie faktori vien nespēj izsaukt noziegumus bez antropoloģiskā faktora līdzdalības. Par noziegumu mikrobu viņš atzīst noziedznieka fiziskās un psihiskās nenormālības. Bet tā ka tie neatkarājas no sociāliem faktoriem, tad viņš saka, ka lai arī pilnīgi pārveidotu mūsu valstis, tomēr noziegumi neizzustu, bet varbūt tikai mazinātos.

Garofalo uzstājas galvenā kārtā pret nabadzības

pārvērtēšanu. Viņš nenoliedz, ka nabadzībai ir zināms iespaids uz noziedzību, bet uzsver, ka nabadzības cēlons gandrīz ikreizes ir enerģijas trūkums. Tā tad noziedzības cēlons atrodas pašā individā. Lielais strādnieku vairums necieš tik daudz no bada, kā no apziņas, ka nespēj sev sagādāt tik daudz prieku un baudas kā bagātie. Slāpes pēc baudījumiem ir Tantala slāpes un viņas cieš visi. Ne tikai strādnieki skaitas par nabagiem darba devēju priekšā, bet arī ierēdņi priekšnieku priekšā u. t. t. Nevis zināms oikonomisks stāvoklis rada noziegumu, bet gan raksturīgs psihes stāvoklis, kuŗa pazīme ir godīguma samazināšanās. Viņš ir tai pārliecībā, ka noziegumi nevar izzust arī valstī, kur nabadzības nav.

Proletāriāta raksturīgākā pazīme, saka Garolfalo, ir absolūta kapitāla iztrūkšana. Bet šāds stāvoklis, izņemot ārkārtīgu trūkumu, nav uzskatāms par nenormālu. Viņš rada grūtu stāvokli tikai priekš tiem, kuŗiem ir vēlēšanās un vajadzības, kas nav apmierināmas ar darbu algu. Arī kapitālisti to var pārdzīvot un attiecība starp vēlēšanos un tās izpildīšanu ir vienāda kā pie viņiem, tā pie strādniekiem.

Garolfalo saka, ka bagātajām šķirām, kuŗas pazīst vairāk ērtības, arī vēlēšanos ir vairāk. No sacītā viņš nāk pie slēdziena, ka nabadzība nebūt neved vairāk pie noziedzības kā bagātība. Viņš aizrāda uz statistiku, ka Itālijā bagātie un nabagie pastrādā apmēram vienādu noziegumu skaitu. Tā tad nabadzību nevar atzīt par nozieguma faktoru. Par ikkatra nozieguma tiešo cēloni viņš uzskata psihisko stāvokli, kuŗš atkarājas no dažādiem socioloģiskiem un fiziskiem faktoriem, bet galvenā kārtā no paša cilvēka.

Jāsaka, ka visā visumā antropoloģiskās skolas mācība ir nepareiza, izņemot mācību par iedzimtiem noziedzniekiem.

Tagad apstāsimies pie **kriminālsocioloģiskā** virziena. Par šī virziena nodibinātāju atzistams Milanais advokāts un sociālists Turati. Galvenā doma, kuŗu Turati cenšas pierādīt pastāv iekš tam, ka ne individā meklējami nozie-

dzības cēloņi, bet sabiedrībā, kura ir neizbēgami un organiski jauna. Cilvēku eksploatācija ir sabiedrības kopdzīves stūra akmens – un nedaudzi laimīgie dzīvo uz citu nabadzības rēķina. Tikai tad, kad sociālā iekārta pārvērtīsies tik tālu, kad katram būs nodrošināta cilvēka cienīga eksistence, izzudīs noziegumi.

Turati mācības gala slēdzieni sekoši:

1) tikumiskas vainas pieskaitāmības nav, t. i. cilvēks, raugoties no ticības viedokļa, nav atbildīgs par saviem darbiem, jo viņa darbību vada nepārvarami spēki;

2) sabiedrībā pastāvošā šķiru nevienādība uzskatāma par noziedzības avotu;

3) sods ir galējais līdzeklis, kuŗu jālieto ar lielu uzmanību ja nelīdz nekas cits, viņš ir nelikumīgs un kaitīgs, ja tiek uzlikts pirms visu aizsarga līdzekļu izmēģināšanas — vispār sods ir netikumīgs un nav proporcionāls vainai;

4) jautājumu par cīņu ar noziedzībām var atrisināt vienīgi ar radikālu sociālo institūtu pārveidošanu; tad noziedzības samazināsies par $\frac{2}{3}$ un paliks tikai noziegumi zem spēju jūtu uzliesmojumu iespaida un tie, kuŗi pastrādāti no samaitātiem cilvēkiem;

5) iedzimto noziedznieku skaits ir niecīgs un tie ir nabadzības produkts;

6) daži noziegumi pret personām un tikumību varojas tādēļ, ka cilvēku labklājība ir nepietiekoša un ļoti bieži mainas.

Šīs Turati domas krita uz auglīgu zemi un atrada daudz piekritējus, kuŗi ar lielu sparību un aktivitāti attīstīja viņu tālāk.

Par vienu no ievērojamākiem viņa piekritējiem jāuzskata Neapoles profesors Kolojani, kuŗš savā darbā par kriminālsocioloģiju apskata noziedzību cēloņus. Viņš cenšas pierādīt, ka galvenais noziegumu iemesls ir tagadējā kapitālistiskā iekārta, bet antropoloģiskiem faktoriem, t. i. fiziskajam un psihiskajam ir niecīga nozīme pie noziegumiem.

Šo savu mācību viņš aizstāv kritizejot kriminālantropoloģiskā virziena mācību attiecībā uz noziedzības fakto-

riem. Kad kriminālantropologi aizrāda kā uz noziedznieku savādību viņu bālo ģīmja krāsu, tad Kolojani aizrāda uz smagajiem uzturas līdzekļu iegūšanas apstākļiem tautas zemajos slāņos un piemetina, ka no šiem zemajiem slāņiem ceļas galvenais noziedznieku daudzums. Arī cietums pārvērš sārto ģīmja krāsu un pie tam pilnīgi neatkarīgi no noziedznieka fiziskās, vai psihiskās uzbūves.

Kriminālantropologi aizrāda, ka noziedznieki itkā būtu nejutīgi pret fiziskām sāpēm. Uz to viņš aizrāda, ka mazāk fiziskās sāpes jūt gandrīz visi rokpeļņi. Pie tam kas gan nezīn kāda starpība novērojama pie dzemdēšanas pie augstākajiem un zemākajiem sabiedrības slāņiem. Ārsti un kirurgi konstatējuši ar kādu pacietību pacieš sāpes strādnieki pie operācijam un cik vārīgi pie tam ir augstāko šķiru cilvēki. Arī līdzjutības trūkumu Kolojani neatzīst par specifisku noziedznieku pazīmi kā to dara kriminālantropologi. Līdzjutības trūkums novērojams arī pie ārstiem un miesniekiem. No sākuma tā tiem piemīt, bet pamazām izzūd. Gluži līdzīgi arī noziedznieks pierod pie citu ciešanām. Tā tad līdzjutības trūkums nav visiedzimta noziedznieku psihiska pazīme, bet viņš patiesībā iegūts caur pieradināšanos pie noziedzīgās darbības pastāvīgas atkārtotības.

Tāpat arī atriebības jūtas pēc Kolojani domām nav specifiska noziedznieku psihes pazīme, bet atkarājas no tautas slāņu kultūras līmeņa. Starp citu Lombrozo aizrāda uz noziedznieku stipru pieķeršanos dzīvniekiem, bet Kolojani arī to atspēko, aizrādīdams, ka šāda pieķeršanās piemīt arī godīgiem cilvēkiem. Par iemeslu viņai ir individa ģimenes un sabiedriskās dzīves trūkums.

Arī citus kriminālantropologu apgalvojumus, ka noziedznieki atšķirtos caur psihiskām un fiziskām pazīmēm Kolojani atspēko līdzīgā kārtā. Viņš norāda, ka sociālie apstākļi rada dažādus ļaunu tipus. Jūrnieku, zemnieku, kalnu iedzīvotāju profesija rada šo cilvēku raksturīgās pazīmes, kuŗas dod iespēju atšķirt viņus viena no otra. Noziedznieku profesija rada internacionālu noziedznieka tipu. Visi noziedznieki dzīvo vienos un tanīs pašos apstāk-

ļos, dzīvo nabadzībā, izvirtībā u. t. t. Tas viss uzspiež viņiem vienādu zīmogu un pārveido viņu tikumisko raksturu. Tā tad visas savādības, kuŗas šķir noziedzniekus no pārējiem, vai tās būtu fiziskās, vai psihiskās, nav uzskatāmas par sevišķām noziedznieku psihiskām īpašībām, vai vienīgi viņiem piemītošām savādībām, bet tās izveidojas zem pastāvošo sociālo apstākļu iespaida tāpat kā visiem citiem profesionāliem tipiēm piemīt savas savādības.

Tālāk Kolojani sāk kritizēt kriminālantropologu uzskatus par vecuma, kārtas, rāsas un sabiedrībā ieņemamā stāvokļa iespaidu uz noziedzībām. Runādams par vecuma iespaidu, viņš saka, ka ja par zināmu vecuma iespaidu var runāt, tad jāatzīst, kā šim iespaidam blakus nozīme. Ir gan tiesa, ka dažādos vecumos cilvēku fiziskās un psihiskās spējas pārmainas, bet taisīt no tā slēdzienu, ka dažādiem vecumiem piemīt dažāda tieksme uz noziegumiem, ir nepareizi.

No statistikas redzam, ka dažādu vecumu cilvēku grupu tieksmes uz noziegumiem dažādās valstīs ir dažādas. Tā noziegumu maksimums Prūsijā krīt uz 26—40 gadus veciem, bet Francijā tas pats maksimums krīt uz cilvēkiem līdz 24 gadus veciem.

Šis Kolojani apgalvojums, ka vecumu nevar uzskatīt par nozieguma cēloni, tiek no daudziem apstrīdēts, piem. no Nekļudova. Pēdējais cenšas pierādīt, ka zināma vecuma iespaids uz zināmām noziedzībām visās valstīs ir vienāds. Tomēr to var viegli atspēkot. Ir neapšaubāmi, ka dažus noziegumus izdara tikai zināma vecuma cilvēki, bet tas nebūt nenozīmē, ka šis zināmais vecums ir nozieguma cēlonis.

„Augstskola Mājā“ Nr. 29.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

9. lekcija.

Ja sievietes no 20—40 gadiem pastrādā visvairāk bērnu slepkavības, tad tam par iemeslu nav sievietes vecums. Šo noziegumu izsauc nevis vecuma fizioloģiskais iespaids, bet gan sociālie apstākļi un sabiedrības uzskati, kuŗi nosoda ārļaulības dzimstības. Ja bērnu slepkavību iemesls būtu zināms vecums, resp. šim vecumam piemītošais psīhiskais stāvoklis, tad starp ļaulātām sievietēm varētu konstatēt tikpat lielu bērnu slepkavību procentu kā starp nelaulātām, bet īstenībā starp pirmajām tādu gandrīz nav. Tomēr jāatzīst, ka vecumam tomēr zināms iespaids uz noziegumiem ir.

Starp mazgadējiem mēs sastopam visvairāk tādu, kuŗi apvainoti par zādzībām, bet ļoti maz par ļaupīšanām. Tas izskaidrojams ar bērnu vecumam piemītošām īpašībām, kā fizisku spēku trūkumu, nepietiekošu prāta attīstību, kas nedod iespēju sarīkot bruņotu ļaupīšanu. Tāpat arī starp veciem cilvēkiem nesastopam gandrīz nemaz

politiskus noziedzniekus. Vecu cilvēku psīchē piemīt daudz vairāk no zināmas darbības atturošu spēku nekā jaunu un arī pieaugušu. Tā tad tas runā pretīm Kolojani uzskatiem.

Tālāk Kolojani apskata kārtas iespaidu uz noziedzībām. Ir neapšaubāmi, ka sievietes pastrādā daudz mazāk noziegumus kā vīrieši. Tas redzams no statistikas. Tā Francijā 1889.—1900 gadam no 100 apsūdzībām zvērīnāto tiesās bija 85 vīrieši, bet sievietes tikai 15, bet uz katriem 100.000 iedzīvotājiem bija vīriešu noziedznieku 1400, bet sieviešu tikai 179. Beļģijas tiesās 1900. gadā uz 100.000 iedzīvotājiem bija 1220 vīriešu-noziedznieku, bet sieviešu tikai 360. 25 Šveices kantonos 1892.—96. gadam notiesāto vīriešu bija 23 uz 10.000 vīriesiem, bet sievietes tikai 4 uz 10.000 sieviešu. Vācijā, neskatoties uz to, ka sieviešu ir vairāk nekā vīriešu, sievietes pastrādā 4 reizes mazāk noziegumus kā vīrieši. Tāpat Anglijā, kur sieviešu pusotras reizes vairāk kā vīriešu, sieviešu noziedznieču mazāk kā vīriešu. Ar vārdu sakot noziegumu pastrādāšanā sievietes ņem daudz mazāku daļību kā vīrieši. Bet ar kādām sievietes psīches īpašībām izskaidrojams nupat sacītais? Kādi ir sievietes psīches faktori, kuŗi tik stipri viņu attura no noziegumiem. Daudzi cenšas to izskaidrot ar sievietes augstāku tikumisku attīstību, bet kriminālsociologi izskaidro to ar attiecīgiem sabiedrības sociāliem apstākļiem. Ja sieviete atrastos vienādā oikonomiskā stāvoklī ar vīrieti, tad sievietes dotu tikpat daudz noziedznieku kā vīrieši. Bet sievietes stāvoklis lielā mērā atšķiras no vīrieša stāvokļa. Sievietes bijušas par vergiem jau pirms verdzības pastāvēšanas. Vīrieši nospieduši sievietes arvien zemākā stāvoklī. Viņu fiziskais spēks un prāta asums nav ļāvis sievietei iespaidot sabiedrisko dzīvi. Tas sakams kā par mežonjiem, tā par mūsu laiku sabiedrību.

Pie dažām mežonu tautām sievietēm aizliegts piešķirties pie ieročiem, zvejas rīkiem, piedalīties tautas sapulcēs un reliģiskos rituālos. Ebreju bauslība nostāda sievieti blakus vergiem. Ar Kristus mācības izplatīšanos sie-

vietes stāvoklis maz mainās. Viņai jāpaklausa vīram u. t. t. Vidus laikos sieviete bija saistīta pie ģimenes un mājas saimniecības un nevarēja piedalīties valsts un sabiedriskā dzīvē. Tas pats notiek arī jaunākos laikos. Arī lielā franču revolūcija neķērās pie sieviešu jautājuma atrisināšanas. Kad tika deklarētas pilsoņu tiesības, tad arī Parīzes sievietes pieprasīja sieviešu tiesību deklarāciju, bet viņu prasības neizpildīja. Kad konvents pasludināja Parīzi par apdraudētu, tad arī sievietes gribēja palīdzēt, bet viņām nedeja ieročus.

Tikai kad notika lielais apvērsums rūpniecības laukā, kad izgudroja tvaika mašīnu, tad sākās arī apvērsums sievietes stāvoklī. Mājrūpniecības sabrukšana un lielrūpniecības nodibināšanās saraustīja saites, kas viņu sēja pie ģimenes. Reizē ar to sieviete sāk pamazām atrast citus darba laukus un tiesības. Šis īpatnējais sievietes stāvoklis izskaidro to, ka sievietes izdara mazāk noziegumus kā vīrieši. Tādēļ jāatzīst Kolojani aizrādījums, ka sieviešu noziegumi dažādās valstīs un dažādos laikmetos ir dažādi. Viņi tuvojas vīriešu noziegumiem tur un tad, kur un kad viņu sociālais stāvoklis tuvojas vīriešu sociālajam stāvoklim un attālinas, kur viņu sociālais stāvoklis attālinas no vīriešu sociālā stāvokļa.

Jo straujāk un vispusīgāk norisinās cilvēku dzīve, jo biežāk sievietes nāk satiksmē ar citiem cilvēkiem, jo vieglāk tās pārkāpj likumu un izdara dažādus noziegumus. Sieviete, kuŗas dzīve norit ģimenē un kuŗai aizsprostots ceļš uz sabiedrisku un valsts darbību, kuŗai nav politisku tiesību, nevar izdarīt daudzus noziegumus kuŗi saistas ar citu darba lauku, vai arī politiku. Ar vārdu sakot, jo šaurāka un noslēgtāka sievietes dzīve kādā valstī, jo mazāks arī viņu pastrādāto noziegumu skaits. To gribēdams pierādīt, Kolojani aizrāda uz noziegumu skaitu dažādās valstīs. Tā Alžīrā salīdzinot ar Franciju uz 100 apsūdzētiem iznāk tikai 4 sievietes, bet Francijā 14. Tāpat arī spanietes pastrādā daudz mazāk noziegumus kā anglietes.

Uz jautājumu kādus noziegumus sievietes izdara vis-

biežāk, statistika dod noteiktu atbildi. Visbiežāk notiek bērnu slepkavības. Tā Krievijā 1889.—1903. gadam uz katriem 70 par bērnu slepkavību notiesātiem vīriešiem iznāca 3940 sievietes. Francijā uz 10 vīriešiem iznāca 90 sievietes. Ar ko tas izskaidrojams? Būtu ļoti nepareizi izskaidrot to ar vīriešu mīkstsirdību, vai sieviešu cietsirdību pret bērniem. Tādam šī jautājuma izskaidrojumam nebūtu ne mazākā pamata. Par cēloni te ir sabiedrības uzskati par ārļaulības dzimstību. Bez bērnu slepkavībām daudzi noziegumi attiecas arī uz bērniem. Tas izskaidrojams ar to, ka sievietes daudz vairāk laika pavada ar bērniem.

No citiem sieviešu noziegumiem varam atzīmēt lielu procentu blēdību tirdzniecībā. Tas izskaidrojams ar to, ka ārpus mājsaimniecības sievietes ļoti plaši nodarbojas ar tirdzniecību.

Tā tad sieviešu noziegumi cieši saistīti ar viņu nodarbošanos. To ievērojot kriminālsociologu mācības pastriņo, ka noziedzības faktori meklējami ne psiho fiziskā organizācijā, bet gan sociālajos apstākļos, kādos nākas darboties. Tāpat arī visi sieviešu dzenuļi un tieksmes uz noziegumiem neizriet no viņas pašas, resp. viņas psiho-fiziskās organizācijas, bet viņas psihe izveidojas zem ārējo sociālo apstākļu iespaida.

Tālāk Kolojani aizrāda uz faktu, ka noziedznieku ir daudz vairāk starp tiem, kas dzimuši ārļaulībā kā starp citiem. Kriminālstatistika rāda, ka Šveicē, kur ir 4,7% ārļaulībā dzimušo no visiem iedzīvotājiem, starp noziedzniekiem ir 9% ārļaulībā dzimušo. Prūsijā 1900. gadā no visiem iedzīvotājiem ārļaulībā dzimušo bija 7,8%, bet starp noziedzniekiem 11,6%. Kalifornijā 1824. gadā pēc statistikas bija 7,2% ārļaulībā dzimušo, bet starp noziedzniekiem 12%.

Ar ko tas izskaidrojams? Izpētot bērnu noziedzības faktoros konstatēta jebkādas audzināšanas iztrūkšana pie bērniem-noziedzniekiem. Tas pats sakāms arī par ārļaulībā dzimušiem, kurus sociālie faktori neapšaubāmi iespaido un ko atzīst arī antropologi. Ir neapšaubāms fakts, ka ārļaulībā dzimušo grūtības ciņā dēļ eksistences ir ārkārtīgi

lielas, viņi paliek bez audzināšanas, bez uzraudzības u. t. t. Nevar noliegt, ka pie ārļaulības bērnu noziedzīgo dzenuļu izveidošanās spēlē arī zināmu lomu iedzimtība, bet ne tik lielu, kā to apgalvo antropologi. Kriminālstatistikas dati runā pretējo. Tā Maro izpētījis 507 noziedzniekus un at- rādis, ka tikai 13⁰/₀ arī vecāki bijuši noziedznieki, bet pārējiem 87⁰/₀ vecāki bijuši vai nu alkoholiķi, epileptiķi, garā vāji un citādi nenormāli. Pie līdzīgiem skaitļiem nākuši arī daudzi citi.

Tālāk Kolojani cenšas izskaidrot jautājumu, kāds iespaids ļaulības dzīvei uz noziedzību. Kā zinām, daudzi ļaulības dzīvi uzskata kā lielu aizsargu līdzekli pret noziedzībām, kā lielu morālisku faktoru. Arī Kolojani domā, ka ļaulībā esošās sievietes vairāk aizsargātas pret noziegumiem, bet viņš izskaidro to ne kā morālisku iespaidu, bet ar ieguvumiem ko dod ļaulības dzīve, ļaulāto oikonomisko stāvokli un arī psiho-fizisko stāvokli. Lai ļaulībā iedotos vajadzīga minimāla materiāla nodrošinātība, tāpat fiziska un garīga veselība, pie kam viss tas ir garantija pret noziegumiem. Ja apgalvo, ka precēta sieviete izdara mazāk noziegumus, tad tas izskaidrojams, ka precētas sievas daudz mazāk piedalas cīņā dēļ uztura, viņām ir zināma materiāla nodrošinātība, kas bez šaubām tās attura no noziegumiem.

Šiem slēdzieniem runā pretīm Princinga pētījumi, kuŗš vispār ir diezgan liela autoritāte. Uz savu pētījumu pamata viņš apgalvo, ka precētas sievietes pastrādā daudz vairāk noziegumus kā neprecētas, izņemot noziegumus pret īpašumu. No viņa pievestiem skaitļiem redzam, ka pirmā vietā noziegumu ziņā nāk atraitnes un šķirtenes, tad precētas sievietes un beidzot neprecētas. Ācīmredzot ārēji apstākļi, kādus ienes vīra nāve, vai ļaulības šķiršana, atstāj nevēlamu iespaidu un rada nevēlamas tieksmes uz noziegumiem. Tāpat arī ļaulība nav aizsargu līdzeklis, bet gan gluži otrādi.

Tagad paraudzīsimies kādās domās viņš ir par fizi- skiem faktoriem un to iespaidu uz noziedzībām. Pēc Kolo- jani domām ne klimats, ne citi fiziski apstākļi nevar tikt

atzīti par sabiedrības evolūcijas faktoriem. Kā ziemeļos, tā dienvidos dzīvo kā augstākā mērā godīgas, tā arī negodīgas tautas un ciltis. Zādzības, slepkavības un citi noziegumi sastopami visās zemes joslās un nevar tikt uzskatīti par zināmas tautas, vai zemes parādību. Ne klimats, ne gada laiki, ne temperatūras maiņa nerada tiešus iespaidus, kas spiestu cilvēkus uz noziedzīgu darbību, bet gan atstāj zināmu netiešu iespaidu. Ar vārdu sakot, vienos un tanīs pašos klimatiskos un fiziskos apstākļos noziedzības lielākā vai mazākā mērā atkarīgas no sociālajiem apstākļiem.

Tālāk pāriesim tieši uz sociālo faktoru iespaidu uz noziedzībām. Kā zinām antropoloģiskā virziena priekšstāvis Gorafalo nostājas pilnīgi pretīm Kolojani uzskatiem. Viņu uzskatu pretešķības visspilgtāk izteicas jautājumā par nabadzības un bagātības iespaidu uz noziegumiem.

No kriminālstatistikas datiem redzam, ka tas ir nepāšaubāms fakts, ka noziedzības visās civilizētās valstīs ar katru gadu vairojas un iet plašumā. Noziegumi pieaug ne tikai proporcionāli iedzīvotāju skaita pieaugumam, bet ievērojami aizsteidzas tam priekšā. Šī bīstamā parādība nepārprotami aizrāda uz ātri pieaugošu sabiedrības demorālizāciju, par kuņas galveno cēloni sociologi uzskata lielās pārmaiņas visu civilizēto valstu iekārtā, kuņas notika pagājušā gadu simteņa sākumā

Kā zinām, tad šādas pārmaiņas tiešām notika, jo reizē ar lielo franču revolūciju notika arī sociāla revolūcija. Vidus laiku iekārtā atsevišķas personas bija saistītas ar zināmu vietu, šķiru, sabiedrības korporāciju un nodarbošanos. Kad pagājušā gadu simteņa sākumā iestājas ražošanā industrijas laikmets, tad atsevišķas personas atbrīvoja no saitēm, kas viņas agrāk saistīja dzīvē un darbā. Pie tam šim personam tika dota brīvība izvēlēties savu darba lauku un dzīves vietu, nodibinot savu labklājību neierobežotā sacensībā.

Šis apstākļis izsauca rūpniecības attīstīšanos milzīgos apmēros un liela kapitāla pieaugšana, kuru Ādams Smitss nosauc par tautas bagātībām. Pilsētās sa-

plūda lielie kapitāli un nodibinājās fabrikas. Uz šīm jaunajām darba vietām plūda lauku iedzīvotāji. Šī jaunā laikmeta galvenā pazīme sociālā ziņā ir tā, kā atsevišķas personas tika atstātas pilnīgi sevis paša ziņā bez kādas palīdzības un uzraudzības. Bet kādu tad iespaidu atstāja un turpina atstāt jaunā sociālā iekārta uz atsevišķām personām? Pirmais, kas krīt acīs, ir jaunās ražošanas metodes dotā iespēja sasniegt ražošanai neparedzētus apmērus. Reizē ar to novērojama briesmīga un nesaudzīga konkurence, kuŗai nododas kā atsevišķi indivīdi, tā veselas tautas un neizbēgams rezultāts ir vīriešu, sieviešu un bērnu ekspluatācija.

Tālāk šī konkurence izsauca oikonomiskas krīzes un bezdarbu, kas traucē noteiktas darba algas saņemšanu. Tas rada ļoti jaunas morāliskas un sociālas sekas un noved pie strādnieku ģimenes dzīves iziršanas. Tas ir pilnīgi saprotams, jo rodoties bezdarbam strādnieki nespēj vairs savas ģimenes uzturēt. Otrkārt, dažādu sabiedrību nodibināšanās ar algotiem spēkiem priekšgalā sarauj saites un rada plaisu starp strādniekiem un uzņēmējiem, pie kam šo plaisu nevar iznīcināt neviena iestāde zemes virsū.

Šī jaunā brīvā konkurence ir galvenais cēlonis, kas radījis mūsu laiku jauno parādību — tā saucāmo pauperismu. Šī jaunā iekārta radījusi sevišķu ļaužu šķiru, sastāvošu no neizveicīgiem, neveseliem un mazāk spējīgiem. Viņu dzīvē nabadzība nav pārejoša parādība, bet pastāvīga un mantošanas ceļā iegūta caur dēģenerāciju.

Lai daudz maz iepazītos ar šīs ļaužu šķiras apmēriem mūsu laikos, tad iepazīsimies ar pazīstamā angļu pētnieka Vuda pētījumiem, Viņš sīki izpētījis Londonas iedzīvotāju dzīvi un nodarbošanos nabadzīgajos kvartālos.

No 900.000 iedzīvotājiem saskaņā ar Vuda pētījumiem 11.000 ir klaidoņi un tā saucāmie pusnoziedznieki, kuŗi tikai ļoti reti kaut ko nopelna, tālāk 100.000 ir ļoti nabadzīgi bez noteiktas nodarbošanās un algas, kuŗu peļņai ir gadījuma raksturs, tad 74.000 ar periodisku peļņu un 124.000 ar niecīgu, bet pastāvīgu peļņu. Tā tad redzam,

ka apmēram trešā daļa no visiem iedzīvotājiem šai pil-
sētas daļā tā sakot velk tikai garu un dzīvo bez mazākās
cerības, ka viņu stāvoklis uzlabosies.

Šie cilvēki pa lielāki daļai neapdomīgi, ja tie arī
kaut ko nopelna, tad to arī neracionāli iztērē. Pilnīgi da-
bīgi, ka šādos apstākļos pauperisms rada visbēdīgākās
parādības kā ģimenes dzīves iziršanu un alkoholismu. Uz
to aizrāda arī strādnieki savos kongresos, uzsvērdami, ka
strādnieku sievu un bērnu līdznodarbošanās noved pie
galīgas ģimenes dzīves izārdīšanas un izpostīšanas. Tas
ir pilnīgi saprotams, ja mēs mazliet iepazīstamies ar viņu
patiesiem apstākļiem.

Profesors Henters, kurš arī nodarbojas ar strādnieku
dzīves apstākļu izpētīšanu šo dzīvi raksturo šādi. Ja pa-
teicoties darba laikam tēvs atstāj dzīvokli pirms bērni at-
modušies un atgriežas tikai tad, kad bērni jau apgūlūšies
ja pateicoties darba vietas lielajam attālumam no dzī-
vokļiem tēvs spiests ēst pusdienu krogā, vai citūr, ja mā-
tes strādā līdzīgos apstākļos, ja dzīvokļu trūkuma dēļ
strādnieku dzīvokļos dzīvo arī sveši cilvēki, ja bērni spiesti
vecāku mazās darba algas dēļ pelnīt paši sev uzturu,
tad tādos apstākļos draud mūsu laiku sabiedriskās iekārtas
pamata — ģimenes pilnīga iznīkšana.

„Augstskola Mājā“ Nr. 30.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

10. lekcija.

Tādi dzīves apstākļi noved strādniekus pie izvirtības. To pierāda statistikas dati. Tā Vācijas rūpniecības galvenajos rajonos, sevišķi Rūras apgabalā jau 1882. gadā nevarēja atrast pietiekošu skaitu jaunekļu, derīgu kara dienestam. 1886. gadā vienā no Saksijas apgabaliem starp lauku iedzīvotājiem kara dienestam derīgu bija tikai 52⁰/₀, bet starp vērptuvju strādniekiem šai apgabalā bija atrodamī tikai 15⁰/₀ derīgu un starp austuvju strādniekiem tikai 12⁰/₀. Cik liels vispārīgais nabadzīgo iedzīvotāju skaits, kuŗu eksistence nav ne mazākā mērā nodrošināta, redzam no Holandes statistikas 1894. gadā, kur pie vispārējas tautas skaitīšanas visu iedzīvotāju bija 5.000.000, bet no tiem bez pastāvīgas nodarbošanās 3.075.000.

Gluži līdzīgi prof. Henteram izsakās arī Dr. Albrechts, aprakstīdams nabadzīgo strādnieku dzīvokļus. Viņš saka, ka jā strādnieka dzīvoklis, kuŗā viņš atgriežas pēc sava

darba, ir netīra bedre ar sliktu gaisu un ja telpas jālieto kopīgi ar svešiem īrniekiem, kuŗi parasti ir rupji un brūtāli un nereti pat noziedznieki, tā kā strādniekam nav kur atpūsties, tad nav ne mazāko šaubu, ka beidzis darbu viņš centīsies aiziet uz krogu, vai citu tamlīdzīgu vietu, kur pavadīs savu brīvo laiku. Tādā gadījumā viņš nebūs kopā ar savu ģimeni un tas viņu lielā mērā no tās atsvešinās.

Ja tādi dzīvokļi sastāv no vienas istabas, kuŗā uzturas un guļ kopā un ja nereti tiek izīrētas guļas vietas svešiem, abēja dzimuma cilvēkiem, tad nav brīnums, ka tādos apstākļos no augošas jaunatnes mēs nekā daudz nevaram sagaidīt. Nav jābrīnas, ka tādos apstākļos kauna jūtas ir pilnīgi nomāktas un prostitūciju un citus netikumus uzskata par pilnīgi dabīgām lietām. Tad mums ir skaidrs, ka pauperisms lielā mērā veicina alkoholisma pieaugšanu un ģimenes ārdīšanu. Anglijā 10 gadu laikā no 1893.—1903. gadam par dzeršanu notiesāto skaits pieaudzis no 167.000 uz 210.000. Vācijā 1878. gadā tīra alkohola izdzerts uz ikkatra iedzīvotāja 87,4 litri, bet 1898. jau 134 litri.

Kriminālstatistika rāda, ka līdz ar izdzertā alkohola pieaugumu, pieaug arī noziegumi, sevišķi noziegumi pret personām. Pēc prof. Pichatova datiem 70% no visiem noziedzniekiem ir alkoholiķi. Apskatot visu sacīto, jānāk pie slēdziena, ka ja nu tāgadējā industrijas laikmeta oikonomiskajā un sociālā iekārtā, pastāvot brīvai konkurencei, saistītai ar personas brīvību un vienlīdzību, ir pacēlusies noziedzība, tad līdz ar to rodas jautājums, vai galvenais noziedzības cēlonis nav meklējams pastāvošās sociālās iekārtas raksturīgajās savādībās, vai šīs pēdējās nav noziedzīgās psīches galvenās veidotājas un noziegumu tiešie cēloņi.

Ja nu neskatoties uz šiem ārējiem faktoriem, tiešais noziedzības cēlons ir tomēr atsevišķa persona, tad mums jāapskata tas stāvoklis, kādu ieņem atsevišķa persona šai jaunajā rūpniecības laikmetā. Pazīstamais vācu oikonomists saka, ka brīvā konkurence noved pie sliktāko un ne-

krietnāko sabiedrības elementu uzvaras. Pastāvot brīvai konkurencei neikreizes dzīves cīņās uzvar spējīgākie. Bieži vien uzvar arī nekrietnākie un nekautrīgākie, kuņi vadas vienīgi no personīgām interesēm, kuņš bieži vien izvēršas par rupjāko egoismu. Pateicoties šim apstāklim netikai negodīgie cilvēki top drošāki un nekautrīgāki, bet arī godīgie ir spiesti savu interešu aizsargāšanas labā pielietot nepielaižamus paņēmienu un līdzekļus. Caur to vispārīgais sabiedrības tikumiskais līmenis stipri pazeminās. Ir neapstrīdams fakts, ka tagadējā iekārta raksturīga ar neaprobežotu oikonomisku attīstību. Pie tādiem apstākļiem rodas jautājums kas uzvarēs, vai egoisma gars, vai pašuzupurēšanās gars. Vai sabiedrība paliks arī uz priekšu rīcības kapitāls stiprākajiem, vai kādreiz ies runa arī par vispārējo labumu?

Tagadējais stāvoklis padarījis individa stāvokli šaubīgāku un lielākā mērā nedrošāku. Salīdzinot vidus laiku iekārta ar mūsu laiku iekārta un viņas savādībām redzam, ka nabadzība arvien bijusi un pastāvējusi. Tomēr salīdzinot to ar mūsu laiku nabadzību redzam, ka pēdējai piemīt sevišķs raksturs. Šis pēdējais parādas tai apstākli, ka nabadzība tagad aptver ļoti lielas cilvēku masas. Otra mūsu laiku nabadzības pazīme ir tā, ka viņa nav pārejoša parādība, kā tas agrāk bija, bet pastāv kā patstāvīga nepārejoša parādība. Bez tam mūsu laiku nabadzības cēloņi slēpjas ne pašā individā, bet sabiedriskajos apstākļos, kad milzīgas bagātības koncentrējas nedaudzu personu rokās, pie kam daudziem pat atņem viņu existences minimumu. Šo pēdējo vidus laikos bija daudz mazāk, jo lielākai daļai bija uz ko atbalstīties trūkumā. Dzimtscilvēki atbalstījās uz zemi, strādnieki uz darba devējiem. Tagad šīs saites zudušas.

Pie tādiem pašiem slēdzieniem nāk arī vācu vēsturnieks Jansen un atrod, ka tagad atsevišķi indivīdi nejutas kā patstāvīgi locekļi zināmā sabiedrībā, bet gan vairāk kā vienkārši atomi sabiedriskās dzīves haosā. Mūsu laiku pauperisma istā daba pastāv iekš tam, ka viņam padotais indivīds nav spējīgs atrast darbu, no nopelnītā

nevar sevi uzturēt un pastāvīgi atrodas bezcerību stāvoklī.

Vidus laiku pilsonisko šķiru saites un ierobežojumi tagad iznīcināti un caur to visiem dots brīvs darbs. Bet mēs nedrīkstam aizmirst, saka prof. Vergajevs, ka ar to ir izdarīts noziegums pret tautas vairākumu, viņa sirdsapziņu un sociālajām jūtām. Līdz ar darba sadalīšanu iestājas visā cilvēces attīstības gaitā lielāko šķiru jeb grupu sabrukums un iznīcināšana. Iestājas dēģenerācija pie tautas tradīcijām, morāles, reliģijas, jo pēdējo spēks top stipri vājināts un indivīds iegūst iespēju darboties tā, vai citādi, jo viņam nav jāievēro normas, ko uzliek zināma sabiedrības šķira jeb grupa. Līdz ar šo grupu iziršanu zūd arī nepieciešamība saskaņot savu darbību ar sabiedrisko sirdsapziņu. Tādā ceļā attīstas antisociālas jūtas, kuņas izteicas indivīda darbībā. Agrāk tādu indivīdu darbība atradās zem pastāvošo ierašu un sabiedrības uzskatu sloga un viņa radīja vietējā sabiedrībā uztraukumu un nosodišanu, ja tā nesaskanēja ar sabiedrības uzskatiem. Ar to arī indivīdam bija jārēķinās, ja viņš negribēja tikt izstumts no sabiedrības. Turpretim tagad indivīds no visa tā pasargāts pūlī, jo nekur cilvēks nevar tik labi paslēpties kā pūlī, māca pazīstams sakāms vārds. Sociālā iekārta pāriet no sabiedriskas organizācijas uz pūļa iekārtu, kuņā katrs dara savu. Indivīds pūlī top brīvs no visām saitēm, kas to agrāk spieda ierobežot savu darbību. Viņš paliek viens un tā sakot deklasējas. Šī deklasācijas parādība ir ļoti raksturīga mūsu deklasācijas laikmetā.

Pirmais, kas to tuvāki apskata un raksturo ir Korns. Uz noziedniekiem, saka Korns, mūsu laiku sabiedrības vairums skatās kā vecajā Grieķijā un Romā uz vergiem, kā uz būtnēm, kuņas ir atsevišķas sugas, ne tās sugas kā visi citi. Šis uzskats ir ļoti ērts. Viņš godīgos atsvabina no atbildības par noziegumiem, kuņus pastrādā mūsu vidū. Tā tad tie pastrādāti ne no parastiem cilvēkiem, bet no citiem, ārpus mums stāvošiem.

Pie tam viņiem pieraksta sevišķas īpašības un iztēlo kā cilvēkus ar lielu enerģiju, dzīves spēku pārpilnību, asu

prātu un daudz ko citu. Pret tādu noziedznieku protams nevar citādi izturēties ka tikai noraidoši. Viņš ir jāiznīcina, jāsoda un jo bargāks sods, jo labāki. Tomēr, saka Kornis, sodi nav līdzējuši, bet tikai kaitējuši, jo cīņa ir vērsta ne pret īstenības parādību, bet pret iedomātu fantazijas augli.

Pēc Korna domām, noziedznieks nav sevišķs tips, saprotot zem pēdējā jēdziena individa savādību kopojumu. Par nozieguma cēloni nav atzīstama noziedznieka sevišķa daba un īpašības, bet visa mūsu sabiedriskā iekārta ir slima un pret noziedzībām vajaga cīnīties ne ar sodiem, bet ar sociālu higienu.

Ar paskaidrojumiem griezīsimies pie statistikas datiem. Tur tālīņ izklīst mūsu uzskati par noziedznieku kā savišķu tipu, par sevišķām tikai viņam piemītošām fiziskām un psihiskām īpašībām. 1864. gadā Francijā no 8000 nepilngadīgiem noziedzniekiem 60% bija, vai nu ār-laulības bērni, vai arī tādi, kam nebija tēva, vai mātes, 38% bija, vai nu klaidoņu, vai noziedznieku un prostitūēto bērni. Tālāk no 4154 notiesātiem nepilngadīgiem noziedzniekiem 1895. gadā Francijas zvērināto tiesās 3710 nebija piederīgi pie tā departamenta, kur viņus tiesāja. Tāpat no 25.566 nepilngadīgiem, kuŗi apcietināti tanī pašā laikā Senas departamentā, tikai 7560 bija dzimuši šinī departamentā. No sacītā redzams, ka noziedznieku vairumam nav vecāku, nav dzimtenes un viņus nesaista nekādas saites ar kādu viņiem radniecīgu pilsoņu grupu.

Pauperisms ir zemem, no kuŗas izaug noziedznieki. Pēc Korna domām viņš nav nekas cits, ka kroniska nabadzība bez cerībām sasniegt labākus apstākļus un arī bez gribas. Pauperisms ir dzīve no dienas dienā bez rūpēm un domām par rītdienu. Viņš saistīts ar izsalkumu, netīrību un slimībām, kas no individa tiek uzskatītas kā neizbēgams liktenis. Noziedznieks nav stiprākais, bet vājākais mūsu laiku sabiedrības priekšstāvis. Uz viņu vajag skatīties kā uz cilvēku, kuŗš iekļuvis sliktā vietā un tam jākrīt bezdibēnī. Dzīves dārdzība noteic drīzāki šī individa krišanas ceļu un virzienu, bet ne paša individa griba. No-

ziedznieka stāvokļa galvenā pazīme ir vientulība. Viņi nestāv nekādās attiecībās ar līdzcilvēkiem, viņiem nav neviena uz ko tie varētu atbalstīties un kas viņus varētu aturēt no viņiem uzmācošām nevēlamām kaislībām un tieksmēm.

Caur to iznāk, saka Korns, ka pie mazākā grūdienu viņi krit. Tas sevišķi novērojams lielās pilsētās, kur vientulība sevišķi sajūtama. Šī vientulība pēc Korna domām sastāv no 2 elementiem: pirmkārt no materiālā elementa, t. i. ka vajadzības brīdī indivīdam trūkst materiāla palīdzība, kuŗu varētu sniegt viņa tuvinieki, radi, draugi, ar kuŗiem viņš izaudzis kopā noteiktā pilsoņu grupā, kuŗi kritiskā brīdī varētu viņam pagādāt darbu un naudu. Šinī gadījumā viss tas trūkst. Otrs ir tikumiskais elements. Trūkst jebkādas uzraudzības tikumiskā ziņā, trūkst ārējas reputācijas, trūkst viņa dzīves ciņai pretim nerunājoši apstākļi.

No visa sacītā redzam kāds stāvoklis priekš indivīda var rasties kā brīvas konkurences rezultāts, jo pēdējā izrauj viņu no pilsoņu grupas, ģimenes un dzimtenes. Šāds vientulības stāvoklis var rasties arī neatkarīgi no paša indivīda, ja tas ved netikumisku dzīvi, vai pastrādā noziegumu, caur ko zaudē reputāciju un no viņa novēršas tuvinieki.

Kuŗš no šiem diviem cēloņiem ir biežāki konstatējams, vai noziedzniekiem piemītošais vientulības stāvoklis, vai šo noziedznieku deklasāciju rada sociāli, vai individuēli faktori. Tas ir tas jautājums, par kuŗu runāju iepriekšējās lekcijās.

Korna idejas un mācību kritizē Tords un Šols, pēc kuŗu pārliecības **par galveno faktoru jāatzīst individuēlo faktoru**, lai gan viņi redz arī sociālo faktoru. Tik daudz būtu sakāms par sociālajiem faktoriem.

Apskatīsim tagad tā saucāmo **morālistu mācību**. Apskatot individuēlo un sociālo faktoru nozīmi pie noziedzību izcelšanās un izplatīšanās, viņi par galveno noziegumu cēloni uzskata indivīda netikumību. Pēc būtības šī mācība sakrīt ar tām mācībām, kuŗas aizstāv un par

galveniem nozieguma cēloņiem atzīst individuēlās īpašības. Tomēr morālistu mācība ir daudz šaurāka par pēdējām.

Pie visdedzīgākiem individuēlistu mācības priekštāvjiem pieskaitāma Lombrozo mācība, kuŗš par pamatu ņem individu visā visumā, ar visām viņam piemītošām īpašībām. Morālisti turas pie dogmātiskās skolas paņēmienu. Viņi savai mācībai par pamatu liek viena atsevišķa cilvēka īpašības, viņa tikumību, pie kam šo pēdējo viņi uzskata ne kā sociālu parādību, bet kā katram piemītošu individuēlu parādību. Kā dogmātiskā skola noziedzības izskaidro kā jaunu gribu, tā morālisti to cenšas izskaidrot ar jaunu tikumību jeb netikumību.

Pie šīs mācības galvenajiem priekštāvjiem jāpieskaita Šoli un Tords. Visi viņu pētījumi noder vienīgi priekš tam, lai noskaidrotu apstākļus, kas samaitājis atsevišķu individu tikumību. Šoli apgalvo un cenšas pierādīt, ka ikviens noziedznieks sāk ar netikumību un beidz ar noziegumu.

Noziedzniekus viņš iedala 3 kategorijās:

- 1) inertas dabas cilvēki, t. i. tādi, kuŗi ļaujas pavest sevi uz neceļiem bez pretošanās;
- 2) neapdomīgi, ātras dabas cilvēki;
- 3) tikumiski samaitātie jeb netikumiskie cilvēki, kuŗi tieksmēs pēc baudījumiem aizmirstās līdz pašcieņas zaudēšanai.

Visi šie tipi sastopami starp noziedzniekiem, bet nav šaubu, ka viņus sastopam arī starp godīgiem cilvēkiem. Bet kā tad parastais vidus mēra cilvēks nonāk pie noziedzības. Uz šo jautājumu Šoli dod šādu noziedznieka dēfīnīciju.

Noziedznieks ir cilvēks, kuŗš grib padot savām tieksmēm un kaislībām tās attiecības, kuŗas tam rodas starp viņu un citiem cilvēkiem. Viņiem trūkst arī pacietības. Par morālistu mācību, kuŗa par galveno noziedzības cēloni uzskata netikumību jāsaka, ka vispār nav iespējams ņemt no visu cilvēku spējām vienu—netikumību—un uzskatīt šo par galveno noziedzības cēloni. Jā mēs to darī-

tu, tad aizmirstu reālo dzīvi visās viņas dažādībās, kuŗā novērojama spēku un spēju apvienojumi un kombinācijas, kuŗu rezultāts ir arī noziedzība.

Tā tad lai varētu izprast noziedzību visos viņas pamatos un būtībā, lai izprastu noziedznieka psīchi, mums jāpēta tas visā visumā kā organizets sabiedrības loceklis, bet ne kā savrūp stāvošu individu, kuŗš neatkarīgs no sabiedrības.

No visa sacītā jānāk pie slēdziena, ka visi faktori kā ārēji tā iekšēji darbojas uz individu kopīgi vienā un tanī pašā laikā tā ka pētot katrā atsevišķā gadījumā noziegumu pēc būtības, mēs varam tikai domās apskatīt kāda atsevišķa faktora iespaidu uz pētamo parādību, bet īstenībā visdažādāko faktoru iespaids uz individa psīchi notiek vienā un tai pašā laikā. Jāatzīmē, ka līdz šim vislabāki un vispilnīgāki izpētīti sociālie faktori, bet daudz mazāk un nepilnīgāki individuēlie faktori un šai ziņā noziedznieka psīche mums ir „terra incognita“.

Tagad iepazīsimies ar gadījumiem no reālās dzīves, lai labāki varētu izprast šo noziedznieka tipu, kuŗš cēlies no deklasācijas.

Divi jaunekļi, viens 23, otrs 22 gadus vecs iepazīnušies un norunājuši ielauzties dzelzceļa sarga mājiņā. Tur dzīvojusi veca sieviņa, kuŗai bijuši iekrāti daži rubļi naudas. Viņi devušies turp un prasījuši maizi. Tad piepeši viņi nogāzuši sieviņu gar zemi un sākuši sist. Tad viņi paņēmuši vērtīgākās lietas un gribēja aiziet, bet viņus aizturēja. Vienam no viņiem izdevās aizbēgt, bet vēlāk viņu atrada. Viņus notiesāja uz 4 gadiem cietumā.

„Augstskola Mājā“ Nr. 32.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīhologija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

11. lekcija.

Viņi abi rakstīt un lasīt nepratēji, atradušies bez darba un pārtikuši vienīgi no nejaušiem darbiem. Viens no viņiem atradies stacijas uzgaidamās telpās, kur gribējis pavadīt laiku, kad pie viņa pienācis otrs. Viņi iepazinušies, sākuši runāt un turpat norunājuši iet laupīt. Abi viņi lietojuši ļoti maz alkohola un citus narkotiskus līdzekļus. Viens cēlies no zemnieku dzimtas. Dzīvojis pie vecākiem sādžā diezgan labi. Tad devies uz pilsētu peļņā. Tur nevarējis atrast darbu, klīdis pa pilsētu un meklējis darbu. Vēlāk sācis dzīvot vienīgi no gadījuma darbiem. No šī piemēra redzam, ka cilvēks caur deklasāciju var kļūt par īstu noziedznieku.

Otrs piemērs. Kāds cilvēks Maskavā bijis pazīstams zem vārda Komarovs. Viņš 52 gadus vecs, alkoholiķis un dēģenerāts. Izdarījis apmēram 80 noziedzības. Viņš parasti izdarījis noziegumus katru nedēļu, bet dažreiz gaidījis

arī vairākas nedēļas ja nebijis izdevīga gadījuma. Viņš parasti par upuriem izvēlējies Maskavā iebraukušus lauciniekus. Parasti viņš uzmeklējis tādus, kuŗi gribējuši pirkt zirgu, jo tādiem arvien bija klāt lielākas naudas summas. Tiem viņš uzdevies par tādu, kam būtu pārdodams zirgs. Viņš tos ieaicinājis parasti savā dzīvoklī, tur abi sadzēruši un pēc tam viņš zemnieku vienkārši nositis ar cirvi. Pēc tam viņš uzmetis līķim uz kakla cilpu, kuŗu cieši savilcis. Tad viņš to iebāzis maisā un devies uz upi. Viņš bieži vien gājis pēc nozieguma baznīcā, jo bijis pārliecībā, ka ja nositot cilvēku un pēc tam pielūdzot Dievu, tad Dievs šo grēku piedodot. Ar noziedzībām viņš ieguvis naudu, lai varētu dzert. Ja viņu jautā, tad viņš daudz runā un stāsta par saviem piedzīvojumiem, stipri žestikulē, arvien labi valda par sevi. Viņš cēlies no zemniekiem un viņam bijis arī brālis, kas dzīvojis uz laukiem. Ar to viņš tiesājis mantojuma dēļ un nekad viņi nerakstījuši viens otram vēstules. Par saviem vecākiem viņš izsakas, ka tie viņam neesot nekā tāda devuši, par ko viņam būtu tiem jāpateicas. Tēvs gandrīz pastāvīgi bijis piedzēries, māte viņu ieraugot trīcējusi un gandrīz pastāvīgi atradusies cerībās. Viņš nav mācījies nekādu amatu. Nekādu politisko uzskatu viņam nav. Viņš labi atceras gadījumus, bet nespēj saistīt viņus chronoloģiskā kārtībā.

No šī piemēra arī redzam, ka no deklasācijas attīstas profesionāli noziedznieki, slepkavas u. c. Tipiskākais ir tas, ka šinī gadījumā Komarovam nevar pierakstīt nekādu gara slimību un viņš ir tips, par kādiem runā arī Lombrozo. Komarovs bijis arī kādreiz precējies, tomēr viņa attiecības ar sievu nav bijušas tādas, ka uz tām varētu raudzīties kā uz intīmām ģimenes attiecībām. Sieva mirusi. Jāpiebilst, ka lai gan viņu varētu uzskatīt par deklasētu, tomēr viņš vēl nav itkā pilnīgi deklasējies, jo tāds cilvēks nekad nenodarbojas ar kādu pastāvīgu nodarbošanos, bet pārtiek tikai no savām noziedzībām. Komarovs bijis važonis, viņam bijis savs zirgs, iedzīve, bet tas viss viņam noderējis tikai par līdzekli lai uzmeklētu noziedzību upurus.

Lai nobeigtu, tad man jāsaka, ka šie apskatītie divi virzieni: kriminālantropoloģiskais un kriminālsocioloģiskais nav tā sakot jaunos laikos vien radušies, bet jāatzīst arī fakts, ka par šiem faktoriem jau senāk runāts un rakstīts. Zināmā mērā atrodam jau tad atbildi uz šiem jautājumiem.

Oikonomiskais faktors kā noziedzības cēlonis apskatīts jau ļoti sen. Tā Homers Odisejas 17. dziesmā saka, ka tukšs vēders nevienam neklausa un bads atnes daudz jauna. Ksenofants saka, ka nabadzību varam uzskatīt par spēcīgāko dzenuli uz noziedzībām. Tie, kuŗi dzīvo materiāli nodrošinātos apstākļos, nenododas noziedzīgai darbībai. Turpretim Diogenis, kuŗš labprāt dzīvoja nabadzībā, saka, ka nabadzība nespēj pamudināt uz noziedzībām. Arī Platons apskatījis kādu iespaidu dara oikonomiskie apstākļi uz noziedzībām. Viņš saka, ka pateicoties bagātībai mums iespējams nedarīt ļaunu un netiklu, bet vispār materiālās labklājības pārmērību un bagātību viņš atzīst par nevēlamu un bīstamu. Tālāk viņš uzstājas pret nabadzību kā tādu, kas apspiež pilsoņu brīvību. Valstī, kuŗā ir nabagi, ir laupītāji, slepkavas un visāda veida noziedznieki. Arī Aristotels izsakās par oikonomiskā stāvokļa iespaidu uz noziedzībām. Viņš saka, ka bagātība un nabadzība pati par sevi nemudina uz noziedzībām, tomēr nabadzīgajam gribas iegūt mantu, jo tā viņam vajadzīga un tāpat gadās, ka bagātais meklē baudas, bez kuŗām tas varētu iztikt. Kā vienā, tā otrā gadījumā spiež darboties noziedzīgi ne pati bagātība un nabadzība, bet kaislības.

No sacītā redzams, ka pēc Aristotela domām noziegumi, kuŗus izsauc nabadzība, pieskaitāmi pie tādiem, kuŗu īstais avots ir kaislības, nepārdomātas vēlēšanās, pie kam tās tiek izsauktas, vai nu no nabadzības, vai pārmērības. Tā tad bagātība un nabadzība ir noziegumu netiešie cēloņi. Noziegumi tiek pastrādāti zem vajadzību spiediena, pie kam vajadzības ir divejādas, vai nu pēc nepieciešamā, vai arī pēc pārpilnības, kādu novērojam pie bagātiem. Noziegumus biežākī pastrādā tur, kur spiež

nabadzība. Tā tad šinī ziņā viņa uzskati sakrīt ar krimināl-socioloģiskā virziena uzskatiem.

Ne tikai pie Grieķijas, bet arī pie senās Romas rakstniekiem un filozofiem atrodam zināmus uzskatus par cilvēku oikonomisko stāvokli kā noziedzību faktoru. Filozofs Seneka nabadzību neuzskata par noziedzības faktoru. Ne nabadzībā meklējams netikums, bet gan bagātībā. Nabadzībā nav nekā jauna, izņemot to, ka viņa ir atbaidoša. Tādas pašas domas izsaka arī Apulījs. Viņš saka, ka visi netikumi un lielākie noziegumi ir bagātības sekas. Neskatoties uz to tomēr nabadzību ienīst pie visām tautām.

No sacītā redzams, ka senajā Romas valstī nabadzību nav uzskatījuši par noziegumu cēloni.

Turpretim vidus laiku baznīcas rakstnieki atrodas pretējās domās par noziedzības cēloņiem. Saka: „Nedod man ne nabadzības ne bagātības, dod tikai nepieciešamo priekš manas dzīves, lai es pārmērībā nenonāktu un lai trūkumā netopu jauns un nenolādu savu Tēvu, dod man tikai to, ar ko paēdināt savu izsalkušo dvēseli.“ Svētais Grigorijs saka, ka nabadzība un bagātība nav ne laba, ne jauna, bet viss atkarājas no tā kā viņa tiek izlietota. Svētais Ambrozījs izsakās līdzīgi. Ne katra nabadzība ir svēta un ne katra bagātība ir noziedzīga. Mēs varam bagātību slikti un labi izlietot un mēs varam arī nabadzību panest bez kurnēšanas.

No sacītā redzams, ka par šiem pašiem noziedzības faktoriem ir jau savas domas izteikuši arī senātnes filozofi un rakstnieki un viņu domas ne ar ko neatšķiras no tām domām, kuŗas tiek izteiktas no apskatītiem krimināl-antropoloģiskā un kriminālsocioloģiskā virziena priekšstāvjiem. Šo virzienu priekšstāvji šīs domas attīstījuši tā sakot plašāki un sistēmātiskāki, bet senie rakstnieki un filozofi par šiem jautājumiem izteikušies tikai pie attiecīga gadījuma.

Tālāk apskatīsim **mīlestību kā noziedzības faktoru**. Lasot avīzes un iepazīstoties ar tiesu praksi bieži vien re-

dzam, ka nošauj, noģiftē un izdara citus noziegumus aiz mīlestības. Lai izpētītu tuvāki kādu iespaidu atstāj mīlestības kaislība uz cilvēku, tad mums tuvāki jāanalizē mīlas jūtas. Iemilējušos cilvēku domas un jūtas koncentrējas tikai ap vienu, ap mīlamo priekšmetu, kuŗu iegūt par savu tam liekas par bezgalīgu laimi, bet kuŗu pazaudēt par neizmērojamu nelaimi un postu. Paši iemilējušies gandrīz visi labi apzinas savu stāvokli un pareizi raksturo savu psīchi tādos momentos.

Kāds jauns cilvēks, kuŗš bija nonāvējis viņam neuzticīgo mīlāko, dod sekošu raksturojumu par sevi izmeklēšanas tiesnesim. Viņš saka: „Viņa mani itkā par traku pataisīja.“ Kāds liecinieks stāsta, ka jauneklis pēc tam, kad viņa līgava atteicās no laulībām ar viņu, palicis itkā slims. Viņš nespējis ne strādāt ne gulēt un nebijis mierīgs nevienu mirkli. Citi domājuši, ka viņš ir slims un tādēļ atsaukuši ārstu. Ārsts konstatējis asiņu pieplūdumu galvā. Drīzi pēc tam jauneklis savu līgavu nonāvējis. Te nu rodas jautājums kā viņš varējis savu mīlas objektu nonāvēt. Nav ne mazāko šaubu, ka šādos gadījumos cilvēks noziegumus pastrādā nevis dzīts no mīlestības, bet no briesmīgām naida jūtām. No pirmā acu uzmetiena var likties psiholoģiski pilnīgi nesaprotami kā mīlestības jūtas var pāriet naida jūtās un pie tam šīs divējādās pretējās jūtas vienā un tanī pašā laikā mājotu viena un tā paša cilvēka dvēselē. Tomēr ieskatoties dziļāki cilvēka dvēselē mēs atrodam psiholoģisku izskaidrojumu. Mums jāmēģina atrisināt jautājums kādā ceļā viņš var nonākt pie naida jūtām pret mīlas objektu un kāda nozīme ir frazei, kuŗu bieži dzird tiesneši: „Ja es nebūtu viņu tā mīlējis, tad es nebūtu to nogalinājis.“ Mīlestības un naida ciešais sakars novērojams jau no seniem laikiem. Tā senās Romas dzejnieks Valerijs Katulla vienā no saviem dzejoļiem saka: „Es nezīnu kas ar mani notiek, es mīlu un reizē arī ienīstu.“ Kāds ievērojams psihologs, kuŗš tuvāki apskatījis mīlestības jūtas, izsakās sekošā veidā. Ja mēs par mīlestību spriežam vērā ņemot ievērojamākās parādības, tad tā vairāk līdzīnas ienaidam kā draudzībai un

simpātijai. Patiesi ikdienišķā dzīvē mēs pastāvīgi dzirdam, ka saka, ka aiz mīlestības es to varētu nogalināt, noģiftēt u. t. t.

Tālāk aplūkosim greizsirdību. Greizsirdība nav nekad bez mīlestības. Kur ir greizsirdība, tur naids un mīlestība mīt blakus. No greizsirdības pārņemtais mīl savu mīlas objektu, bet tanī pašā brīdī var būt pret to ārkārtīgi zvērīgs, jo viņa dvēsele pilna greizsirdības un naida. Brīžiem tas savu mīlas objektu apber ar glāstiem un kaisli, bet ir brīži kad viņš gatavs to nožņaut. Alfreds Nusē un Žorž Zand mīlējuši viens otru līdz ārprātam, bet arī neieredzējuši viens otru. Starp viņiem bijis naids un mīlestība un pēc kaislību glāstiem tie sākuši viens otru mocīt un sagādāt ciešanas, kuŗas vēlāk viņa attēlo savās dzejās un stāstos. Nusē gribējis arī to kādreiz nonāvēt. Pēc kāda mīlas akta Žorž Zand saka, ka vieglāki iešaut lodi galvā kā uzsākt jaunu dzīvi. Būtu jadamā, ka mīlestība nevarētu būt par iemeslu zemiem, noziedzīgiem darbiem, bet patiesībā tas tā ir. Afroditei senie grieķi devuši daudz skaistus vārdus, bet nosaukuši arī viņu par cilvēku slepkavu. Tas ir pareizi. Tāpat Dante savā „Dievišķajā komēdijā“, aprakstīdams elli stāsta, ka redzējis veselu cilvēku pulku, kuŗus turp novedusi mīlestība. Arī ikdienišķā dzīvē to redzam. Te jāpastrīpo, ka mēs runājam par mīlestību kā kaislību, bet nevis par tā saucāmo absolūto mīlestību.

Mīlas kaislību raksturo šādi. Kas mīl, tas cenšas savam mīlas objektam sagādāt vai nu laimi, vai arī nelaimi. Mīlēt nozīmē sevi mīlēt. Ikkatris mīlētājs mīl pats sevi un savu mīļāko mīl tikai kā labumu, kuŗu tas no viņas iegūst. Šīs domas apstiprina arī Larasfuko, atzīdams, ka mīlētājs mīl mīlamo kā vilks jēru. Šī doma, kuŗa tik spilgta, liekas pārspīlēta un raksturīga vienīgi mežoņiem, pēc pārbaudīšanas izrādās par pilnīgi saskaņošu ar patiesību, vai arī tai ļoti tuvu stāvoša. Apsēstais no mīlas kaislības, bez šaubām, ne tik daudz domā par mīlamā objekta laimi, kā par savu personīgo laimi. Pats par sevi saprotams, ka viņam nekas nav pretim ja arī

viņa milas objekts ir laimīgs, bet tikai zem viena noteikuma, lai šis laimes avots būtu tikai viņš pats. Ar citiem vārdiem sakot, kaislīgs mīlētājs neliedz mīlamai personai būt laimīgai, bet tikai ja tā no viņa iegūst augstāko laimi un nemīl kādu citu. Bet ja viņa laimi iegūst caur citu personu to mīlējuma, tad lieta iegūst citu virzienu. Viņš cieš mokas un sajūt smagu apvainojumu. Domas par to, ka mīlamā persona ir laimīga ar līdzcensi, noved iemīlējušos līdz ārprātam un šai ziņā starp vīrieti un sievieti novērojama vienlīdzība. Kā vīrietis, tā sieviete jūt ienaidu pret savas milas neuzticīgo objektu.

Sacītais neattiecas uz ikkatru cilvēku, kas iemīlējis, Pēc savas dabas temperamenti ir ļoti dažādi un viņu psihiskais stāvoklis, kuŗu sauc par kaislību, uz āru izteicas dažādi.

Vieni soda mīlamo personu ar nāvi ja nespēj iegūt pretmīlestību, citi atrod par labāku nonāvēt paši sevi. Tas viss atkarājas no cilvēku dabas. Mīlestība pēc savas būtības mēdz būt dažāda. Viņa var izteikties neprāta veidā, viņa var būt tīra un jaukta ar kaislību. Mīlētājs var būt apzinīgs un neapzinīgs, viņš var padoties jūtām un arī vienīgi prātam. Šie pēdējie nelaimīgas mīlestības gadījumā netiek pārņemti no ārkārtīgas atreibības jūtām, bet viņu ciešanas izteicas nospīestā gara stāvoklī, iekšējās ciešanās, bet ne atreibības ārprātā. Bet tie, kuŗi pazīst tikai mīlas kaisli tādā gadījumā, ja viņu mīlas kaislības netiek apmierinātas, pret mīlamo personu jūt tikai ārkārtīgu naidu, kuŗa sekas bieži vien ir noziegums. Taisni par šī pēdējā tipa cilvēku mums būs runa. Parasti viņi ieņēmuši galvā domu, ka tai jābūt manai, vai tā grib, vai negrib, vai arī viņai jāmirst. Pie tam jāatzīmē, ka šādas slepkavības tiek pastrādātas ar sevišķu cietsirdību un zvēriskumu, kas izskaidrojams ar to, ka mīlētājs jūtas apvainots kā savās mīlas jūtās, tā arī lepnuma jūtās.

Viņš sajūt divkāršu apvainojumu. Pirmkārt viņa mīlas kaislība, neatrazdama pretmīlestību, netop apmierināta, otrkārt viņš sajūt nāvīgu apvainojumu, ka ir atzīts

no mīlamās personas par nederīgu un sliktāku kā viņa sāncensis. Ja šāds apvainojums pievienojas pie pastāvošas kaislības neapmierināšanas, tad viegli saprotams, ka naida un atriebības jūtas sasniedz savu augstāko pakāpi un uz ārieni izteicas visiznīcinošākā nozieguma darbībā. Šis pēdējais apstāklis spēlē visos tādos gadījumos milzīgi lielu lomu.

Pievedišu dažus piemērus. Tiesā apsūdzēts kāds jauneklis, kuŗš savu līgavu briesmīgi sitis, itkā gribēdams viņu nosist. Jauneklis atbildēja, ka viņš to darījis tādēļ, ka līgava viņu atstūmusi un viņš gribējis par visu atriebt, par viņa neievērošanu, nonicināšanu. „Viņa mani traku padarīja“, piebilst beigās jauneklis. Tālāk otrs gadījums. Te iet runa par kādu jaunavu, kuŗa savu mīļāko aplējusi ar sērskābi.

Izmeklēšanā viņa stāsta: „Es biju apņēmusies viņam atriebties, bet vilcinājos. Kādreiz, kad es viņam visu pārmetu, istabā ienāca mana māte un teica, ko es ar viņu runājot, viņš taču smejojies par manām asarām. Tas viss mani iededzināja briesmīgas naida jūtas. Es teicu, lai viņš atmin to, ko man solījis un lai sargās no manas atriebības. Uz to viņš nekā neatbildēja un sāka žāvāties. Tad es viņam sacīju ardievas pēdējo reizi. Pēc tam es vēl ilgi vilcinājos un varbūt būtu visu atmetusi, ja nebūtu nācis priekšā jauns notikums. Kādreiz satiekoties ar viņu uz ielas viņš mani nesviecināja un izlikās mani neredzam. Viņš gāja zem rokas ar kādu dāmu un viņi abi likās laimīgi. Šis apvainojums galīgi piepildīja manu pacietības mēru. Es aizskrēju uz mājām, paņēmu sērskābi, skrēju viņam pakaļ un ielēju to viņam ģimī.“

„Augstskola Mājā“ Nr. 33.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

12. lekcija.

No šiem abiem piemēriem redzam, ka par noziegumu tiešo cēloni bijusi neapmierināta mīlas kaislība un zināma pašcieņas jeb goda jūtu aizskāršana caur nonicināšanu, ironiju u. t. t. Mēs redzējām, kāda cīņa notiek cilvēka dvēselē starp mīlas un naida jūtām, līdz kamēr pēdējās ņēm virsroku. Pievedīšu vēl dažus piemērus. Tiesas rokās bija nonākusi kādas pieviltas jaunavas dienas grāmata, kuŗa tikusi tiesāta par to, ka gribēdama nogalināt savu mīļāko, bija uz to šāvusi. Šī dienas grāmata aptver laiku no novembra līdz nākošā gada decembrim, t. i. vairāk kā gadu.

Sākumā viņa raksta: „Es jūtu, ka zaudēju prātu. Labāki ir simtreiz mirt, bet tikai atriebties. Sargies, ļaunais“. Decembrī viņa raksta: „Viņš grib precēties. Ja es nebūtu māte, tad es viņu nonāvētu“. Aprīlī: „Mana meitiņa nomira. Arī es gribu mirt, bet tikai papriekšu atriebties“.

Jūnijā: „Viņš atgriezīsies pie manis. Es atlikšu atriebību un lūkošu apmierināt sevi. Bet ja viņš neatgriezīsies, tad...” Jūlijā: „Es viņu varēju nogalināt, bet to nedarīju”. Novembrī: „Es nespēju viņu nogalināt, jo esmu viņa bērna māte”. 3. decembrī: „Es viņam rakstīju, bet viņš man nekā nav atbildējis. Es briesmīgi ciešu. Ir viegli mirt, bet tad viņam jāmirst pa priekšu”. 19. decembrī: „Es nezinu, kur tu tagad esi, bet es tevi uzmeklēšu un tava dzīvība būs atmaksa par manām ciešanām”. Nākošā gada 1. janvārī viņa uzrakstīja uz sava mīlākā fotografijas: „Notiesāts uz nāvi no manis”. Tomēr otrā dienā pēc tam viņa raksta: „Viņš vēl ir dzīvs. Mans spēks ir zudis. Es viņu nespēju nonāvēt tādēļ, ka viņu milu”. 3. janvārī: „Šodien es sevi nonāvēšu. Tas būs labāki”. 5. janvārī: „Es visu dienu pavadīju pie viņa mājas, bet nekā nepanācu. Es redzēju, ka pie viņa iegāja kāda skaista sieviete. Negēli, es prasu tavu dzīvību”. Pēc divām dienām kādā vakarā viņa savu nodomu bija izpildījusi, kuŗu tā nēsāja sevī vairāk kā gadu. Viņa nožēloja, ka nav to nogalinājusi, bet tikai ievainojusi. Izmeklēšanas tiesnesim viņa saka sekošo: „Es visu izstāstīšu, bet nezinu, vai mani sapratisat. Manā dvēselē ir divas pretējas jūtas. Es viņu milu, bet tai pašā laikā viņu arī ienīstu. Arī pēc tam, kad viņu mēģināju nogalināt, man liekās, ka viņu milu. Lai arī ko šis cilvēks man nav darījis, tomēr viss tas nevar iznīcināt manu mīlestību pret viņu.”

No šī piemēra mēs ļoti spilgti redzam, ka cilvēka dvēselē mīt divas pretējas jūtas. Caur to izskaidrojami tie biežie noziedzības gadījumi, kuŗi tiek pastrādāti no iemīlējušamies. No teiktā redzam, ka atriebības jūtas rodas no neapmierinātas mīlestības un zināmā veidā atšķiras no naida jūtām. Būtu nepareizi, ja šīs abas jūtas sajauktu, jo atriebības jūtas ne ikreizes var tikt apzīmētas kā atriebības jūtas. Naida jūtas veicina prasību pēc atriebības jūtām.

Lai noskaidrotu tuvāki šo jēdzienu, tad drusku tuvāki apskatīsim atriebības jūtas. Atriebība no cietušā, vai viņa radniekiem bijusi visvecākais atmaksas veids par

pastradāto noziegumu. Atriebību sastopam pie visām senatnes tautām, bet arī mūsu dienās viņa sastopama pie daudzām austrumu tautām, kā piemēram pie persiem, arābiem, kaukaziešu kalnu tautām un daudzām citām. Kad senatnē valsts varas gandrīz nebija, tad pār tautas dzīvi valdīja patvaļības princips. Tad atriebība, sevišķi asins atriebība, bija ne tikai tiesība, bet arī cietušā radnieku svēts pienākums. Pie arābiem atriebība ir augsts tikums. Pie tam visi līdzekļi tiek uzskatīti par labiem, kā piemēram zvēraista laušana u. c.

Arī pie senajiem ebrējiem atriebība tiek uzskatīta par svētu pienākumu. Arī vecajā derībā lasam: „Aci pret aci un zobu pret zobu“.

Atriebības pastāvēšana konstatējama arī daudzu tautu likumos, kā piemēram pie senajām slāvu un ģermāņu tautām. No ģermāņu avotiem mums zināms, ka noslepkavotā radniekiem šī slepkavība jāatbiej un par to jāpaziņo atklāti saviem līdzpilsoņiem.

Līdzīgi institūti novērojami arī pie daudzām citām mežoņu tautām. Angļu rakstnieks Džordžs Grevs, kuŗš sīkākī novērojis australiešu tautas, stāsta, ka pie tiem valda atriebības princips. Ļoti nožēlojamā stāvoklī tur tiek nostādīts cilvēks, kas pretēji valdošiem uzskatiem atsakās no atriebības. Tēvs pret tādu dēlu izturas ar visdziļāko nicināšanu, māte saka, ka labāki būtu bijis, ja viņa nebūtu tādu dzemdējusi, jaunavas atsakas iedoties ar tādu laulībā un, ja viņš ir precēts, tad sieva to bez kavēšanās pamet.

Kā jau minēju, senās tautas un arī tagadējās mežoņu tautas, atrazdamās tādā stāvoklī, kad valsts vara ir ļoti nespēcīga, lai aizsargātu pilsoņu dzīvību, brīvību un mantu, ir spiestas meklēt un atrast tādus institūtus, kuŗi zināmā mērā spēj izpildīt iztrūkstošās valsts varas vietu. Par tādu institūtu izrādas atriebība, kuŗa visvairāk piemērota seno un tagadējo mežoņu tautu jūtu un prāta attīstībai.

Tādā veidā atriebība uzskatāma par jūridisku normu. Pie šīs normas izvēles senās tautas vadījušās no paš-

aizsargāšanās principa. Ļauni ļaudis, baidīdamies no priekšā stāvošās atriebības, būs bijuši zināmā mērā spiesti savaldīt savas noziedzīgās tieksmes, kuņas apdraud sabiedrību.

No sacītā redzams, ka atriebības jūtas, kuņas katram iedzimtas, stāv ciešā sakarā ar paš aizsargāšanās principu. Pie senajām tautām viņas pat tika mākslīgi kultivētas un sludinātas no priesteriem kā augsts tikums. Psihologi saka, ka atriebības jūtas var stipri attīstīt un arī savaldīt. Ja tās pietiekoši nesavalda, tad tās bieži uz āru izteicas noziedzīgā darbībā. Sākumā viņas izteicās uz āru kā paš aizsargāšanās princips, bet vēlāk tika mākslīgi kultivētas no reliģijas un tā izaugušas par vienu no spēcīgākām jūtām. Vēlāk līdz ar valsts varas nostiprināšanos un civilizācijas progresu atriebības jūtas sāka uzskatīt par nevēlamām un kaitīgām sabiedriskai dzīvei. Tad viņas sāk arī ierobežot.

Izplatoties Kristus mācībai, šīs jūtas, kuņas agrāk uz reliģijas noteikumu pamata tika kultivētas kā augstākais tikums, tagad arī zem reliģijas spiediena tiek uzskatītas par ļaunām un nevēlamām un kā tādas jāizskauž no cilvēka dvēseles, kuņā viņas laidušas jau pārāk dziļas saknes. Psihologi māca, ka cilvēkam iedzimtās spējas un jūtas, tikumi un netikumi, ir ļoti grūti apturāmas tālākā attīstības gaitā, nemaz nerunājot par viņu galīgu iznīcināšanu.

Starp visām citām cilvēku spējām, gandrīz katra cilvēka dvēselē, arī mūsu laikos ir atrodamas atriebības jūtas. Kā mēs redzējam, tad atriebības jūtas tiek kultivētas tādā veidā, ka atriekt var arī ar jaunu noziegumu, pie kam pati atriebība nav noziegums, bet pienākums. Tādā veidā viņa lielākā, vai mazākā mērā uzglabājusies līdz mūsu dienām.

Atriebības jūtas pārņem cilvēku savā varā arī zem neapmierinātas mīlas kaislības iespaids. Tomēr mīlas kaislība nav vienīgā, kas izsauc cilvēkā atriebības jūtas, bet viņu tiešie cēloņi var būt ļoti dažādi. Neskatoties uz to, tomēr vienu faktu arvien varam konstatēt — proti —

atriebības jūtām arvien iet pa priekšu un sagatavo ceļu neapmierinātība un dusmas.

Tālāk bez šaubām atriebības jūtas ir saistītas ar prieka jūtām, ko bija jau novērojis vecais Homers, kuŗš saka, ka atriebība ir saldāka par medu. Tas apstāklis, ka prieka sajūta pavada atriebības jūtas un vēl vairāk pašu atriebības aktu, ir izskaidrojams caur to, ka ja atriebība izdodas, tad atriebēja psihē rodas sava pārākuma un spēka apziņa. Bet kā māca psihologi, tad sava pārākuma un spēka apziņa ir cieši saistīta ar prieka jūtām.

Kā jau teicu, atriebību var izsaukt dažādi. Kā dzīvē novērojam, tad visbiežāki viņa ceļas tad, kad tiek aizskārtas individa manta, gods, vai brīvība, un ja tādos gadījumos cietušais atrod no valsts uzlikto sodu par pārāk mazu, vai arī vainīgajam izdodas no soda izbēgt. Tādos gadījumos individa psihē sāk ieperināties un mosties atriebības jūtas, kuŗas skatoties pēc individa tikumisko jūtu un izglītības līmeņa var pieņemt dažādus veidus, t. i. vai nu galīgi viņas aizmirst, vai atriebties zvēriskā kārtā, vai arī ieņem vidēju stāvokli starp šiem galējiem stāvokļiem. Lielā mērā viss tas atkarājas no individa organisma fizioloģiskās uzbūves un no sabiedrībā valdošiem ētiskiem un tiesiskiem uzskatiem.

Kā illūstrāciju nolasīšu gadījumu, kur mums darišana ar cilvēku, kas pastrādājis noziegumu zem atriebības jūtu spiediena, pie kam šīs jūtas ir savādākas kā tās parasti mēdz būt. Pāris gadus atpakaļ Itālijā norisinājās sekojošs gadījums. Kādā Neapoles ielā atrada nonāvētu kādu bagātu angli. Slepkaļa palicis pie noslepkavotā, kur viņu arestēja. Tas bija kāds nabaga invalids, kuŗš kuŗā zaudējis kāju. Viņa dzīve bijusi pilna moku un ciešanu, viņš bijis spiests nabagot, lūgt dāvanas, ticis apsmiets, nīcināts u. t. t. Viss tas viņā radījis ārkārtīgu rūgtumu un ienaidu pret laimīgajiem. Tādēļ viņš gribējis atriebt cilvēcei un dievībai savu likteni. Viņš gribējis iznīcināt skaistāko un laimīgāko no cilvēkiem. Viņš iegādājis ieroci un tā diena, kad viņš to izdarījis, bijusi laimīgākā viņa

dzīvē. Tad viņš meklējis laimīgāko, skaistāko un labāko no cilvēkiem. Kādreiz Neapolē ieradies bagāts, skaists un jauns anglis, kuŗu viņš uzskatījis par cienīgu upuri. Kādreiz anglis viņam pasniedzis dāvanu un sajūta, ko viņš sajutis saņemot ubaga dāvanu no laimīga cilvēka rokām, galīgi viņu pamudinājusi šo angli nogalināt. To viņš arī izdarījis.

Te mēs redzam tipisku piemēru atriebības jūtām, kur atriebība vērsta ne kā parasti uz atsevišķu personu, pret viņas pastrādātu darbību, bet še atriebības objekts ir pilnīgi abstrakts. Viņš nogalināja, lai atriebtos cilvēcei un dievībai. Pašā nozieguma izdarīšanas momentā viņš izjutis lielāko laimību, jo atriebības jūtas arvien pavada prieka izjūta. Šinī gadījumā invalids visu mūžu bijis nelaimīgs un atriebība sagādājusi viņam divkāršu prieku.

Tādi gadījumi, kur atriebība vērsta pret abstraktu objektu, nāk reti priekšā. Ikdienišķā dzīvē mēs pa lielākai daļai novērojam atriebību, kuŗa vērsta pret noteiktu personu šīs personas faktiskas, vai arī iedomātas vainas dēļ. Dotajā gadījumā nelaimīgais vīrs gribēja atriebties visai cilvēcei, bet kā vēlāk izrādījās, arī tas viņam nav izdevies. No nonāvētā vēstulēm redzams, ka viņš slimojis ar nedziedināmu slimību, bijis melancholiķis un nelaimīgi iemilējies.

Tagad nolasīšu vēl vienu piemēru. Šeit iet runa par kādu 35 gadus vecu izglītotu krievu, lai gan cēlies no zemniekiem. Viņš ielējis kādai meitenei sērskābi acīs. Šis cilvēks bija ļoti pašmīlīgs. Viņš izturējies ar zināmu nicināšanu pret citiem. Kādreiz šis cilvēks iepazinies ar kādu meiteni. Viņu starpā nodibinājušies sakari. Viņš licis tai priekšā ar viņu precēties. No sākuma meitene teikusi, ka esot ar mieru, bet vēlāk pateikusi, ka viņš tai apnicis. Tad viņš iedomājies, ka viņa to briesmīgi apvainojusi. Viņš nolēmis, ka tādā gadījumā viņai jāatvainojas un jāatdod atpakaļ dāvanas un naudu, ko tas priekš viņas iztērējis. Visu to viņš uzrakstījis vēstulē, kuŗu gribējis nodot meitenei. Meitene vēstuli no viņa nepieņēmusi. Tad viņš to visu izteicis mutiski. Meitene atteikusies pra-

sīto izpildīt. Tad viņš juties vēl briesmīgāki apvainots un nolēmis atriebties. Viņš nopircis sērskābi un ielējis tai acīs. Par viņu jāsaka, ka morāliskā ziņā viņš stāvējis diezgan augstu. Kad 1914. gadā sācies pasaules karš un viņš atradies ārzemēs, viņš atzinis par savu morālisku pienākumu atgriezties dzimtenē un cīnīties pret viņas ienaidniekiem, ko arī izdarījis.

Vēl viens piemērs. Šeit iet runa par kādu 25 gadus vecu jaunekli. Viņš 1918. gadā sarkanajā armijā bija iecelts par kavalerijas eskadrona komandieri. Viņš iemilējies kādā meitenē un nolēmis to precēt. Vīna māte tam nepiekritusi. Kādreiz māte ielauzusies viņa līgavas dzīvoklī, iesitusi viņas mātei un apvainojusi pašu līgavu. Kad līgava jauneklim pārmetusi, ka viņš nesavaldot savu māti, tad viņš nolēmis māti nošaut. Pēc nozieguma izdarīšanas viņš mēģinājis noslēpt nozieguma pēdas. Viņam arī iepriekš bijušas nesaskaņas ar māti, kas pārvērtušās naidā. Beidzot visam tam vēl pievienojusies atriebība par līgavu.

Tagad apskatīsim literātūru kā noziedzības faktoru. Literātūra spēlē galveno lomu pie cilvēka gara darbības izveidošanās. Par to mūsu dienās vairs nav šaubu. Domu starpības rodas tikai tad, kad runā par literātūras labo un ļauno iespaidu. Cik lielu iespaidu atstāj grāmata uz cilvēku, par to varam spriest, ja arī tikai pavīrši apskatām literātūras vēsturi. Kā zināms, pastāvēja sevišķs virziens literātūrā, t. s. baironisms, kuļam sekoja veselās ļaužu grupas. Tāpat lielu iespaidu atstājis Čēte ar savu Verteru. To pašu mēs varam sacīt par citiem ievērojamiem rakstniekiem un filozofiem kā Volteru, Turgeņevu, Tolstoju u. c. Tāpat vārdi luterisms, kalvinisms, kantisms pierāda, ka šo vīru iespaids pateicoties literātūrai ir bijis ļoti liels un vēl tagad tāds ir. Grāmatas ir lieli cilvēku labdari un arī ļaunumi. Labas grāmatas dara tikai labumu, bet sliktas dažreiz nodara lielu ļaunumu.

Ir neapstrīdams fakts, ka evaņģēlijs ir veidojis cilvēku dvēseli. Tāpat evaņģēlijs veicinājis līdz tam nepazīstamu ideju izplatīšanos, kā vienlīdzību, tautu brīvību, kuļas sa-

stopamas līdz tam vienīgi stoīķu filozofijā. Turpretim muchāmedāņu svētā grāmata Korans ir veselu tautu psiholoģiju pārveidojis pilnīgi pretējā virzienā. Viņš iepotējis naidu un nicināšanu tik lielā mērā, ka tās nespēj virzīties tālāk pa progresa un kultūras attīstības ceļu. Tik liels garīgās dzīves faktors ir grāmata.

Pēc savas psihiskas dabas cilvēks ir pakalदारošs radījums. Šo pakaldarīšanu novēroja jau senie filozofi un mēs zinām, kā Aristotels stipri uzstājās pret klasiskajām mitoloģijas teikām un stāstiem. Šis teikas un stāsti ar savu vajību un izlaidību radīja grieķos nepārvarāmu tieksmi dzīvot tāpat kā viņu dievi. Kas bijis netikls, tas raudzījies pēc Dzevsas piemēra, kuŗš pavedis Arkosas ķēniņa meitu Danaju. Tā kāds saka: „Tu lielais dievs, ja jau tu esi licis sevi pavest, tad kā lai es vienkāršs mirstīgais spētu pretoties“. Kas nepiedos sev savus jaunus darbus un tos neattaisnos, ja viņš zinās, ka tādus pašus darbus darījuši arī dievi. Tādēļ Platons piezīmē, ka Homera aprakstītie dievu piedzīvojumi un milas dēkas nevar noderēt par tikumiskas audzināšanas piemēru, bet gan gluži otrādi, ka viņas atstāj ļoti jaunu iespaidu uz lasītāju.

„Augstskola Mājā“ Nr. 34.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

13. lekcija.

Tāpat arī Romas dzejnieki savās dzejās sludināja mīlu un vaļību. Ovidijs izsaucās: „Manas dzejas saturs ir bagātība un mīla. Es nolādu to, kas pirmais piepildīja Romas pilsoņu mājas ar nepieklājīgu valodu. Mana pārliecība nebija tāda, kad viņas rakstīju“. Roma pamazām izvirta un lielu lomu šeit spēlēja izvirtušā literatūra. Romas kara pulki sāka padoties barbaru pulkiem, kuŗi beidzot sagrāva viņu. Pēc izšķirošās kaujas, apskatot kritušos Romas kareivjus, gandrīz ikkatram kareivim bija klāt netikumiska satura grāmatas.

Tā tad redzam, ka netikumiska satura grāmatas atstāj ļoti sliktu iespaidu uz lasītāju, vājinādamas viņa tikumisko gribas spēju.

Ja jau seno laiku filozofi un rakstnieki ar saviem rakstiem atstājuši tik lielu iespaidu, tad vēl vairāk tas sakāms par mūsu dienu literatūru, kuŗas iespaids

daudz stiprāks caur to, ka mūsu dienu literātūra neatrod vairs to pretspēku kā agrāk. Senos laikos reliģiskās jūtas bija tik stipri attīstītas, ka netikumiska satura grāmatas neatstāja uz lasītāju tādu iespaidu bez tam agrāk bij ļoti aprobežots grāmatu lasītāju skaits. Tāpat arī valsts vara vairāk iejaucās šai lietā. Mūsu laikos valsts vara mazāk par to rūpējas un netikumiska satura grāmatas tiek ļoti plaši izplatītas un strādā savu postošo darbu.

Neskatoties uz to, daudzi ievērojami rakstnieki ir pretējās domās. Tā Ģēte saka savas darbības sākumā, ka neesot ne mazākā iemeslā baidīties par iespaidu, kuŗu atstāj grāmatas un teātris. Šai ziņā nebūtu jābaidas pat par bērniem. Līdzīgi izsakās arī Zolā. Viņš saka, ka ja rakstniekam ir talants, tad viņam viss atjauts. Nepieklājīgas literātūras nemaz neesot, izņemot tos darbus, kuŗi slikti uzrakstīti.

Šīs domas jāatzīst par pilnīgi aplamām. Ka Ģētes domas aplamas, to redzam jau no viņa paša „Vertera“. Šinī darbā viņš atstāsta savu jaunību, bet galvenā varoņa traģisko galu viņš patapinājis no tieša piedzīvojuma. Kāds viņa draugs bija iemīlējies precētā sievā un sevi nonāvēja. Šis draugs bija atradies zem Lessinga lugas „Emilia Gallotti“ iespaيدا. Cik lielu iespaidu Ģētes Verteris atstāja uz jaunatni, to redzam no tam, ka drīz pēc savas iznākšanas viņš radīja Vakareuropā veselu pašnāvību epidēmiju. Daudzi jaunekļi izdarīja pašnāvības vienīgi zem Vertera iespaيدا. Tā zināms, ka kāds dzejnieka dēls nonāvējies izlasītā Vertera dēļ. Tai pašā laikā nošāviens kāds sedlinieka mācekļis. Pārmeklējot, pie viņa atrada Verteru, kuŗu viņš pirms tam bija lasījis. Tie ir tikai daži no daudzajiem piemēriem. Šīs grāmatas lielo iespaidu atzina arī pats Ģēte. Viņš saka, ka kad viņš lasījis šo savu darbu, tad bijis ļoti uztraukts un dzīvojis līdz stāsta varoņa liktenim, sajuzdams pie tam lielas ciešanas. Viņš esot varējis izlasīt savu Verteri tikai vienu reizi. Tādēļ viņš šo savu darbu salīdzina ar degošu raķeti.

No sacītā redzam, ka stāsta varoņu iekšējie dvēseles pārdzīvojumi ir tik spilgti attēloti, ka daudz lasītāji pār-

dzīvo tos kā savus psihiskos pārdzīvojumus. Ja nu lasītājs pie tam vēl atrodas līdzīgos apstākļos, tad viņš bez šaubām sāk pakaldarīt stāsta varonim, ko mēs lielā mērā novērojam pie Vertera lasītājiem.

Tādu Verteram līdzīgu literārisku darbu, kuŗi lasītāju iespaido zināmā virzienā un iedvesmo viņu varoņiem pakaldarīt, ir neskaitāms daudzums. Mūs tieši interesē tā literātūras daļa, kuŗa iedvesmo uz noziedzībām un jāsaka, ka tādu literātūras darbu ir milzīgs daudzums. Šai ziņā izcilus vietu ieņem tie kuŗos pievilcīgā kārtā attēloti zem dažādu kaislību iespaيدا pastrādāti noziegumi.

Tādiem darbiem bagāta franču literātūra, bet viņu netrūkst arī citu tautu literātūrā. Pazīstamākie autori ir Žorž Zand, Dimā, Stendals. Žorž Zand tēlo katordzniekus kā varoņus. Stendals lielā mērā sajūsminas par slepkavībām zem kaislību iespaيدا. Ja jauneklis nodur savu sāncensi mīlā, tad Stendals savos darbos runā par to ar sevišķu sajūsma, nostādīdams enerģisko jaunekli par piemēru visiem frančiem. Te jāpiezīmē, ka Stendals sajūsmināts savos stāstos arī par vienkāršiem zagļiem. Ja viņu apzog, tad viņš apbrīno zagļa spējas un enerģiju. Ja nu slepkavības, kas pastrādātas zem kaislību iespaيدا, viņš uzskata par vienkāršu dabas nepieciešamību, tad nav ne mazāko šaubu, ka starp viņa lasītājiem atradīsies daudz tādu, kas centīsies stāsta, vai romāna varoņiem pakaldarīt. Šie slēdzieni rāda, ka literātūra nav tukši vārdi vien.

Šeit būs kāds piemērs. 1891. gadā Parizes krimināl-tiesa tiesāja kādu jaunekli vārdā Verneru. Šis jauneklis nolēmis iekļūt savas iemīlotās meitenes guļamistabā. Meitenes māte bija to pamanījusi un viņu aizturēja. Jauneklis par to bijis ļoti sašutis un sadūris meitenes māti. Izrādījās, ka viņš parasti nodarbojas ar romānu un teātru lugu lasīšanu, pie tam viņš lasīja tikai tādus romānus, kuŗu saturs grozījās ap mīlu un kaislību. Zem šo romānu iespaيدا, viņš nolēmis, ka viņam jāiekļūst pie savas mīlotās meitenes, lai arī būtu jāpārvar nezin kādi šķēršļi. Tiesā no sākuma viņš visu itkā noliedz, apgalvodams, ka slimo ar mēnešsērdzību, bet ārstu ekspertīze šo apgalvojumu

apgāza. Ārsti-eksperti pie viņa konstatēja ļoti nervozu temperamentu, asu prātu un ļoti attīstītu fantaziju. Eksperti nāca pie slēdziena, ka lasītais uz viņu iedarbojas kā stiprs vīns. Viņš bija kritis par upuri vienīgi attiecīgai literatūrai.

Tai pašā laikā tā pati tiesa tiesāja kādu 15 gadus vecu zēnu, kurš bija nogalinājis kādu 6 gadu vecu bērnu. Viņš to bija ievilcis savā istabā, sasējis rokas, pārgriezis rīkli un uzšķērdis vēderu. No sākuma viņu uzskatīja par garīgi vāju, bet psihiatri atrada, ka viņš to pastrādājis zem attiecīgas literatūras iespaida. Viņš šāda veida literatūru bija lasījis bez m.ēra. Skolā izrādījis lielas gara spējas, bet bijis arī augstprātīgs. Viņš lasījis vienīgi literatūru, kur bija aprakstīti noziegumi, noziedznieku mīla, kaislības un tā tālāk. Tiesā viņš uzvedies kā īsts krimināldrāmu varonis un interesējies vai par viņu raksta avīzēs.

Analoģisks gadījums tai pašā laikā nācis priekšā Kalē departamenta krimināltiesā. Te runa par diviem turīgu laucinieku dēliem, kuŗi baudījuši pietiekošu izglītību. Viņi lasījuši dažādus kriminālromānus un drāmas. Viņu mīļākais rakstnieks bijis Kupers, kuŗš sevišķi spilgti attēlo naida un atreibības jūtas. Zem šo Kupera darbu iespaida viņi sevi pārdēvējuši par veiklo vilku un ātro briedi un gaidījuši tikai gadījumus, kur varētu pierādīt savu varonību. Šāds gadījums arī radās. Kaimiņos dzīvoja jauna meitene, vienā vecumā ar viņiem. No sākuma viņi atradušies ar to draudzīgās attiecībās. Reizi tomēr tā viņus itkā apvainojusi un tie nolēmuši atriebties. Viņi noturējuši apsriedi un nolēmuši meiteni nogalināt. Viņi sagaidījuši meiteni mežā un tur to nonāvējuši ar 17 naža dūrieniem. Še noziegums pastrādāts pilnīgi zem Kupera iespaida.

Līdzīgu piemēru varētu pievest desmitiem un simtiem, kas pierāda, ka zināma virziena literatūra ir spējīga iedvesmot uz noziegumiem. Šī literatūra sevišķi jaunu iespaidu atstāj tādēļ, ka viņā greizsirdība un atreibības jūtas aprakstītas un iztirzātas kā dabiskas tiesības. Tādas domas sevišķi attīsta romantiskā un naturālistiskā virziena literā-

tūra. Romantiķi attaisno cilvēka naida un greisirdības jūtas, aizrādot, ka tās esot dabiskas.

Tādas pašas domas attīsta arī filozofs Šopenhauers, kurš atzīst, ka katra cilvēka pienākums ir vairot sugu. Viņš domā, ka katrs indivīds atrodas šī instinkta varā un mīla ir šī instinkta izpaušanās uz ārieni. Šopenhauers stāda sugas intereses augstāk par individu interesēm. Tādēļ mums atsevišķas personas intereses, ja tās krustojas ar sugas interesēm, jāupurē šo pēdējo labā. Pēc šī uzskata kaislības ir tikai vairošanās instinkta izteiksme un kā tādas nav kaitīgas, bet gan derīgas sugas vairošanai.

Nav šaubu, ka tādas idejas, ja tās tiek propogandētas stāstos, romānos un teātra lugās, atrod ļoti daudzus piekritējus. Bez tam pazīstams sevišķs virziens t. s. fātālisms, kurš arī propogandēts literatūrā atrod ļoti daudzus piekritējus. Pēc šī uzskata noziegumi ir nenovēršams ļaunums un ikvienam cilvēkam, ja tāds ir viņa liktenis, ir jāizdara noziegums, vai viņš to grib, vai negrib. Tādēļ nav vērts noziegumus apkarot, pie tam sevišķi vēl tādus, kuri tiek izdarīti zem kaislību iespaida. Šāds uzskats atstāj ļoti graujošu iespaidu uz tautas tikumību un tādēļ apkarojams visiem spēkiem.

Tālāk man jāaizrāda uz tā saucāmo **psicholoģisko romānu kaitīgām sekām**. Šādi romāni ar savu smalko un dziļo cilvēka dvēseles analīzi, atstāj uz lasītāju ārkārtīgi lielu iespaidu. Ja nu šādos romānos tiek aprakstīta varoņa noziedzīgā darbība, tad šādi romāni noder par jaunu noziedzību faktoru. Lai atceramies Dostojevskas Raskolņikovu, kurš noderējis ne vienai vien slepkavībai par tiešu ierosinājumu. Tāpat ļoti lielu iespaidu atstāj arī **teātris**, kurš spēlē ļoti lielu lomu kultūras dzīvē. Par šo lielo lomu neviens nešaubas, bet domu starpības ir tikai tai jautājumā, kādu iespaidu atstāj teātris galvenā kārtā uz skartitāju, labu vai ļaunu.

Ir neapstrīdams fakts, ka teātris savijņo visas kaislības. Viņš māca mums uzticību, mīlestību, patīotismu, bet rāda arī spilgtus ienaida un atriebības piemērus. Viss

atkarājas no lugas. Par lugām būtu sakāms tas pats, ko var teikt par literatūras iespaidu vispārīgi, bet jāpiezīmē, ka teātris atstāj daudz dziļāku iespaidu kā vienkārša lasīšana. Uz skatuves redzam un dzirdam dzīvu valodu. Aktieru ārējais izskats, kustības, mīmika, balss — viss tas atstāj neizdzēšamu iespaidu, ja pie tam vēl to visu tēlo isti mākslinieki. Lasot stāstu, vai romānu, mums viņā jāiedziļinas, lai pārdzīvotu viņa saturu. Teātrī mums tikai jāskatas un jāklausas — pati dzīve norit mūsu priekšā. Bez tam teātra iespaids tiek palielināts caur to apstākli, ka skatoties atrodamies pūlī. Kā mēs zinām, tad ikviens iespaids no zināmas darbības, ko saņem indivīds atradams pūlī, ir daudz lielāks kā tas, kādu viņš saņem, ja vēro viens pats. Tā ir pūļa psiholoģijas aksioma. To pastrīpo arī tas apstāklis, ka skatītāji arvien gūst lielāku iespaidu, ja viss notiek pilnā zālē, bet ja tas notiek pie pustukšas zāles, tad iespaids ir daudz mazāks. Ja nu uz skatuves tiek pastrādāts noziegums, tad šis noziegums nereti pamudin uz noziegumiem mazāk nosvērtus cilvēkus, kuriem tas agrāk nemaz nebūtu prātā nācis.

Kādā Parizes policijas iecirknī ieradies kāds cilvēks, kurš lūdzis viņu aizkavēt izdarīt noziegumu, jo viņš pašlaik to gatavojoties izdarīt zem kādas krimināllugas iespaida. Šis cilvēks bijis pilnīgi normāls, bet vienīgi ar paaugstinātu jūtīgumu.

No sacītā mums ir skaidrs, ka ja jau vienkāršs stāsts spēj atstāt lielu iespaidu, tad daudz lielāku iespaidu atstāj teātra luga. Ievērojot to, daudzi ievērojami psihologi labprāt apmeklē teātri, bet stingri uzstājas pret jaunatnes ielaišanu teātrī. Viņi ir pārliecināti, ka tas atstās uz viņu postošu iespaidu. Arī tagadējā krimināltiesa ir nostājusies uz šī paša viedokļa.

Tagad apskatīsim noziegumus, kuri pastrādāti zem iedvesmes iespaida. Vai ir iespējams, pret savu gribu izdarīt noziegumus, zem citu iedvesmes iespaida? Uz šo jautājumu jāatbild pozitīvi. Vesela rinda pētnieku neapšaubāmi pierādījuši, izdarot attiecīgus eksperimentus, ka 5 cilvēkus no simta var citi iedvesmot, piespiest pa-

strādāt jebkuŗu darbu, arī noziedzību. Vienīgi uz iedvesmes pamata šādi cilvēki izdara dažādas noziedzības, slepkavības, izšauj no revolvera, iedod zināmai personai ģifti, izdara bruņotas laupīšanas u. t. t. Vēlāk izdarct tiesas izmeklēšanu šādos gadījumos tiek konstatēts, ka vairums no tādiem noziedzniekiem pēc savas atmošanās nekā vairs neatceras un pastrādātos noziegumus katēgoriski noliedz. Citi uzdod vairāk vai mazāk sevi attaisnojošus motīvus, pa lielākai daļai no hipnotizētāja iedvesmotus. Pa lielākai daļai hipnotizētie bez pretrunas izpilda visas iedvesmotāja pavēles, bet dažreiz izrāda arī viņam katēgorisku pretošanās tām pavēlēm, kuŗas tiem liekas nepanesamas.

Bet vai tāda gribas pretošanās ir nepārvarāma? Uz to jāatbild, ka veikli, piedzīvojuši hipnotizētāji tomēr savu mērķi var panākt, tuvojoties tam pa sānu ceļiem. Ja zināma persona atsakas izpildīt sev nepatīkamu pavēli, tad tā pati persona to pašu pavēli izpildīs, ja viņa tiks iedvesta citādā veidā. Eksperimentu ceļā nodibināts, ka hipnozes stāvoklī atrodošos personu var iedvesmot ne tikai uz kuŗu katru darbību, bet arī caur iedvesmi piespiest to iedomāties, ka viņa atrodas citas personas stāvoklī un ka viņai jārikojas tā, kā šī persona rīkotos.

Tā piemēram, sievietei var iedvest, ka ir silta vasaras diena, ka viņa atrodas sieviešu peldētavā un tai jāizģērbjas. Tādā gadījumā viņa bez šaubām pavēli izpildīs, turpretim tādu uzaicinājumu, kuŗš izteikts vienkāršas pavēles veidā, pa lielākai daļai viņa neizpildīs.

Tāpat caur iedvesmes iespaيدا var piespiest individu iedomāties sevi par citu, kā viņš patiesībā ir. Tā caur iedvesmi var pārliecināt hipnozes stāvoklī esošo, ka viņš ir mazs bērns un tādā gadījumā viņš izpildīs daudzas tādas pavēles, kuŗas viņš atteiksies izpildīt, apzinādamies sevi par pieaugušu.

Tālāk jāaizrāda uz tā saucamām negatīvām hallūcinācijām, kuŗas tiek izsauktas caur iedvesmi sekošā kārtā: hipnozes stāvoklī esošam iedveš, ka viņš pēc savas atmošanās neatradīs istabā zināmu personu un tiešām pēc atmošanās atrazdamies itkā normalā stāvoklī, viņš ne tikai

neredz zināmu personu, bet nedzird arī viņas balsi un nejūt viņas pieskaršanos jeb ar vārdu sakot pilnīgi neievēro viņas klātbūtni. Tādu stāvokļi bez šaubām var izmantot noziedzīgiem nolūkiem.

Bez šī hallūcinācijas veida sastopamas arī t. s. retroaktīvās hallūcinācijas. Pie šī veida, hipnozes stāvoklī esošam iedveš, ka bijis zināma notikuma aculiecinieks, vai līdzdalībnieks un pēc atmošanās indivīds atrodas tai pašā pārlicībā un bez šaubām savu darbību stāda atkarībā no šīs pārlicības. Tādā ceļā zem retroaktīvo hallūcināciju iespaida var indivīdam piespiest izdarīt zādzību, pie tam iedvešot viņam pārlicību, ka zagtā lieta ir viņa īpašums un iegūta jau agrāk pirkšanas, vai citā ceļā. Tādā ceļā var piespiest cilvēku dot nepatiesu liecību, iedvešot tam pārlicību, ka viņš ir bijis nozieguma aculiecinieks, vai arī tādā ceļā radīt atriebības jūtas, pārlicinot viņu caur iedvesmi par itkā saņemtu, bet patiesībā nenotikušu smagu apvainojumu.

No sacītā jānāk pie slēdziena, ka caur iedvesmi izsaukti noziegumi teorētiski pilnīgi iespējami. Kriminālstatistika rāda, ka tādi noziegumi nāk ļoti maz priekšā aiz dažādiem dzīves praksē sastopamiem iemesliem.

„Augstskola Mājā“ Nr. 35.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

14. lekcija.

Daudz lielāka nozīme iedvesmei ir attiecībā uz slimiem. Sevišķi tas sakāms par histeriķiem un slimiem ar epilepsiju. Tādas personas ļoti viegli padodas iedvesmei un caur to viņus izlieto kā ieročus dažādiem noziegumiem.

Kā ilustrāciju nolasīšu kādu raksturīgu gadījumu. Kāda inteligenta 23 gadus veca jaunava kalpojusi kādā ģimenē kā bērnu audzinātāja. Viņa nozagusi šai ģimenē vērtslietas. Nozagtās lietas viņa ienesusi kādā juvelieru veikalā un apmainījusi pret bezvērtīgu rokas sprādzi. Lietu noskaidrojot izrādījās, ka jaunava, kuŗa bijusi stipri nervoza, hipnotizēta no kāda jauna cilvēka, kuŗš bieži ieradies kā viesis minētā ģimenē. Šis jaunais cilvēks ievērojīs jaunavas īpašības un viņam licies, ka jaunava viegli padodas hipnozei. Izdarot eksperimentu, tas viņam pilnīgi izdevās. Iedvesmotājs tai bija pavēlējis aiznest vērts-

lietas pie minētā jaunekļa, bet viņa aizmirsusi kas viņai darāms un nonākusi pie jaunā cilvēka nama ienesusi nevis pie jaunekļa, bet juveliera veikalā tanī pašā namā. Jauneklis tika saukts pie atbildības par pamudināšanu uz zādzību, bet viņam izdevās pierādīt, ka viņš minēto eksperimentu izdarījis ne mantkārīgos nolūkos, bet aiz intereses.

Šādā veidā var pastrādāt arī citus noziegumus, piem. iespaidot cilvēku, sastādīt testamentu vēlamā garā u. t. t.

Te būs otrs piemērs. Kāds Londonas ārsts nozadzis ceļojumā vērtslietas baronesei Rotšild. Viņš jau ilgāku laiku nodarbojies ar hipnotismu. Kādreiz viņš sarunājies ar baronesi par hipnotismu un baronese viņam aizrādījusi, ka viņa hipnotismam neticot. Tad ārsts viņu hipnotizējis un hipnozes stāvoklī pavēlējis viņam atdot savas vērtslietas. Baronese to arī izdarījusi un pēc atmošanās nekā neatcerējusies. Vēlāk viņa atradusi, ka vērtslietu nav un ziņojusi policijai, ka tās nozagtas. Ārsts apgalvo, ka grībējis vērtslietas atdot. Šis gadījums rāda, ka ar hipnozes palīdzību var izdarīt noziegumus.

Tagad nolasīšu piemēru, kur ar hipnozes palīdzību cilvēks padarīts par nozieguma objektu. Kāds students, kuŗš nodarbojies ar hipnotismu, atbraucis uz laukiem pie vecākiem pavadīt vasaras brīvlaiku. Viņš iepazinies tur ar kādu savu radniecī un viņu starpā nodibinājušies sakari. Meitene tuvojusies dzemdēšanas laikam. Tad students viņu nohipnotizējis, lai viņa tūlī pēc dzemdēšanas bērnu nonāvējot. Viņa to arī izdarījusi.

Tālāk iedvesmi var izlietot kā līdzekli piespiest zināmu personu izdarīt pašnāvību, lai caur to iegūtu materiālus labumus.

Šādu gadījumu atstāsta savā grāmatā prof. Servskis, kuŗu arī nolasīšu. Hamburgā pie kāda ārsta ieradusies kāda dāma un žēlojusies par biežām hallūcinācijām un arī par to, ka viņai ļoti bieži uznākot tieksmes sevi nonāvēt. Sākumā ārsts domāja, ka viņam darīšana ar vienkāršu vājprātību, bet vēlāk izrādījās, ka nē. Ārsts nejauši

uzzinājis, ka viņas vīrs apdrošinājis savas sievas dzīvību un pie tam par ļoti augstu summu. Ārsts izjautājis dāmu, bet neko nevarējis izzināt. Tad viņš iedomājies dāmu nohipnotizēt. Hipnozes stāvoklī no viņas uzzinājis, ka dāmas vīrs pastāvīgi hipnozes ceļā savai sievai iedveš, lai viņa nonāvējas.

Tādas lietas nāk ļoti bieži priekšā. Bieži gadas, ka kad veciem cilvēkiem jāsastāda testaments, tad mantiņnieki viņus visiem spēkiem pūlas iedvesmot sev par labu. Tas arī ļoti bieži izdodas, jo vecuma nomākta psihe nespēj pietiekošā mērā iedvesmei pretoties.

Cik lielu lomu spēlē iedvesme pie liecinieku nopratināšanas, par to runāsim atsevišķi. Pilnīgi tāda paša loma iedvesmei pieder arī pie apsūdzēto nopratināšanas, kur izmeklēšanas tiesneša pārliecība par noziegumu nereti iespaido pašu apsūdzēto.

Apskatīsim tādu gadījumu. Kāda sieviete apvainota sava bērna slepkavībā. Pie kāda nama atrasts tikko piedzimuša bērna liķis. Par bērna noslepkavošanu apvainota kāda sieviete, kuŗu nopratināja policijas komisārs. No sākuma sieviete liegusies, bet vēlāk uz noteiktu komisāra uzstāšanos atzinusies. To pašu viņa apliecinājusi arī pie izmeklēšanas tiesneša. Viņu notiesāja uz 3 gadiem. Kad viņai vajadzēja sodu izciest, tad izrādījās, ka viņa ir grūtibās. Izrādījās, ka viņa tikai no ieinteresētas personas iedvesmota atzīties noziegumā, kuŗu nekad nav izdarījusi, jo viņa nevarēja dzemdēt pēc apmēram mēneša starplaika otru bērnu.

Tāda pati iespaidošana vēl lielākā mērā iespējama attiecībā pret mazgadīgiem no izmeklēšanas tiesneša puses.

Kas attiecas uz vainas pieskaitāmību iedvesmotiem, tad mums jāizšķir divi gadījumi:

1) noziegumi, kuŗi pastrādāti no zināmas personas hipnozes stāvoklī,

2) noziegumi, kuŗi pastrādāti ne zem iedvesmes, bet pēc atmošanās.

Pirmā gadījumā par vainas pieskaitāmību nevar būt

runa, izņemot gadījumu, kad zināms noziedznieks labprātīgi licies iedvesmoties uz zināma nozieguma pastrādāšanu. Otrā gadījumā var būt runa par vainas pieskaitāmību, sevišķi ja noziegums pastrādāts no personas, pie kuŗas novērojama personas divkāršošanās. Tā ir tāda parādība, kad kopā ar normālu personu šai pašā individuā darbojas itkā otra persona, kuŗa atšķiras no normālās. Vispārējas domas tomēr ir tādas, ka arī šīs otras kategorijas noziedzniekiem vaina nav pieskaitāma un par saviem noziegumiem viņiem jāatbild tāpat kā garā slimiem. Pats par sevi saprotams, ka atbildību nes noziedzības iedvesmotājs.

Tik daudz man bija ko teikt par iedvesmi kā noziedzības faktoru. Kas vēlās ar šo jautājumu tuvāk iepazīties tam ieteicu izlasīt: Lilienthal — „Der Hypnotismus und Strafrecht“ un Drucker — „Der Hypnotismus und Zivilstrafrecht.“

Tālāk apskatīsim vēl vienu parādību, kas nāk priekšā kriminālpsīcholoģijā.

Šī parādība ir vecuma vājprātība. Zem vecuma iespaida psīche ievērojami pārveidojas un iestājas tā saucāmais vecuma nespēks jeb **vecuma vājprātība**. Šī psīchiskā parādība novērojama vienīgi pie veciem un iestājas ne agrāk par 60. dzīvības gadu. Vecuma vājprātība pastāv galvenā kārtā psīchiskās darbības vājumā. Visas cilvēka psīchiskās funkcijas norisinas lēnākā gaitā un kad šī slimība sasniedz augstāko pakāpi, tad mums darišana ar pilnīgu idiotu. Vecuma vājprātība stāv visciešākā sakarā ar vispārējo vecuma nespēku un tiek izsaukta no fizioloģiskām pārmaiņām organismā. Pirmie vēstneši ir sekošie:

1) bieži galvas reiboņi, sevišķi rītos pēc uzcelšanās, kad organisms pēc horicontāla stāvokļa piepēši ieņem vertikālu stāvokli, kas izskaidrojams ar asins trauku pārkaļķošanu;

2) ātri uznākošs nepārvarāms miegs bieži vien uz īsu laiku un pie tam nereti sarunas, vai ēšanas vidū, vai arī kādu darbu strādājot;

3) krasi izteikta locekļu trīcēšana un muskuļu vājums.

Parasti psihiskās darbības vājums attīstas pakāpeniski kā caur vecumu organismā notiekošo fizioloģisko procesu rezultāts. No galvenām psihiskām pazīmēm jāatzīmē atmiņas zušana, sevišķi jāatzīmē, ka tāds cilvēks zināmus gadījumus nemaz neatceras. Raksturīgi, ka vispirms no atmiņas izzūd pēdējā laika pārdzīvojumi un notikumi. Slimais neatceras, kur nolīcis savas nepieciešamās lietas, neatceras kā pavadījis kādu pusdienu u. t. t. Tādi slimie itkā nemaz neeksistē. Viss notiekošais itkā garām slīd, nerada pret sevi interesi un neiespiežas atmiņā. Slimais nogrimst pagātnē, atkārtoti vienu un to pašu. Vēlāk arī pagātnes pārdzīvojumi izzūd, notikušais nesaistas hronoloģiskā kārtībā un norisinās nesaistoši. Tālāk ļoti svarīga šī psihiskā nespēka pazīme ir tā, ka cilvēka raksturs krasi mainas, pie kam šī maiņa izteicas galvenā kārtā tikumisko jūtu pakāpeniskā izzušanā. Raksturīgi ir tas, ka tāds cilvēks pirmā vietā nostāda savas personīgās intereses un tieksmes. Pamazām izzūd līdzjūtība, kuŗu varbūt tie agrāk atzina par augstāko dzīves uzdevumu un mērķi. Viss grozas ap personīgo uzdevumu izpildīšanu. Bieži vien pie tādiem slimniekiem attīstās dažādas slimīgi pastiprinātas tieksmes uz zādzību, skopulību u. t. t., bet pie inteligentākiem mistiska māņticība, nodarbošanās ar spirītismu. Tāpat bieži vien no šādiem slimniekiem pastrādātas daudzkārtīgas noziedzības pret tikumību. Gadās arī, ka šādus slimniekus cenšas izmantot dažādas personas. Visbiežāki šādi gadījumi nāk priekšā sakarā ar testāmenta sastādīšanu, pie kam ieinteresētās personas cenšas iespaidot viņus zināmā virzienā, pie tam izlietodami kā līdzekli iedvesmi.

Tagad nolasīšu gadījumu, kādi nāk bieži priekšā. Kādz 80 gadus vecs sirmgalvis, pie kuŗa novērojama vecuma vājpātība, testāmentā atstājis savu sievu pilnīgi bez mantas. Testāmentu apstrīdēja. Dažus mēnešus pirms savas nāves minētais sirmgalvis bija vēl vesels, bet tad sācis arvien vairāk visu aizmirst, nevarējis vairs nodarbo-

ties ar garīgu darbu, ātri noguris un palicis pilnīgi apatīks. Ārsti atzinuši, ka viņš tomēr bijis spējīgs pats savu testāmentu uzrakstīt. Tomēr vēlāk iepazīstoties sīkākī izrādījās, ka viņš slimojis ar vesuma nespēku. No tā jānāk pie slēdziena, ka viņš nav tomēr atradies pie pilna prāta, viņš nav apzinājies akta svarīgumu, darījis to bez apdomāšanās un tā galīgi atstājis bez mantas savu sievu. Ievērojot šos apstākļus, tiesa atzina testāmentu par nederīgu.

Kāds muižas īpašnieks G., apmēram 60 gadus vecs, atstājis testāmentu, kuŗš bijis ļoti nelabvēlīgs viņa dēlam. Dēls testāmentu apstrīdējis, aizrādīdams uz apšaubamām G. gara spējām. Viņš pa reizei iekritis bezapziņas stāvoklī, bijis pārņemts no nespēka. Vēlāk uzzināja, ka dēls un citi radnieki gatavojušies viņu ievietot vājprātīgo namā. G. bijis ļoti ciets un nepiekāpīgs savās prasībās un pie viņa novērojamas arī dzimuma tieksmes. Viņš bildinājis kādu jaunu meiteni, jo viņa sieva pirms dažiem gadiem mirusi. Arī atmiņa viņam ievērojamā mērā pasliktinājusies. Naktīs viņš ļoti slikti gulējis. Eksperti neatzina viņu par slimu, bet tiesa tomēr izsludināja testāmentu par nederīgu. Jāsaka, ka šai pēdējā gadījumā patiesi ļoti grūti noteikt slimību, vai normālu gribu sastādot testāmentu.

Tagad iepazīsimies ar vēl vienu parādību, kuŗa arī nāk priekšā tiesu praksē. Te būs runa par **gara vājības simulāciju**, kuŗu bieži novēro kā kriminālās, tā civilās lietās. Cik grūts ir simulanta psihiskais stāvoklis, to redzam no sekoša Krafta-Ebinga simulanta apraksta. Simulants ir līdzīgs aktierim tikai ar to starpību, ka aktieris saņem noteiktu lomu, bet simulantam jābūt tanī pašā laikā gan aktierim, gan improvizātoram, pie tam viņam jātēlo sava loma visu laiku. Viņš tā sakot nenoniet no skatuves, kamēr aktieris laiku pa laikam atstāj skatuvi. Par spēles skatītājiem simulantam nav vienkārši cilvēki, bet speciālisti, kuŗi uzmanīgi seko viņa lomai. Ja nu aktieris, neskatoties uz sava stāvokļa priekšrocībām salīdzinot ar simulantu, tomēr ātri nogurst, tad ko gan izjutis simulants, kuŗš savu lomu spēlē nenoteiktu laiku un bez pārtraukuma. Ievērojot to, simulanti

gandrīz arvien pārpūlas un atzīstas. Pēdējā laikā šī parādība nāk ļoti bieži priekšā, bet viņai tomēr nepiegiež tik lielu vērību, jo nav domājams ka katrs noziedznieks varētu simulēt.

No šī raksturīgā simulanta apraksta skaidri redzams, ka simulēt pie tagadējās psihiskās pārbaudes nav nozīmes, jo gandrīz neviens nespēj izturēt tālāku pārbaudījumu līdz galam, atrazdamies ilgāku laiku zem speciālistu psihiatru uzraudzības.

Tālāk apskatīsim **izmisuma jūtas kā noziedzības faktoru**. Šīs jūtas bieži noved cilvēku līdz noziegumu pastrādāšanai. Galvenās šo jūtu pazīmes ir dvēseles uztraukums un nepanesams dvēseles nemiers. Kad cilvēks atrodas tādā stāvoklī, tad viņš neatrod nekādas izejas lai gan meklē. Izmisuma jūtas pašas par sevi ir ļoti komplikēts dvēseles stāvoklis. Pie jau minētā uztraukuma un nemiera pievienojas vēl savas niecības sajūta, pūliņu veltīguma sajūta un personīgā nespēka jūtas. Kas kritīš par upuri izmisuma jūtām, to moka pastāvīgi apziņa, ka pagātnei nav bijuši un nākotnei nebūs mērķu, viņus pārņēmuši vienaldzība. Bet ne tikai pašnāvību vien var izdarīt zem izmisuma jūtu spiediena, bet zem šo jūtu spiediena pastrādā arī daudzus citus noziegumus.

Tā tad izmisuma jūtas pavada šādi dvēseles stāvokļi:

- 1) dvēseles uztraukums,
- 2) nepanesams dvēseles nemiers,
- 3) vēlēšanos un pūliņu veltīguma jūtas,
- 4) personīgā nespēka jūtas,
- 5) apziņa, ka nav mērķa,
- 6) bezizejas stāvokļa apziņa, kuŗa tā cilvēku nospiež, ka bieži vien noved viņu afekta stāvoklī.

Tagad nolasīšu dažus piemērus. Marija V. bija bērnu zīdītāja kādā pilsētnieku ģimenē. Viņa ļoti milējusi bērnu. Kādreiz viņu pieķēra pie mazas zādzības un kungs viņai piedraudēja nodot policijai. Viņa ļoti uztraucās. Naktī pēc šī notikuma viņai izlicies, ka kungs esot nošauts. Viņa paķērusi bērnu un devusies prom. Viņu atrada ar bērnu

akā. Aukli izvilka, bet bērns noslika. Viņa stāsta, ka ielekt akā viņu pamudinājušas izmisuma jūtas.

Šeit būs otrs gadījums. Kāds A. 35 gadus vecs nonāvējis savu sievu. Viņš precējies 5 gadus atpakaļ un bijis ģimenes dzīvē laimīgs. Sieva bīstami saslimusi un viņš bijis pilnīgā pārliecībā, ka viņa nav glābjama. Viņš redzējis, ka sieva briesmīgi cieš un kad arī ārsts pateicis, ka nav cerības uz viņas izveseļošanos, tad viņu pārņēmušas briesmīgas izmisuma jūtas. Kad sievai uznākusi krīze un viņa briesmīgi mocījusies, tad viņš kā ārprātā skraidījis pa istabu meklēdams kādas zāles, kas viņas ciešanas varētu atvieglināt. Uz kāda galdiņa viņš ieraudzījis revolveru, paņēmis to un nošāvis savu sievu, lai viņai nebūtu tik briesmīgi jācieš. Pēc tam viņš apmierinājies, jo apzinājies, ka atvieglinājis sievas ciešanas. Šis ir spilgts izmisuma jūtu piemērs. Šinī gadījumā izmisuma jūtas nav novedušas līdz pataloģiskam afektam, jo noziegums pastrādāts pie skaidras apziņas, bet izmisums bijis tikai faktors, kas pamudinājis izdarīt noziegumu.

Tālāk mēs pāriesim uz **liecinieku liecībām**. Kriminālpsiholoģijā šis jautājums ļoti svarīgs, jo galu galā šis liecības kā bijušas, tā paliek galvenais pierādījums sevišķi krimināllietās. Senāk, kā māca kriminālprocess, tiesnesis uzskatījis par patiesību savu personīgo iekšējo pārliecību, neņemdam vērā gandrīz nekādu objektīvu pierādījumu. Vidus laikos tiesneša iekšējā pārliecība tiek pavisam atmesta un viņa darbība pastāvēja vienīgi rezultātu konstatēšanā un sprieduma pasludināšanā, bet pats process pastāvēja „Dieva tiesā“. Vēlāk šī tiesāšanas kārtība pāriet uz liecinieku liecībām, pirms ņēma vērā apsūdzētā liecību un atzīšanos, kuŗu uzskatīja par augstāko pierādījumu.

„Augstskola Mājā“ Nr. 36.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīhologija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

15. lekcija.

Lai panāktu atzišanos praktizēja apsūdzēto spīdzināšanu. Galvenā kārtā spriedumam par pamatu bija apsūdzētā fiziskā izturība. Līdz ar vispārīgo cilvēces progresu mainas arī uzskati par spīdzināšanu. Spīdzināšanu sašaurina un vēlāk tā pavisam izzūd. Galveno vērību pie vainas pierādīšanas tagad piegriež formēliem pierādījumiem, pie kam tiesnešu iekšējā pārlicība nedrīkst brīvi uz āru izteikties. Viņa lielā mērā tiek saistīta ar likumu,

Mūsu laikos valdošais uzskats ir, ka tiesneša iekšējai pārlicībai tomēr jāpiešķir zināma vērtība un tiesnesim vajag pēc savas sirdsapziņas apsvērt pierādījumu iekšējo vērtību, jo tikai tādā gadījumā var būt taisns spriedums. Ja nu par tiesneša uzdevumu uzskatam pierādījumu novērtēšanu, tad saprotams, ka vispirms mums jāraugas uz to, lai pierādījumi būtu īsti. Par to tiek gadāts, jo likums

siki nosaka kas jāievēro, lai pierādījumus uzskatītu par neviltotiem un viņu īstenība nebūtu apšaubāma.

Ņemot vērā visu to, par svarīgāko pierādījumu tiek atzītas liecinieku liecības un tām katrā lietā piešķir izšķirošo nozīmi tādēļ' ar sevišķu rūpību tiek gādāts par to, lai tiesnešiem būtu iespējams pārlicināties par šī pierādījuma īstenību un iekšējo vērtību. Lai to panāktu, tad vispirms jā rūpējas par to, lai apstākļi kādos notiek liecības nodošana neradītu iespaidu par liecības izspiešanu.

Lai gan tagadējā tiesiskā iekārta resp. tiesāšanas kārtība pilnīgi izslēdz fizisku patvarību pie liecību nodošanas tomēr psihiska patvarība pilnīgi iespējama un pie tam visdažādākos veidos. Kā liecinieku liecības lielā mērā atkarājas no pratinātāja pārlicības un gara stāvokļa, par to jau runājām. Jāatzīst, ka tagadējā tiesu iekārtā patiesi iespējams zināmā mērā mākslīgi grozīt nopratināmā gara stāvokli un caur to zināmā mērā grozas arī liecība. Tas panākams caur solījumiem un iedvesmi. Lai tas nenotiktu, tad pie liecinieku nopratināšanas jāievēro tie paši noteikumi kā pie apsūdzēto nopratināšanas.

Pie visām kultūras tautām valda uzskats, ka liecinieki nedrīkst tikt psihiski iespaidoti. Bet ar to tomēr nav panākts, lai liecība būtu pilnīgi objektīva. Pašā lieciniekā var būt tādi elementi, kas to pamudina nodot nepareizu liecību. Lai šo iespaidu novērstu tādos gadījumos, tad likums izslēdz veselu rindu personu, kuŗas tiek atsvabinātas no liecības nodošanas. Pie tādiem pieder visi tie, kuŗi varētu nonākt zināmās pretešķībās ar saviem radiniekiem, draugiem, vai arī ar savām naida jūtām. Tādas personas likums izslēdz no liecību nodošanas, lai novērstu nepatiesas liecības nodošanu. Bez tam bieži pie liecību nodošanas no liecinieka prasa zvērastu.

Neskatoties uz visiem šiem aizsargu līdzekļiem, liecinieku liecības pie tagad pastāvošās nopratināšanas kārtības nevar tikt uzskatītas par neapšaubāmām. Par iemeslu tam ir pats liecinieks — viņa psihiskā un fiziskā organizācija. *Katrai liecībai par pamatu ir liecinieka atmiņas spējas, kuŗas ceļ gaismā agrākos pārdzīvojumus.*

Liecinieks atceras tikai to, uz ko visvairāk bija vērsta viņa uzmanība. Cik nepilnīga ir mūsu atmiņas spēja, to redzam no elementārās psiholoģijas. Bez tam uzmanība netiek vērsta uz visu to, kas vēlāk lieciniekam būtu jāatceras un savukārt arī atmiņa neuzglabā pilnīgā mērā to, uz ko bija vērsta uzmanība. Šī apstākļa dēļ atmiņa nav spējīga reproducēt pilnīgi nepārtraukti zināmu pārdzīvojumu. Bieži vien no šīs virknes izzūd daudz un dažādas sastāvdaļas un atmiņā paliek itkā tukšas vietas, kuras liecinieks cenšas aizpildīt. Šotieksmju rezultāts ir tas, ka pie reproducētā pārdzīvojuma neapzinīgi piejaucas pašizdomājumi un notiek itkā liecinieka pašpievilšanās.

No sacītā redzams, ka liecinieku liecībās atrodami daudzi trūkumi, kuŗi ieviešas ne tikai pret liecinieka gribu, bet bieži vien pilnīgi neapzinīgi. Atrast un izpētīt šos trūkumus un atrast ceļus kā viņus novērst, tas ir psiholoģijas uzdevums. Psiholoģija šai ziņā ir arī daudz ko darījusi. Līdz šim lielais ļaužu vairums ir pārliecībā, ka visi liecinieki nodod savas liecības apzinīgi un šīs liecības uzskatāmas par agrāko pārdzīvojumu pareizu reprodukciju, bet ja apzinīgi nodotā liecība pārbaudot izrādas par nepatiesu, tad tādā gadījumā jāatzīst ļauns iepriekšējs nodoms, vai paviršība, kuŗa pelna sodu.

Šāda vispārēja pārliecība netiek atzīta par pareizu un zinātne to ierobežo, uzstādīdama sekošas tezes:

1) liecinieks var nodot nepatiesu liecību pilnīgi netišām un neapzinādamies, būdams tai pārliecībā, ka liecinā patiesību un atrazdamies pie tam pilnīgi normālā psihiskā stāvoklī,

2) par pamatu neapzinīgi un netišām nodotai ne pareizai liecībai var būt arī noziedznieka patoloģiskais stāvoklis.

Ja šīs tezes izrādītos par dibinātām, tad liecinieku liecības pie tagad pastāvošās liecinieku nopratināšanas kārtības zaudētu daudz ko no savas līdzšinējās nozīmes. Ar šī jautājuma noskaidrošanu nodarbojas eksperimentālā un kriminālā psiholoģija un cik daudz šai ziņā panākts, to lūkosim noskaidrot.

Izpētot liecinieku liecības no zinātniskā redzes viedokļa izrādas, ka tās stāv atkarībā no 3 faktoriem:

1) no tā priekšmeta jeb objekta par kuju tiek nodotas liecības;

2) no ārējiem apstākļiem, vai no gara stāvokļa kādā atrazdamies liecinieks vispirms noģiedis zināmu priekšmetu un to pie liecības reproducējis;

3) no liecinieka individuālītātes.

Tagad iepazīsimies ar šiem 3 faktoriem atsevišķi.

1) *Liecinieku liecības objekts.* Visu ārējo un iekšējo parādību bezgala lielā dažādība, viss tas ko spējam noģiest un uztvērt, viss tas var būt par objektu liecinieku liecībām. Kā māca psiholoģija, tad mūsu noģiedas atkarājas ne tikai no noģiedamā priekšmeta īpašībām, bet arī no mūsu apziņas satura, kas redzams starp citu no tā, ka viens un tas pats priekšmets dažādu personu psihē izsauc dažādus priekšstatus. Ar vārdu sakot mēs varam teikt, ka arī viens un tas pats cilvēks nespēj ar vienādām sekmēm noģiest priekšmetus un parādības atkarībā no tā, vai viņa apziņas saturs ir vairāk vai mazāk piegriezts zināma priekšmeta jeb parādības uztveršanai. Tāpēc mēs nevaram no liecinieka prasīt, lai viņš par dažādiem faktiem dotu vienādu izsmelošu atbildi, jo viņa apziņas saturs nevar būt vienādi piemērots dažādu priekšmetu un dažādu faktu uzstvēšanai. Ir arī tādi priekšmeti un parādības, kuŗas mūsu atmiņa spēj uzglabāt tikai tad, ja viņas uztveram ar iepriekšēju nodomu vēlāk tos atminēties, bet ir arī tādas noģiedas, kuŗām piemīt tieksme automatiski parādīties atmiņā. Tik daudz būtu sakāms par liecinieku liecību objektu.

2) *Faktori un ārējie apstākļi, kādos notiek priekšmetu un parādību noģiešana un šo noģiedu reproducēšana.* Pie liecinieku novērtēšanas jāņem vērā stāvoklis, kādā atrazdamies viņš zināmu notikumu noģieidis un vēlāk pie liecības nodošanas reproducējis. Liecinieku gara stāvoklis jeb dvēseles noskaņa šos divos momentos varbūt ļoti dažāds un sastāv atkarībā no zināmiem ārējiem apstākļiem. Starp šiem pēdējiem jāatzīmē sevišķi: *pirmkārt dažādi*

afekti kā piem. bailes, dusmas, bēdas, prieks, sajūsma, kuŗu iespaids nereti ļoti stipri traucē individa obektīvu novērošanas spēju kā arī laupa iespēju mierīgi un apziņīgi nodot savu liecību, pie tam zem afekta iespaida liecinieks var pilnīgi sagrozīt savu pārdzīvojumu reprodukciju pats to neapzinādamies; *otrkārt ne mazāku iespadu uz liecību var atstāt iedvesme*, kuŗai parasti piešķir pataloģisku nokrāsu, stādot to atkarībā no pataloģiskā gara stāvokļa. Šāds uzskats pilnīgi nevietā, jo kā rāda piedzīvojumi, tad iedvesme var darīt ļoti lielu iespaidu arī uz cilvēku normālā stāvokli un pilnīgi psihiski veselu. Tādēļ pie liecinieku liecību izpētišanas katrā konkrētā gadījumā no liela svara noskaidrot, vai liecinieks nav bijis zināma notikuma uztvēŗšanas, vai arī liecības nodošanas momentā zem iedvesmes iespaida. Ka iedvesme spēlē zināmu lomu, tas redzāms no tā, ka mēs ar autoratīvu pārliecināšanu varam radīt tādas vai citādas sajūtas.

Lai atceramies kādu plaši pazīstamu eksperimentu, kuŗā caur iedvesmi radīta ožas sajūta. Šo eksperimentu parasti izdara tā. Auditorijas priekšā noliek flakonu ar kādu šķidrumu. Pēc tam klātesošiem paskaidro, ka šķidrumam piemīt ļoti stipra smaka, lai gan patiesībā viņam tādas nemaz nav. Pēc tam uzaicina klātesošos uzmanīties un pacelt roku, ja kāds saoz šo smaku. Ļoti bieži arī daudzi no klātesošiem rokas paceļ. Eksperiments pierāda, ka ar iedvesmes palīdzību var radīt apziņā zināmu noģiedu bez attiecīga kairinājuma. Sevišķi lielu iespaidu iedvesme atstāj uz liecinieku liecības nodošanas brīdī.

Tālāk jāaizrāda uz stipri nepastāvīgu liecību pareizību, ja no uztvēŗšanas līdz liecības nodošanai pagājis ilgāks laiks. Prof. Šterns izdarījis eksperimentus un novērojis, ka liecībās, kuŗas tiek nodotas īsi pēc zināmas parādības noģiešanas ir atrodamas kļūdas 5⁰/₀ apmērā, bet tanīs liecībās, kuŗas tiek nodotas pie nopratināšanas kā atbilde uz priekšā liktiem jautājumiem kļūdu ir vairāk kā 35⁰/₀. Bez tam 1/4 daļa satura tādas liecības, kuŗas eksperimentejamai personai nemaz netika priekšā celtas. Šo faktu viņš izskaidro caur iedvesmi, kuŗa slēpjas no-

pratināmam, priekšā liktos jautājumos. Tā tad izrādas, ka nopratināšana uzkrauj liecinieka atmiņai lielu darbu un traucē normālu reprodukciju.

Pie tāda paša slēdziena nāk arī Mine, kuŗš pētīdams bērnu psiholoģiju un viņu atmiņas spēju novērojis, ka bērnu liecībās iedvesme spēlē vēl lielāku lomu un kļūdas svārstas no 22—620/0. Tās liecības, kuŗas tiek nodotas pie nopratināšanas kā atbilde uz priekšā liktiem jautājumiem, satur sevī 5 un 1/2 reizes vairāk kļūdu, kā tās, kuŗas nodod kā brīvu pārdzīvojumu atstāstījumu.

Vispār Šterns uz savu pētījumu pamata nāk pie slēdziena, ka ideāla jautājuma, kuŗš sevī neslēptu iedvesmi, nemaz nav. Iedvesmes spēja atkarājas no tā, vai cita jautājuma veida. Attiecībā uz iedvesmes spēju viņš izšķir pavisam 6 jautājumu veidus:

1) ir visnevainīgākais iedvesmes ziņā. Tas ir vienkāršs jautājums, kuŗš sākās vārdiem: „kur, kad, kāpēc, kuŗš, kāds.“ Tāpat mēs varam jautāt piemēram kādā krāsā bija zināmas personas uzvalks.

2) Šis jautājuma tips ir izvēle: jā, vai nē. Piemēram: „vai notikuma vietā bija suns?“ Te jautātājs neizsaka savu domu, bet dod iespēju brīvi atbildēt. Neskatoties uz to, tomēr šai jautājumā slēpjas iedvesme, proti aizrāda uz noteiktu faktu, kuŗš līdz jautājumam nemaz nebija atbildētāja atmiņā. Varbūt arī, ka šāda priekšstata atmiņā nemaz nebija. Šī jautājuma izteiksmes veidā ir apslēpta iedvesme.

3) Šis jautājuma tips satur sevī jau zināmu atbildes ierobežojumu. Piemēram: „Vai uzvalks bija sarkans, vai zils?“ Te izvēles brīvība tiek sašaurināta, jo tiek iedvestas domas, ka visas citas krāsas, izņemot sarkano un zilo ir izslēgtas. Lai liecinieks varētu atbildēt, ka uzvalks bijis melns, tad priekš tā vajadzīga jau zināma patstāvība, kuŗas mums bieži vien trūkst, turpretim uz jautājumu: „kādā krāsā bija uzvalks,“ daudzi atbildētu, ka melns.

4) Šis jautājums prasa jau noteiktu atbildi pozitīvu, vai negatīvu. Jautājumu, vai notikuma vietā nebija suņa, te izteic jau citādā veidā, ka piem. „notikuma vietā tak

nebija suņa?" Še sākās jau pilnīga iedvesme, saka Šterns, jo jautātājs netikai jautā, bet arī itkā priekšā saka. Šāda veida jautājumi jau sevī satur noteiktas jautātāja domas. „Kādas krāsas uzvalkā bija ģērbusies sieviete?" Pieņemsim, ka liecinieks nav ne vārda minējis par sievieti. Te tā tad jautātājs netikai pārliecinājies par sievietes esamību un domā, ka arī liecinieks ir pārliecināts par sievietes esamību. Ja nu sieviete ir patiešām bijusi no liecinieka novērotā gadījumā un liecinieks to atminējis, tad tādā veidā uzstādīts jautājums arī nav bīstams. Bet ja liecinieks nevar atminēties to, tad šis jautājums kaitīgs, jo rada iedvesmi, bez kuņas liecinieka uzmanību nemaz nebūtu vērsta uz šo priekšmetu. Vēl kaitīgāks var būt jautājuma rezultāts, ja viņš grozas ap lietu, kuņas īstenībā nemaz nav bijis. Tā jautājums, „kādas krāsas cepure bija sievietei" gadījumā, ja viņš nesaskan ar faktisko īstenību, tad atbilde būs pa lielākaļ daļai neskaidra, nepareiza, jo nepareizi uzstādīts jautājums rada nepareizu atbildi.

6) Šī jautājumu grupa ir ar sekām. Ja liecinieks uz jautājumu „vai notikuma vietā bija arī sieviete“, atbildējis pozitīvi, tad viņam būs jāatbild arī uz citiem jautājumiem attiecībā uz sievieti. Bet ja nu sieviete nemaz nav bijusi? Ar vārdu sakot atkarībā no satura un izteiksmes veida jautājumi kā iedvesmes līdzekļi var darīt uz nopratināmo dažādu iespaidu. No pilnīgi nenozīmīga tie izvēršas dažreiz par spēcīgu līdzekli vainas pierādīšanai. Tādas, vai citādas atbildes var izdabūt no liecinieka pilnīgi neapziņīgi. Ne mazāku iespaidu uz liecinieku atstāj iepazīšanās ar citu liecinieku liecībām pirms nopratināšanas. Cita liecinieka liecība var traucēt viņa liecību un bieži vien izstumj no viņa atmiņas personīgos pārdzīvojumus. Līdzīgu iespaidu var arī atstāt laikrakstos un sabiedrībā cirkulējošas baumas, tāpat reliģiski un politiski aizspriedumi. Pēdīgi jāaizrāda, ka zināmu iespaidu atstāj arī laika sprīdis, kuņš rodās ja nopratināšana notiek ilgāku laiku pēc zināma notikuma noģiešanas. Jo šis laiks garāks, jo vairāk faktu izzūd no liecinieka atmiņas un pastiprina kļūdišanās

iespējamību. No eksperimentiem redzam, ka viņa top arvien lielāka.

Tagad apskatīsim 3. liecību faktoru, proti pašu liecinieku. Katras liecības noteicošais faktors ir pats liecinieks, jo liecība ir viņa psihiskās darbības tiešs produkts. *Raugoties no psiholoģiskā viedokļa zināma liecība nav nekas cits, ka liecinieka atmiņa par viņa agrākiem pārdzīvojumiem, kuŗi uzglabājas viņa atmiņā.* Liecības nodošanas brīdī, viņi tiek reproducēti jeb atjaunoti.

„Augstskola Mājā“ Nr. 37.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīhologija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

16. lekcija.

Pie liecinieku sīkākas pētīšanas mums jāizšķir 3 atsevišķi liecinieku apziņas stāvokļi, ar kuriem cieši saistīta pati liecība.

Pirmais no tiem ir liecinieka apziņas stāvoklis tai momentā, kad tiek novērota zināma darbība, vai notikums, t. i. uztvēršanas, vai noģiešanas momentā.

Tiklīdz šis noģiešanas moments ir beidzies iestājas otrs apziņas stāvoklis, kad liecinieka atmiņā glabājas novērojamo faktu un parādību noģiedas jeb tēli jeb ar vārdu sakot zināms psihisks pārdzīvojums. Šis otrs apziņas stāvoklis ir visgaŗākais laika ziņā, jo velkas līdz liecības nodošanas momentam.

Trešais un beidzamais liecinieka apziņas stāvoklis ir tas, kādu ieņem viņa apziņa liecības nodošanas momentā, t. i. momentā, kad zināma darbība, vai notikums tiek

reproducēts liecinieka atmiņā. Te tūlī mēs varam novērot liecinieku kļūdišanos, liecību nepilnību un nenoteiktību, kuŗa stāv sakarā ar ikkatru no minētiem trim liecinieka apziņas stāvokļiem. Kā māca psiholoģija, tad mēs atmināties ne visu to, kas īstenībā noticis, bet to ko mēs noģiedam, notiekošo novērojot.

Tā tad mūsu atmiņas materiāls nav vis objektīva īstenība, bet gan šīs īstenības priekšstats. Pats par sevi saprotams ka mūsu noģiedas nesakrīt ar noģiedamo reālo objektu, tā tad arī mūsu atmiņas nenoteiktības cēloņi meklējami vispirms attiecīgo noģiedu uztvēršanā. Tā tad runājot par zināmu notikumu mūsu atmiņā viņš būs pilnīgi un pareizi reproducēts vienīgi tad, ja būsīm pareizi uztvēruši un noģieduši. Tā tas pastāvīgi mēdz būt, ka noģiedas nav pareizs notikušā atspoguļojums, bet gan tas, ko mēs paši sajūtam.

Lai atceramies ko mēs pārdzīvojam atrazdamies kaut kādā lielā izstādē, muzejā, vai tamlīdzīgā vietā. No visa redzētā mūsu atmiņā paliek ļoti bālas un nepilnīgas noģiedas, jo mēs neesam spējīgi koncentrēt visu uzmanību uz vairākiem priekšmetiem, vai parādībām. Kā mūsu pašnovērojumi rāda, tad mēs pie dažādu parādību novērošanas reti kad apmierināties ar vienkāršu redzētā un dzirdētā noģiešanu, vai uztvēršanu. Mēs arvien tiecamies redzēto un dzirdēto izprast un tā, vai citādi saskaņā ar mūsu apziņas saturu apgaismot. Caur to mūsu atmiņā iespīejas lai tur uzglabātos nevis viss noģiedamais notikums, vai darbība, bet gan mūsu apziņas gaismā apgaismoti tēli un priekšstati.

Ar vārdu sakot mūsu apziņā no mums novērotā un noģiestā reālā īstenība tiek pārveidota pirms tā iegulstas mūsu atmiņā un noģiestie tēli nonāk mūsu apziņā pilnīgi pārveidoti, papildināti izlaboti no mūsu radošās domas un fantazijas. Pie tam šie mūsu defektīvo noģiedu izlabojumi pilnīgi sakrīt ar pašām defektīvām noģiedām, tā kā mums nav iespējams atšķirt šīs pēdējās no izlabotām noģiedām.

Jo neskaidrāka un nepilnīgāka ir noģieda, vai no-

giedu virkne, jo neskaidrāka viņa iespiedīsies mūsu atmiņā.

Par ģimeslu mūsu noģiedu neskaidrībai mums jāatzīst paši novērojamie objekti. Ja tie ļoti plaši telpas ziņā, komplicēti, tad viņu uztvēršana grūta. Mūsu noģiedas tad, salīdzinot ar novērotiem objektiem būs nepilnīgas un viņas nevarēs uzskatīt par redzētā un dzirdētā atspoguļojumu. Ja nu zināmas priekšmetu grupas novērošana velkas tikai īsu brīdi, tad pats par sevi saprotams ka tādā gadījumā mūsu novērojumi būs nepilnīgi un mūsu noģiedas pēc sava satura nebūs identiskas ar attiecīgiem priekšmetiem, vai attiecīgām parādībām.

Pie sacītā mums jāpiezīmē, ka noģiešanas procesā lielu lomu spēlē novērojamo objektu intensivitāte, spilgtums, asums. Notikumi, kuŗi norisinās gaišā laikā arvien tiek spilgtāki uztvērti kā tie, kas norisinās naktī, vai vakara krēslā. Galvenais cēlonis mūsu noģiedu neskaidrībai meklējams mūsu gara īpašībās, mūsu psiķes savādībās. Par galveno faktoru katras noģiešanas procesā uzskatāmas novērošanas spējas jeb labāki sakot uzmanība ar kādu mēs aplūkojam zināmu objektu, vai zināmu notikumu un to reģistrējam savā apziņā.

Šī novērošanas spēja, šī uzmanība pie dažādiem cilvēkiem ļoti dažāda. Bez uzmanības nebūtu nevienas noģiedas, nevienas apzinīgas idejas. Kam vāja uzmanība, tam noģiedas vāji iegulstas atmiņā un drīz vien no tās izzūd, bet kam spēcīga un stipra uzmanības spēja, tam viss noģiestais dziļi iespiežas atmiņā. Uzmanība ir tā mūsu apziņas speja, kuŗa nostāda novērojamo priekšmetu jeb parādību mūsu apziņas visgaišākajā vietā.

Cik liela nozīme uzmanībai pie parādību noģiešanas jeb uztvēršanas, tam daudzi piegriež ļoti mazu vēribu, lai gan šis apstāklis pelna vislielāko ievēribu. Mūsu priekšstatu un ideju skaidrība un noteiktība atkarājas no uzmanības, kāda pielikta pie attiecīgas parādības noģiešanas.

Neskatoties uz to mēs nevaram un nedrīkstam pāiet garām uzmanības nevēlamām sekām. Sevišķi tas jāsa-

par koncentrēto uzmanību, kuŗa nostāda mūsu apziņas gaismā nedaudz priekšmetus jeb parādības, bet visus pārējos izstumj no mūsu apziņas gaismas.

Šī koncentrētās uzmanības negatīvā spēja novērojama dažreiz arī tiesu praksē. Nāk priekšā gadījumi, kad liecinieks nespēj atcerēties notikušo, lai gan visu laiku bijis pie tā klāt. Tas ir pilnīgi iespējams, jo pateicoties koncentrētai uzmanībai varam skatīties un neredzēt, klausīties un nedzirdēt. Ka uzmanība spēlē galveno lomu, tas redzams ņo tam, ka tiklīdz uzmanība nogurst, tūliņ palaiž daudz ko gaŗām neievērotu, kas normālā stāvoklī būtu ievērots.

Varētu vēl aizrādīt uz daudzām citām mūsu psiķes īpašībām, gan pastāvīgām, gan nepastāvīgām, kuŗas traucē noģiešanas procesu un padara viņu par nepilnīgu īstenības atspoguļojumu.

Tagad paraudzīsimies tuvāk, kas notiek ar mūsu noskārstiem tēliem un priekšstatiem, kamēr viņi uzglabājas mūsu atmiņā. Kas notiek ar viņiem līdz viņu reproducēšanas momentam resp. līdz nopratīnāšanai? Vai viņi uzglabājas pirmatnējā skaidrumā, vai arī kaut ko zaudē? Ikkatrs no saviem piedzīvojumiem zin, ka mēs no saviem agrākajiem pārdzīvojumiem ar laiku aizmirstam daudzus mūsu psiķē atrodošus priekšstatus. Daudzi tēli izzūd neatstādami pēdas. Pa lielākai daļa izzūd bālākie tēli, caur ko rada veselā un sakarīgā pārdzīvojumu virknē tukšas vietas jeb robus.

No sacītā mums jānāk pie slēdziena, ka mūsu psiķes spēja uzglabāt agrāk uzņemtus iespaidus, priekšstatus un tēlus viņu pirmatnējā veidā ir diezgan aprobežota. Mūsu psiķe nav līdzīga fotografiskai plātei, kuŗa uztver un uzglabā sevi bez izņēmuma visus krītošos gaismas starus. Ne tikai pie dažādiem cilvēkiem šī spēja ir dažāda, bet viņa mēdz būt dažāda arī pie viena un tā paša cilvēka. No sacītā skaidri redzams, ka mūsu pārdzīvotie un atmiņā uzņemtie priekšstati un tēli neuzglabājas tādi, kādi bija noģiešanas brīdī, bet ar laiku zaudē daudz ko no sava satura un bieži vien izzūd no atmiņas.

Iepazīnušies ar noģiešanas procesu un noģiesto priekšstatu un tēlu uzglabāšanu atmiņā, paraudzīsimies, kas notiek pie viņu reproducēšanas.

Mēs zinām, ka laiks atstāj iespaidu uz noģiesto priekšstatu un tēlu asumu. Jo jaunāks un svaigāks zināms pārdzīvojums, jo vieglāki to atcerēties, t. i. izsaukt viņu apziņā. Turpretim ja mūsu atmiņa grozas ap sen noģiesto, tad pēdējais daudz bālāks un daudz kas būs gājis zudumā. Tā vietā stājas mūsu radošā doma un fantazija un cenšas visu izlabot, kas no zināmas pārdzīvojumu virknes izzudis. Daudzi fakti tiek atjaunoti un izlaboti un mūsu radošā doma no jauna konstruē priekšmetu attiecības saskaņā ar saturu. Bez tam reproducējot savus agrākos pārdzīvojumus mēs bieži savā atmiņā tieši noskārstajam pievienojam no citiem dzirdēto, pie kam šis nereti saplūst ar no mums redzēto un noģiesto tā, ka nav ne mazākās iespējas tos vienu no otra atšķirt. Caur to mūsu atmiņā atspoguļojas nevis tas, kas īstenībā bijis, bet tas, kas varētu būt. Daudz kas ir izlabots, papildināts no darbojošās fantazijas. Ja cilvēks reproducējot savus priekšstatus un tēlus atrodas zem afekta iespaida, vai arī viņa psihiskā darbība citādi traucēta, tad reproducēto nevarēs uzskatīt par redzētā un dzirdētā patiesu atspoguļojumu..

Tik daudz būtu sakāms par ikkatra cilvēka spējām un trūkumiem noģiesto priekšstatu un tēlu uzglabāšanā un to reproducēšanā. Viss sacītāis attiecas arī uz liecinieku liecībām, jo kā redzam pēdējās nav nekas cits, ka no liecinieka reproducētie viņa agrākie pārdzīvojumi. Kas zīmējas uz cilvēku individualām īpašībām, kuŗām sevišķi liela nozīme liecinieku liecībās, tad šai ziņā mums jāņem vērā arī vecums, kārtā, raksturs un izglītība.

Kas attiecas uz bērnu liecībām, tad rodas jautājums cik daudz varam tām uzticēties dažādos bērņības periodos, raugoties no loģiskā un morāliskā viedokļa. Par to bieži jāpārliecinās tiesu praksē, kad tiesneši, gribēdami atrast patiesību zināmā gadījumā spiesti vadīties vienīgi no bērņa liecības. Tādi gadījumi bieži nāk priekšā.

Kā redzam no eksperimentālās psiholoģijas, tad uz

bērnu psihi lielu iespaidu pie redzētā uztvēršanas un sevišķi viņa reproducēšanas atstāj iedvesme. Šī bērnu psiķes īpašība stāv sakarā ar viņu vecumu. Jo bērns jaunāks, jo vieglāki viņu iedvesmot. 7 gadus vecu bērnu padotība iedvesmei ir aprēķinata uz 50⁰o, bet 14 gadus veciem tikai uz 15⁰o. Sevišķi lielu iespaidu uz viņiem atstāj pašiedvesme, kuŗai viņi stipri padoti un kuŗai par pamatu ir viņu dzīvā fantazija. Atzīdami bieži vien savas fantazijas īstenību bērni bieži vien nonāk pie plašākiem slēdzieniem.

Ne mazāku iespaidu atstāj arī bērniem piemītošais optimisms. Tāpat lielu iespaidu uz bērnu liecībām atstāj viņiem piemītošā tieksme izvairīties un novērsties no visa nepatīkamā. Bērni ar savu dzīvo fantaziju bieži vien pārvērtē reālas lietas. Par ko gan visu nepārvēršas viņu fantazijā ceļa malā gulošs akmens, koks, celms. Cik liela starpība tādos gadījumos starp novērojamo īstenību un bērna fantaziju, par to kā liekas neviens nešaubīsies.

Ja nu pie visa tā vēl mēs ņemam vērā bērniem piemītošo īpašību visu pārdzīvoto attiecināt tikai vienīgi uz sevi un uz visu raudzīties no savu interešu viedokļa, tad mums jānāk pie slēdziena, ka bērnu liecības ļoti apšaubāmas un pārbaudāmas no ekspertiem psihologiem.

Tagad apskatīsim kādu iespaidu atstāj uz liecībām kārtā. Starp vīriešu un sieviešu liecībām arī pastāv ļoti liela starpība. Tas izskaidrojams ar nevienādām psihiskām spējām un īpašībām. Pie ļoti interesanta slēdziena nonāk profesors Šterns. Viņš apgalvo, ka sievietē mazāk aizmirstot kā vīrietis, bet toties vairāk kļūdoties. Ja liecība tiek nodota tūliņ pēc gadījuma, tad starpība starp vīrieša un sievietes liecībām nav konstatējama, bet tiklīdz liecību nodod vēlāk, tūliņ rodas starpība. Tā sievietes aizmirstība attiecībā pret vīrieti ir 2:3, bet kļūdišanās kā 4:3.

Tanīs gadījumos, kad liecība tiek nodota zem zvēra Šterns konstatē, ka sieviešu liecības satura 2 reizes vairāk kļūdu kā vīriešu liecības. Psihologiski novērojumi rāda, ka starp vīrieša un sievietes psiķi ir noteikta star-

pība. Eksperimentālā ceļā noteikts, ka oža un redze ir daudz vairāk attīstīta pie vīriešiem, garšas sajūta arvien vairāk pie sievietes. Spēja šaubīties pie sievietēm daudz mazāk attīstīta kā pie vīriešiem. Sieviete visu vairāk novērtē ar jūtām, bet ne ar prātu.

Šīs psihiskās īpašības jāņem vērā pie liecinieku liecību novērtēšanas, jo katra īpašība spēlē zināmu lomu pie dažādu parādību noģiešanas un novērošanas. Ja vienu un to pašu novēro divas personas ar dažādām redzes un dzirdes spējām, tad bez šaubām šo personu attiecīgie noskaņojumi būs dažādi.

Sevišķi ievērojama starpība starp vīriešu un sieviešu liecībām, kā to konstatē eksperimentālā psiholoģija, ir vērojama tad, kad jānovērtē laika gaņums, kas pie dažām liecībām ir no ļoti liela svāra. Izrādas, ka laiks vīriešiem izliekas arvien gaņāks par veselām 45⁰/₀, bet sievietēm tas izliekas gaņāks par 111⁰/₀.

Tālāk pie liecību novērtēšanas jāņem vērā ikviena liecinieka raksturs jeb temperāments. No temperāmenta lielā mērā atkarājas galvenie noģiešanas procesi, kuņi liek pamatu mūsu apziņas saturam un tā tad arī mūsu liecībām. Pēdējās nav nekas cits, ka agrāko pārdzīvojumu reprodukcija, bijušo noģiedu atveidināšana, viņu par jaunu izsauksana mūsu psihē.

Ja vienu un to pašu notikumu būtu novērojuši jūtām baģāti melancholiķi un flegmatiki, tad viņu liecībās bez šaubām būtu atrodama starpība. Jo stipraki tiek savilņots kāda notikuma aculiecinieks, jo neskaidrākas būs viņa noģiedas un jo kļūdaināka būs viņa liecība.

Kā ilustrācija te noder pazīstamais eksperiments, kuņi izdarīja prof. Lists 1902 gadā Berlinē. Lekcijas laikā viens no klausītājiem, juzdamies apvainots no sava biedra asās piezīmēs uzbrucis pēdējam rupjiem vārdiem un paceltām dūrēm. Apvainotājs savukārt izrāvis revolveri un mērķējis uz uzbrucēju. Tad arī profesors izvilcis savu revolveru un uzsaucis, lai abi paliek mierā. Pie liecības nodošanas pārējie 14 klausītāji nav zinājuši, ka te noticis vienkāršs eksperiments. Tikai 3 no šiem klātesošiem bija

nodevuši liecības ar 5⁰/₀ nepareizību. Pārējiem 11 nepareizības sasniedza caurmērā 50⁰/₀. Jāpiezīmē, kā tās liecības, kuŗas attiecās tieši uz pašu uzbrukuma momentu izrādījās par sevišķi kļūdainām. Visvājākajā liecībā bija 114,3⁰/₀ kļūdu, pie kam jāaizrāda, ka ne tikai viss atstāstījums šai liecībā bija nepareizs, bet šai atstāstījumā bija vēl daudz kas klāt piedomāts. Tā tad katra cilvēka lielāks, vai mazāks jūtu savilņojums, kādu viņa psihē izsauc novērojamā parādība, vai notikums, atkarājas no viņa temperāmenta.

No sacītā stop skaidrs, ka pie liecinieku liecību novērtēšanas ir bez šaubām zināma vēriba jāpiegriež liecinieka temperāmentam, jo pazīstot pēdējo, zinot liecinieka tipisko dvēseles noskaņu nebūs grūti izprast viņa tādus, vai citādus pārdzīvojumus sakarā ar zināmu notikumu. Tad nebūs grūti saprast kādēļ daži apstākļi nav novēroti, daži atkal no novērotā pievilkuši liecinieka sevišķu uzmanību un iespaidojuši viņa atmiņu, bet citi pagājuši garām pilnīgi nepamanīti.

„Augstskola Mājā“ Nr. 39.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(^oēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē).

17. lekcija.

Konstatēt liecinieka tādu, vai citādu temperāmentu, noteikt viņa raksturīgo dvēseles noskaņu nav nemaz tik grūti, sevišķi pie piedzīvojumiem bagāta tiesneša. Liecinieka raksturīgākās pazīmes tiesā uz āru izpaužas itin brīvi kā žesti, mīmika, balss intonācija, runas paņēmieni u. t. t.

Tālāk pie liecinieku liecību novērtēšanas mums jāņem vērā liecinieka izglītības stāvoklis. Nav ne mazāko šaubu, ka neizglītots cilvēks nereti pavisam citādi uztver notikumus kā izglītots cilvēks. Neizglītota cilvēka izglītības stāvoklis bieži vien laupa iespēju izprast notikuma iekšējo saturu un redzētais tiek no viņa uztvērts mēchaniski, kamēr uztvērtais ar saprātu rada zināmu noteiktu sakarību.

No sacītā nevar teikt, ka mazāk izglītota cilvēka lie-

cība nebūtu patiesa, bet var teikt to, ka vienas un tās pašas parādības noskartas būs dažādas atkarībā no vispārīgās izglītības līmeņa. Zināmās profesijās ir daudz tādu parādību, kuŗas pareizi un izsmeļoši spēj uztvērt tikai cilvēki ar attiecīgu speciālu izglītību. Izglītības nozīme tieši pie liecību nodošanas pastāv iekš tam, ka mazāk izglītotais daudz vairāk padots iedvesmei. Tā Šterns uz savu eksperimentu pamata ar strādniekiem nāk pie slēdziena, ka 25% no strādnieku liecībām, kuŗas atbildēts uz iedvesmi saturošiem jautājumiem ir nepareizas, kamēr izglīto cilvēku liecības tādā gadījumā satur kļūdu ne vairāk par 5%.

Kas teikts par izglītības nozīmi, tas pats būtu sākāms par liecinieku nodarbošanos. Iz pilnīgi dabiski un saprotami, ka pilsētnieks un laucinieks, pavārs un gans, stāstīdami par vienu un to pašu notikumu katrs labāki atcerēsies tos apstākļus, kuŗi stāv ciešākā sakarā ar viņu nodarbošanos, vai viņu dzīves veidu, bet cits tos mazāk interesēs un paies nepamanīts garām. Sacītais izskaidrojams ar to, ka mūsu atmiņā iespiežas tikai tas, kas tiek uztvērts ar zināmu uzmanību. Uzmanība radīs interesi savukārt tikai tad, ja tas būs mums kaut tikai daļai pazīstams. Ja tas būs svešs, tad tas nevērsīs uz sevi mūsu uzmanību un dziļu pēdu mūsu atmiņā neatstās.

Bez nupat apskatītām liecinieka individuālām pazīmēm un savādībām, kā vecums, kāŗta, temperāments, izglītība, kuŗi attiecas uz visiem cilvēkiem kā garā veselīem tā slimīem, mums atliek apskatīt vēl to liecinieku psiholoģiju, kuŗus uzskata zināmā mērā par slimīem. Mēs nerunāsim par garā vājiem, kuŗu liecības reti kad ņem vērā, bet mēs apskatīsim personas, kuŗas nostājas starp garā veselīem un garā vājiem. Te runāsim par alkoholiķiem, histeriķiem un neirasteniķiem.

Runājot par *alkoholiķiem* jāatzīst bieži novērojamā parādība, ka viņu tikumisko jēdzienu sfaira ir stipri sašaurinājusies un viņiem bieži vien ir stipra tieksme uz meliem. Bez tam starp viņiem bieži sastopami tādi, kuŗu

intellektuālās spējas ir tik tālu novājinātas, ka tie paši tic saviem meliem. Katrs alkoholiķis, atkarībā no viņa individuālām īpašībām bez šaubām nonāk pie tīkumiskas izvirtības kā to konstatē psihiatri. Atrazdamies tādā stāvoklī viņš nekautrējas otram kaitēt aiz tīri personīgiem nolūkiem. Tas novērojams pat pie zvēresta došanas, ja tikai liecība nāk par labu viņu kaisles apmierināšanai. Tādu personu liecības ļoti mazvērtīgas un viņas var izlietot tikai pie rūpīgas pārbaudīšanas. Pie kroniskiem alkoholiķiem vērojama atmiņas spējas samazināšanās. Tādu personu liecības, ja tās atstāsta ilgi pēc notikuma novērošanas, daudz zaudē no savas vērtības.

Viss nupat sacītais par alkoholiķiem ir neapšaubāmi konstatēts un psihiatrijā tiek uzskatīts par elementāru patiesību, tomēr neskatoties uz to, mūsu tiesu praksē šim apstāklim nepiegiež ne mazākās vērības un tiesa nemaz neievāc ziņas, vai liecinieks nav alkoholiķis. Lietderības un patiesības labā tas katrā ziņā būtu darāms.

Ne mazāku vērību kā alkoholiķiem būtu jāpiegiež arī *lieciniekiem-histeriķiem*. Ja alkoholiķi atrodami galvenā kārtā starp vīriešiem, tad pēdējie gandrīz vienīgi starp sievietēm. Histeriķu liecības defektīvas un mazvērtīgas. Par cēloni ir tas apstāklis, ka histeriķiem ir ārkārtīgi dzīva fantazija tā kā daudzi nespēj atšķirt ārējos notikumus no tiem pārdzīvojumiem, kuņi norisinas viņu psichē. Histeriķu uztvēršanas process parasti norisinas pilnīgi normāli un zināmas parādības viņi spēj noģiest pilnīgi pareizi. Arī atmiņa tiem pa lielākai daļai laba, bet pārāk dzīvā fantazija nedod iespēju atveidošanas procesiem norisināties normālā kārtībā. Ja no notikuma pagājis ilgāks laiks, tad visu to, ko histeriķis domājis, lasījis, vai dzirdējis par minēto notikumu sajaucas ar patiesi noģiesto un pats par sevi saprotams, ka liecībai tādā gadījumā būs maz kas kopējs ar patiesību. Dažreiz pietiek tikai ar niecīgu afektu, lai histeriķa noģieda tīktu pārveidota un pēc tam attiecīgi reproducēta. Vēl jāatzīmē, ka tiesas zāles svinīgums ļoti stipri uzbudina histeriķa fantaziju un tādā gadījumā tie arvien cenšas piedot savai

liecībai sevišķu izcilus nozīmi. Ņemot vērā samērā diezgan lielo histeriķu skaitu viņi tāpat kā alkoholiķi netiek atšķirti no pilnīgi normāla cilvēka. Tomēr lietderības labā par histeriķiem vajadzētu ievākt nepieciešamās ziņas, lai viņu izdomas nepieņemtu par patiesību.

Vēl biežāki kā alkoholiķi un histeriķi ir sastopami *neirastenīki*. Neirastenija savā tīrā veidā nav nekas cits, kā kronisks pārpūlēšanās stāvoklis. Neirastenīka gara stāvoklis gandrīz arvien skumjš. Viss ārpus viņa notiekošais viņu ļoti maz interesē un viņu personīgais darbs tiem izliekas ārkārtīgi grūts. Tādi cilvēki vismazāk vērības piegriež ārpus viņiem notiekošām parādībām. Caur to viņu noskartumi ir daudz neskaidrāki un bālāki un bieži vien daudz kas no redzētā un dzirdētā tiem paiet garām pilnīgi nepamanīts. Nav ne mazāko šaubu par to, ka liecinieks-neirastenīkis ir spējīgs dot arī pareizu liecību, bet ņemot vērā viņa vispārējo psihes stāvokli gadās, ka tāds liecinieks sāk dot tikai negatīvas atbildes, ka viņš nav nekā redzējis, dzirdējis u. t. t. Tādas liecības gan izsauc izbrīnēšanos, bet ir pareizas no liecinieka subjektīvā viedokļa, bet ne saskaņā ar faktiskajiem apstākļiem. Pilnīgi var būt, ka viņš klausījies, bet nebūs dzirdējis, skatījies, bet nebūs redzējis.

Lai iepazītos ar liecinieku liecību vērtīgumu, tad mums viņas jāizpēta eksperimentu ceļā. Šai ziņā daudzu psihologu un kriminālistu novērojumi ir tik svarīgi, ka mēs nedrīkstam tiem garām paiet. Šie novērojumi pierāda, ka liecinieku liecības, ja tās tiek nodotas ar tīru sirdi un skaidriem nolūkiem tomēr nav uzskatāmas par tik pareizām, ka mēs tām varētu absolūti ticēt. Tomēr ar šādu konstatējumu vien nepietiek, bet jārada līdzekļi kā šos trūkumus novērst.

Kas ir darāms lai ikkatrā rastos apziņa, ka liecības ir tādas, kas saskan ar īstenību? Uz šo jautājumu dod atbildi tie paši ceļu meklētāji Šterns, Klausmans u. c. Pēc viņu domām tie praktiskie soļi, kādi šai lietā būtu spējami ir divējādi: negatīvi un pozitīvi.

Pie negatīvajiem pieder to apstākļu cēloņu novēr-

šana, kuņi rada no mums apskatītos liecību trūkumus. Tas panākams dažādā ceļā. Ja tiktu neapšaubāmi pierādīts, ka uzvedinošie jautājumi noved liecinieku no pareizā ceļa, tad būtu pie nopratināšanas jālieto citi paņēmieni.

Ja ir konstatēts, ka liecinieku liecības zaudē ļoti daudz, ja liecinieks tiek nopratināts ilgi pēc notikuma, tad būtu jā rūpējas, lai lietas iztiesātu jo drīzi pēc notikuma. Tāpat būtu nopietni jāraugās uz to, lai liecinieki caur ilgu gaidīšanu uz nopratināšanu nenogurtu. Liecība, kuņa tiek nodota nogurušā stāvoklī nevar būt izsmeļoša salīdzinot ar tādu, kas nodota pie spīrgta gara stāvokļa. Turpretim tagad tiesu praksē bježi notiek pretējais.

Kas attiecas uz pozitīvajiem soļiem, kas šai jautājumā būtu sperami, tad pie tādiem galvenā kārtā pieder liecinieku psiholoģijas ekspertizes ievēšana izmeklēšanas stadijā un otrkārt mūsu atmiņas un novērošanas spēju izkopšana un disciplinēšana caur audzināšanu.

Ka psiholoģiskā ekspertīze ir vēlama un arī izveidama to cenšas pierādīt Šterns u. c. Šterns izsakas, ka eksperta un psihologa uzdevums būtu divejāds. Pirmkārt viņš varētu noskaidrot, kādu iespaidu atstāj tie vai citi apstākļi. No eksperta varētu prasīt piemēram, vai zināmā gadījumā laika sprīdis nav jau par ilgu, lai notikums uzglabātos atmiņā. Ja tiktu konstatēts, ka liecinieks atrodas zem zināmas iedvesmes iespaيدا, tad ekspertam vajadzētu noteikt, cik lielā mērā iedvesme varētu kaitēt liecībai. Tāpat viņš varētu pārbaudīt psihiskās spējas, izpētot tās eksperimentālā ceļā, lai tiesa zinātu, cik zināmam lieciniekam var uzticēties.

Tādas pašas domas izsaka arī *Gross*. Savā psiholoģijā viņš saka, ka mēdz būt dažādas atmiņas savādības, kuņas nav pataloģiskas dabas, bet kuņas izliekas par ļoti savādām un neticamām. Par tādu jautājumu ekspertu var būt tikai speciālists psihologs. Ja viņš neizskaidro atsevišķu gadījumu, tad pastrīpo tadu gadījumu iespējamību.

Līdzīgas domas par psīcho-ekspertizes vēlamību iz-

saka arī daudzi citi psihologi un kriminālisti, kā Klausmans u. c. Klausmans atrod par vēlamu izdarīt ekspertīzi paša procesa laikā, pie kam viņš — tuvāki nosaka kā pārbaudīt redzes un dzirdes spēju u. t. t. Neskatoties uz to viss sacītais jāuzskata tikai par jaunu ceļu meklēšanu. Ievest tūlīt tiesu praksē liecinieku psihisku ekspertīzi neieteic pat Šterns. Tomēr arī tagad sevišķi svarīgos gadījumos mēs varam izdarīt liecinieku psihisku ekspertīzi. Tiklīdz radīsies tiesneši ar attiecīgām psiholoģiskām zināšanām, tad nebūs vajadzīgi vairs eksperti-psihologi, bet tādi būs paši tiesneši. Tas naved pie prasības dot jūristiem zināšanas psiholoģijā kā teorijā, tā praksē. Par mūsu spēju disciplinēšanu caur audzināšanu jāsaprot, ka tas ir vienīgais līdzeklis, ar kuŗa palīdzību iespējams novērst, vai vismaz samazināt novērojumu nepatiesās liecības.

Mēs redzējām, ka nepatieso liecību cēloņi meklējami liecinieka psihē un atkarājas no maz attīstītas un maz disciplinētas novērošanas spējas, no nepietiekošas uzmanības un vidēji izkoptas atmiņas. Atmiņa nav uzskatāma par kaut ko pilnīgi negrozāmu, kas piemīt jau no dzimšanas, jo ar zināmu atmiņas vingrināšanu iespējams atmiņu uzlabot. Visu šo spēju nepilnība atkarājas no mūsu paškritikas trūkuma pie ārējo parādību uztvēršanas un arī pie nogiestā reproducēšanas un arī ar atbildības jūtu trūkumu. Ārējās parādības jānovēro ar lielu uzmanību un ar tikpat lielu uzmanību viņas jāreproducē.

Tālāk par svarīgu iemeslu pie ārējo parādību uztvēršanas ir jāatzīst mūsu pārāk lielā paaļaušanās uz atmiņu, kā arī paaļaušanās uz citiem un uz zināmām autoritātēm. No tā rodas, ka mēs katru lietu aplūkojam raugoties no iepriekš noteikta viedokļa.

Kā illūstrācija var noderēt profesora Grossa aizrādījums uz Rafaela gleznu „Siksta Madonna“. Viņš jo sīki apskata to ievērojamo parādību, uz kuŗu bija vērsis viņa uzmanību prof. Š. Uzmanīgi aplūkojot gleznu mēs iegūstam iespaidu, ka Siksta labajai rokai ir 6 pirksti. Kas ir par iemeslu šai anatomiskai parādībai? Ja tā ir zināma

redzes illūzija, tad tas ir cits jautājums, bet tas ir fakts, ka roka atstāj tādu iespaidu, ka viņai ir 6 pirksti. Tādēļ ievēribu pelna tā parādība, ka neviens no miljoniem cilvēku, kuŗi šo gleznu redzējuši, nav to pamanījuši. Kā izskaidrojams, ka minētā anatomiskā savādība nav vērsusi uz sevi ne mazākās uzmanības? Lielais ļaužu vairums skatās uz apkārtnē esošiem priekšmetiem no iepriekš noteikta viedokļa, pie tam visu uztver ļoti pavirši neiedziļinoties sīkumos un tāpat ikkatru noskartumu reproducē. Citiem vārdiem runājot katra liecība pelna ievēribu tikai tik daudz, cik tā attēlo zināmu parādību, vai notikumu zināmos vilcienos. Tā tas ir arī šai gadījumā. Skatītāji redz šeit skaistu gleznu, uz kuŗas attēlota Dievmāte ar diviem svētajiem un diviem eņģeļiem, bet pārējais gleznas saturs tiek atstāts bez ievēribas un to tikai pa daļai atceras.

Tālāk viņš aizrāda, cik liels iespaids uz cilvēku ir autoritātei. Kādai damai, kuŗu viņš pazina kā ļoti saprātīgu un izglītotu viņš parādīja minētās gleznas fotografisku reprodukciju un jautājis cik pirkstu ir Sīksta rokai. Dāma atbildējusi, ka 5. Rafaels savā gleznā pielaidis vienkāršu kļūdu, bet to neviens nebija ievērojis. Tomēr Rafaela gleznas savādība bez šaubām ir acīs krītoša, tādēļ tas apstāklis, ka ļaudis šo savādību negribēja redzēt rāda, cik lielu iespaidu atstāj paļaušanās uz autoritāti. Tādu pašu lomu autoritāte spēlē arī kriminālpsīhologijā, bet augstāk uzskaitītie nepatieso liecību cēloņi ir novēršami, vai vismaz samazināmi caur sistēmatisķu audzināšanu. To neapšaubāmi pierāda pavidogiskā psīholoģija. Ne tikai atmiņu un novērošanas spēju, bet arī no mums apskatīto priekšmetu un parādību paviršu novērošanu, audzināšana spēj zināmā mērā novērst. Tāpat audzināšana spēj pieradināt zināmā mērā katru priekšmetu un parādību aplūkot ar vajadzīgo uzmanību un pilnīgi objektīvi novērtēt, nevadoties ne no kādiem pastāvošiem iespaidiem, nepadodoties iedvesmei.

Mani personīgie piedzīvojumi un eksperimenti, saka Šterns, ir pārliecinājuši, ka atmiņu var attīstīt arī pie pie-

augušiem. Attiecībā uz liecinieku liecībām, viņš uzstāda šādus praktiskus uzdevumus:

- 1) cīņa pret meliem,
- 2) cīņa pret nepareizām noģiedām un novērojumiem,
- 3) cīņa pret atmiņas defektiem un paškritikas bojājumiem,
- 4) cīņa pret padotību iedvesmei.

Tikdaudz būtu visā visumā sakāms par tām negatīvām un pozitīvām parādībām, resp. soļiem, kādus ieteic kriminālisti un psihologi nepatiesu liecību novēršanai. Kad nu mēs esam galvenos vilcienos iepazīnušies ar valdošo uzskatu, kuŗš savus pētījumus pamato uz eksperimentiem, tad nebūs lieki uzklausīties iebildumus pret šo uzskatu. No visa sacītā mēs varam nākt pie slēdziena, ka liecinieki kļūdas un pretēji savai gribai var nodot nepareizas liecības.

„Augstskola Mājā“ Nr. 40.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Īniversitātē.)

18. lekcija.

Jāsaka, ka arī daudzus simtus gadus atpakaļ bija zināms, ka cilvēki kļūdas ne tikai pie ārējo parādību uztvēršanas, bet arī šo parādību atstāstīšanas.

100 gadus atpakaļ anglis *Bentams* sarakstīja savu grāmatu par „tiesu pierādījumiem“, kurā atrodam pamatīgu mācību par liecinieku liecībām. No tā mums jānāk pie slēdziena, ka apskatītais nav nekas jauns, bet tikai aizmirsts. Kā zinām, tad Bentams jau pilnīgi noteikti aizrāda, ka nepareizas liecības var būt pavisam neatkarīgas no liecinieka gribas.

Bentams aizrāda arī uz liecinieku kļūdām, kuļu cēlonis meklējams attiecīgā noģiešanas procesā. Viņš aizrāda uz slēdzienu kļūdām, bet arī uz atmiņas kļūdām, kuļu cēlonis ir mūsu agrāko noģiedu nepareizā reprodu-

cēšana. Viņš runā to pašu ko Šterns un Gross. Napatiešas liecības var nodot bez mazākās savu kļūdu apzināšanās, kādēļ mēs n reti reproducējam neistas atmiņas. No šīs frāzes redzams Bentama skepticisms attiecībā uz liecinieku liecībām, bet šis skepticisms neņem virsroku šai jautājumā. Pie sava skeptiskā uzskata viņš pats saka, ka neista atmiņas ir vājas un neskaidras, viņas pavada šaubas un viņas atšķiras no tīras fantazijas tikai caur to, ka viņas atvasinātas no fakta. Šo neisto atmiņu autoru, gadījumā ja viņš sastaps kādu citu, kuŗš labāki atcerēsies šo faktu, šis pēdējais pārvilks pirmo savā pusē.

Lai gan viņš skaidri un gaiši apzinās visus cilvēkiem piemītošos trūkumus, tomēr pats ir pārliecībā, ka liecību nepareizīgumu garantē pati daba. Šī garantija ir tieksme uz zināmu kārtību, tieksme izvairīties no visa, kas grūts un nepatīkams, Runāt patiesību ir viegli, bet melot ir grūti tāpēc, ka meli jāizdomā. Šīs domas jāatzīst pa pareizām.

Bentams aizrāda, ka slinkums ir īpašība, kuŗa spēlē dzīvē daudz lielāku lomu kā tas izliekas. Slinkums ir īpašība, kuŗa valda pār visām mūsu jūtām, pār visiem mūsu spriedumiem un ir šķērslis, kuŗš spēj apturēt vislielāko kūģi.

Gala slēdziens patiešām pie kuŗa nonāk Bentams ir tas, ka neskatoties uz daudziem defektiem liecinieku liecībās, mūsu slēdzieni ir tomēr diezgan noteikti un pareizi un sniedz diezgan noteiktas ziņas. Patiesība valda pār nepatiesību. Šī pārliecība ir tā, no kuŗas vadas vecā uzskata piekritēji un aizstāvji.

Tā kā iebildumi pret liecinieku liecībām tiek dibināti uz eksperimentālā ceļā iegūtiem datiem, tad nebūs lieki aizrādīt arī uz pretiebildumiem. Tās liecības, kuŗas iegūst auditorijās ir pilnīgi izolētas no tā, kas atrodams reālā dzīvē, kuŗā atrodams daudz kas, kas noder priekš liecību apvienošanas. Ar to tiek aizrādīts uz to, ka ikdienišķā dzīvē ir daudz tādu līdzekļu, ar kuŗu palīdzību var aizsargāties no neapzinīgiem meliem.

Lai sacīto labāki saprastu, tad aizrādīšu uz kādu raksturīgu eksperimentu, kuŗu izdara lai konstatētu tādus,

vai citādus liecību defektus. Šo eksperimentu izdarījis Breslavas prof. Lipmanis ar strādniekiem, kuņi atradās kādā auditorijā. Lekcijas laikā pie auditorijas durvīm piekļauvēja. Profesors sauca „iekšā“. Auditorijā ienāca neliela auguma dāma tumšiem matiem, acīm. Galvā viņai bijusi melna cepure un arī uzvalks melns. Dāma sākusī profesoram kaut ko stāstīt, bet pēdējais sacījis, ka drīzi beigs un lūdzis uzgaidīt. Dāma paņēmusī no katedra grāmatu, apsēdusies uz sola un sākusī lasīt. Pēc brīža viņa iesaukusies „te ir ļoti karsts, vai nevaru atvērt logu.“ Prof. atbildējis, ka nemaz neesot karsts. „Man te ir karsts, es labāk iziešu sētā.“ Pēc tam dāma ātri izgājusi, iebāz-dama grāmatu savā kabatā. Pēc vairākām dienām viņš griezies pie klausītājiem, lai tie atstāsta minēto gadījumu. Uz viņa liecību pamata viņš nāk pie vairākiem svarīgiem slēdzieniem. Uz jautājumu, vai dāma paņēmusī kaut ko no katedra, divi no klātesošiem atbildējuši, ka nezinot un no visiem klātesošiem neviens nevarējis dot uz šo jautā-jumu pilnīgi noteiktu atbildi. Izrādijās, ka no visām noteiktām atbildēm pareizas bija tikai 84⁰/₀, bet no visām atbildēm (noteiktām un nenoteiktām) pareizas bija 67⁰/₀.

Ko nu liecina šis eksperiments? Vai galvenais ir tas, ka neviens nav ievērojis grāmatas paņemšanu no katedra? Tiesa varbūt pēdējo noskaidrotu citādā ceļā, ja minētais gadījums būtu norisinājies ikdieniškā dzīvē. Varbūt ka pēc lekcijas būtu radušies citi liecinieki, kuņi būtu redzē-juši grāmatu dāmas rokā pēc iziešanas no auditorijas. Varbūt caur izdarītu kratīšanu grāmatu atrastu. Ar vārdu sakot liecinieku nepilnīgās liecības varētu tikt papildinātas caur citiem faktiem. Šis apstāklis nedrīkst tikt pārvērtēts par sliktu liecībām. o minētā eksperimenta liecībām mēs tomēr noteikti varam zināt, ka dāma ienākusi auditorijā, kaut ko lasījusi un beidzot izgājusi.

Visiem zināms, ka liecinieki neatceras dažus sīkumus, kuņi dažreiz var būt ļoti svarīgi. Saskaņā ar līdz šim pa-stāvošo uzskatu par liecinieku liecību vērtīgumu ir ne tik-daudz no svara jautājums, vai cilvēka noģiedas ir defek-tīvas un kļūdainas, bet tas, vai cilvēks ar savām noģiedas

un uzmanības spējām ir spējīgs apmierināt nepieciešamās dzīves vajadzības. Nupat sacītais jāņem vērā sevišķi tadēļ, ka psiholoģiskie eksperimenti nereti izceļ un pastrīpo liecību trūkumus un kļūdas, bet neaizrāda uz liecību vērtīgajām īpašībām.

Saņemot kopā visu sacīto mums jānāk pie slēdziena, ka tāda liecinieku psiholoģiska pētīšana ar eksperimentu palīdzību ienes daudz jaunas gaismas šai lietā un jādome uz priekšu ienesīs vēl vairāk. Domāju, ka no visa sacītā ir skaidrs, ka psiholoģiskā ekspertīze var būt tikai derīga daudzos gadījumos un no liecinieku psiholoģiskas izpētīšanas eksperimentu ceļā var sagaidīt tikai labu.

Liecību kļūdu konstatēšana ir atzīstama par lielu ieguvumu zinātnei. Bet vēl lielāki panākumi sagaidami no novērošanas un atmiņas spēju izkopšanas caur audzināšanu. Ar vārdu sakot tagadējie nopratināšanas paņēmieni ir neizbēgami jāpapildina caur liecību zinātnisku pētīšanu ar psiholoģiskas ekspertīzes palīdzību, bet tomēr nekādā ziņā nevar no kriminālprocesa izmest liecinieku liecības kā tādas, kas neatbilst patiesībai. Liecinieku liecību vērtība ir nenoliedzama. Tālāk šī jautājuma atrisināšana pieder nākotnei un būs plašs darba lauks jūristiem un psihologiem.

Tālāk aplūkosim pūļa psiholoģiju. Kā uz raksturīgām pūļa psiholoģijas pazīmēm jāaizrāda uz individa pakārdarīšanas instinktu un prāta kontroles pazemināšanos pūlī. Pūļa līdzdalība konstatējama visos svarīgākos vēstures notikumos un tadēļ ir no liela svara pūlī zināmos momentos iespaidot zināmā virzienā un to izmantot kā ārkārtīgi lielu spēku zināmu mērķu sasniegšanai. Lai to varētu izdarīt, tad jāzin pūļa psiholoģija. No elementārākās psiholoģijas mēs zinām, ka īstais pūļa dzinējspēks, kā tas novērojams arī pie atsevišķiem indivīdiem, ir rūpes. Tadēļ tam, kas grib pūlī iespaidot, ir jāzin kādiem likumiem padodas cilvēka jūtas. No kaislības pārņemts pūlis pieder pie visvarenākiem mums pazīstamiem dabas spēkiem. Kaislību vētra ir pazudinājusi daudz vairāk cilvēku un iznīcinājusi daudz vairāk zemju kā

viesuļu vētra. Tādēļ ir slikti, ka cilvēki nepazīst pūli, nav izpētījuši viņa raksturu. Tas ir fakts, ka ja mēs labāki zinātu likumus, kādiem padodas jūtas un kaislības, tad mēs bieži spētu apturēt pūli no iznīcinošās darbības. Kamēr mēs to nezinām, pūlis ir priekš mums nesavaldāms spēks.

Lielākais šķērslis pie pūļa psiholoģijas izpēšanas ir tas, ka mēs nespējam makslīgi radīt pūli un novērot to eksperimentālā ceļā. Pūli novērojam tikai ikdienišķā dzīvē, pa lielākai daļai tad, kad notiek kari, sacelšanās, bet tas ir ļoti neizdevīgs laiks zinātniskiem pētījumiem.

Galvenais materiāls, kas noder priekš pūļa psiholoģijas pētišanas ir daiļliterātūra, kurā rakstnieki mēģina aprakstīt pūļa darbību visos sikumos. Aiz šā iemesla iepazīsimies ar rakstnieku pūļa aprakstiem un attēlojumiem, kuŗos cauri spīd pūli apvienoto personu psihiskie pārdzīvojumi. Apskatīdami šos rakstnieku darbus, mēs konstatēsim pūļa psiholoģijas galvenās pazīmes un savādības.

Kā vienu no raksturīgākām pazīmēm varētu atzīmēt *intellekta kontroles pazemināšanos*, bez tam novērojama vēl ātra uzbudinātība, ātra darbības virziena maiņa, sevišķa spēka apzināšanās u. t. t. Ka pie pūļa darbības novērojam intelekta kontroles pazemināšanos un ātru darbības virziena maiņu, par to liecina daudzi piemēri. Tādos gadījumos individa darbību virza jūtas, bet ne intelekts.

Bez tam cilvēkam lielā mērā piemīt pakārdarišanas instinkts, kuŗš ir ļoti liels un spēcīgs, bet tomēr neizdibināms. Viens no spilgtākiem piemēriem, kuŗš rāda šī pakārdarišanas instinkta spēku ir ņemts no krievu vēstures, kad 1831. gadā Arakčejeva ierīkotajās kareivju sādžās nometnēs notika sacelšanās. Šo sacelšanos vēlāk apspieda ar lielu bardzību. Šīs sacelšanās aculiecinieks savos memuaros atstāsta epizodi, kuŗa mums no ļoti liela

svara. Viņš stāsta, ka kādā sādžā kareivji nolēmuši nonāvēt savu pulka komandieri. Izgājis no mājas, viņš ieraudzījis kādu apakšoficieri, kuŗš gulēja uz bruģa un raudāja. Uz jautājumu, kas viņam kaiŗ, tas atbildējis: „Kas tikai tagad nenotiek. Mūsu pulka komandieri, mūsu tēvu grib nonāvēt.“ Es teicu, lai viņš iet pārliecināt pūli to nedarīt un viņš arī aizgāja. Vēlāk es ieraudzīju šo paŗu apakŗoficieri vadot pūli, kas uzbruka komandiera mājai. Kad es viņam uzsaucu, ko viņš dara, tad viņš atbildēja: „ko lai dara, tagad tādi laiki“. Tiklīdz viņš piegājis tuvāķ pie pūļa, kuŗš spriedis linŗa tiesu par komandieri, tūliņ viņš gluŗi vienkāŗši pievienojies pūlim un ņēmis aktīvu dalību lēmuma izveŗšanā. Kamēr viņa intelekts darbojies, viņa uzskati bija pavisam citādi.

Šāds pakāļdarīŗanas instinkts tiek novērots visos momentos un visos gadījumos, kur notiek sacelŗšanās. Vajaga tikai vienam uzsaukt un viss pūlis tūliņ sekos. Pūļa iespaids uz pūli sastādoŗām atseviŗķām personām ir tik liels, ka ne tikai šie atseviŗķie indivīdi seko visiem citiem pūļa dalībniekiem, bet arī viņu psihiskie pārdzīvojumi tādos momentos top pilnīgi analogi. Gadas pat tādas parādības, ka pūli pārņem viena un tā pati halucinācija. Pūli cilvēka psīche tik lielā mēŗā pārveidojas, ka visu pūļa dalībnieku psihiskā darbība norisinas tik līdzīgi, ka patiesi jābrīnas.

Šeit būs kāds raksturīgs piemērs no vēstures. Šis gadījums ņemts no zviedru karaļa Kāŗļa dzīves un pierādīts dokumentāŗiski. Neilgi pēc savas sievas nāves karalis sēdējis kādu vakaru bēdīgs un noskumis. Pie viņa bijis grāfs B. un ārsts. Uznākusī nakts, ārā liŗis lietus, bet karalis visu laiku sēdējis un domājis nemainīdams pozu. Te piepēŗi viņš piecēlies, piegājis pie loga un sācis skatīties tumsā. Pretim viņa logiem atradās kārtu sapulces zāle. Karalis ieraudzījis, ka zāles loģi apgaismoti. Grāfs gribējis pasaukt galminiekus, lai noskaidrotu, kādēļ zāle apgaismota, bet karalis nelaidis. Viņš gribējis pats pārliecināties. Viņš paņēmis līdzī grāfu, daŗus galminiekus

un devies uz minēto zāli. Nonākot pie zāles durvīm, kāds galminieks lūdzis karali, neiet zālē. Karālis tomēr pavēlējis atslēgt durvis. Kad kāds galminieks nevarējis durvis atslēgt, tad viņš pavēlējis to darīt grāfam. Bet arī grāfs nevarējis durvis atslēgt. Tad karālis pats paņēmis atslēgas, atsiēdzis un atvēris durvis. Zāle bijusi apgaismota un viņā bijuši sapulcējušies kārtu priekšstāvji uz svinīgu sēdi. Uz troņa bijis kāds asiņains liķis ar scepteri rokās. Tad piecēlies viens no klātesošiem un uzaicinājis ievest noziedznieku. Te piepēši liķis sācis tricēt un sākušas tecēt asinis. Karālis iekliedzies: „Nozūdiet jūs ērmil!” Tad piepēši nodzisusi gaisma un viss nozudis

No šī piemēra redzam, ka pūlis ticis pārņemts no vienas un tās pašas halucinācijas. Kā tas izskaidrojams, ka vienā un tai pašā laikā visi pūļa dalībnieki pārdzīvo taisni vienu un to pašu, tas ir psiholoģijā neizpētīts fakts. Tādi gadījumi notiek bieži, kur dažādas halucinācijas parādas uz reizi pie daudziem, sevišķi tas notiek pūlī.

Arī šinī gadījumā šo halucināciju kā pirmais novēroja karālis, jo bijis psihiski ļoti nospiests savas sievas nāves dēļ. Pēc tam šī halucinācija pārgājusi arī uz citiem šī nelielā pūļa dalībniekiem. Viss var būt, lai gan tas dokumentā nav fiskēts, kā karālis iesaucies: „skataties kas tur ir tai zālē”, vai tam līdzīgi. Bet var arī būt, ka bez savstarpējas sarunas šī halucinācija pārņēmusi visus pūļa dalībniekus līdzīgi. Tas tikai raksturo, cik savāda ir pūļa psiholoģija un kā viņa atšķiras no parastās individuālās psiholoģijas. Tie pārdzīvojumi, kuri notiek pūlī, var pilnīgi atšķirties no individuāliem pārdzīvojumiem.

Tādā pašā ceļā izskaidrojamas arī dažādas leģendas, kurās rodas tā sakot uz līdzenas vietas. Sevišķi tas notiek lielu pārvērtību laikmetos. Tādi gadījumi notikuši arī pasaules kara laikā. Šādā ceļā pēc masu psiholoģijas likumiem rodas dažādi nostāsti un leģendas, kurus sīkākī iztīrājot novērojama intelektuālās kontroles pazemināšanās, pakārdarīšanas instinkts u. t. t.

Pūļa ātrā uzbudināšanās un ātrā dvēseles noskaņas maiņa. Ka šī pazīme tieši raksturīga pūlim visos laikos, to redzam dažādos rakstnieku darbos. Tā šo parādību aprakstījis Puškins „Borisā Godunovā“, Šekspirs „Jūlijā Cezarā“ u. d. c. No šiem darbiem redzam, ka pūļa dvēseles noskaņa ir ļoti mainīga. Vajaga tikai necīga iemesla, lai viņš grozītu savus uzskatus.

(Turpmāk beigas.)

„Augstskola Mājā“ Nr. 41.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālpsīholoģija.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē.)

(Beigas.)

19. lekcija.

Ņemsim kādu piemēru no Tolstoja romāna „Karš un miers“. Kāda kņaziene palikusi sādžā, kurai tuvojies franču kara spēks. Kņaziene likusi zemniekiem sakravāt viņas mantas, lai dotos prom no sādžas. Viņa uzaicinājusi arī zemniekus darīt to pašu. Zemnieki atteikušies sādžu atstāt un arī neļāvuši kņazienei aizbraukt. Tanī brīdī sādžā iebraucis kāds krievu oficiers. Redzēdams kņazienes kļūmīgo stāvokli, viņš apņēmies tai palīdzēt. Viņš devies pie zemnieku pūļa, kurš bijis apbruņojies rungām. Oficiers gājis noteiktiem soļiem tieši pūlim virsū un skaļā balsī pavēlējis sasiet sādžas vecāko. Ar savu noteikto uzstāšanos viņš panācis, ka pēc pāris stundām kņaziene varēja mierīgi aizbraukt un tie paši zemnieki palīdzēja kņazienei sakravāt mantas.

Te redzama gandrīz ne ar ko neattaisnojama pūļa psihiskā stāvokļa krasa maiņa. Kā iespējams grozīt pūļa nodomus, tas gan nav tieši izskaidrojams, bet tas ļoti bieži notiek. Var arī gadīties, ka pūlis, kuŗš noskaņots pastrādāt zināmu darbu piepēši no kaut kāda nejauša apstākļa, pie tam bieži nenozīmīga, piepēši itkā apdomājas un krasi maina savu psihisko noskaņu. Tādu gadījumu gan ir stipri maz.

Raksturīgs gadījums noticis Ludovika 15. valdīšanas laikā. Parizē izcēlušies nemieri. Policija mēģinājusi tos apspiest ar lielu bardzību. Pie kādas sadursmes gadījās, ka policisti izrāva dažām mātēm no rokām bērņus. Pūlis par to ārkārtīgi uztraucās. Sāka runāt, ka ārsti ieteikuši Ludovikam 15. ņemt asiņu vannu. Pūlis pieaudzis arvien lielāks un devies uz cietumu atsvabināt apcietinātos. Pūlis jau sāka laust cietuma vārtus, kad piepēši kāds policijas virsnieks, redzēdams, ka nav izejas, atvēra vārtus. Pūlis no tā bija tā pārsteigts, ka itkā apdomājies un izklīdis.

Tālāk mums jāatzīmē tas fakts, ka pūļa darbība un psihiskais noskaņojums atkarājas lielā mierā no tā, kādi ir indivīdi, kuŗi sastāda šo pūli. Ja šie pūli sastādošie indivīdi nav pilnīgi samaitāti, nav ņemti no tautas zemākajiem slāņiem, tad pūlis rīkosies pavisam citādi, nekā kad viņš sastāvētu no morāliski zemu stāvošiem cilvēkiem. Lai gan ir spēkā tas apgalvojums, ka pūli pārvēršas tie indivīdi, kas šai pūlī atrodas, tomēr ir spēkā arī otra teze, ka vispārīgā pūļa psihiskā noskaņa atkarājas no viņu sastādošiem elementiem.

Šeit būs kāds piemērs. 1896. gada 26. jūnijā D. raktuvēs strādnieki izsludināja streiku. Delegācija devās pie raktuvju pārvaldnieka un izteica viņam savas prasības. Šai gadījumā delegācijas priekšgalā atradās kāds vecs, cienījams strādnieks. Pārvaldnieks viņu prasības noraidīja, sacīdams, ka viņš apdomāšot. Delegācija aizgāja un paziņoja strādniekiem pārvaldnieka atbildi. Tad pūlis devās uz pārvaldnieka māju, sāka dauzīt logus un ielauza durvis. Pārvaldnieks aukstasinīgi iegāja pūļa vidū

un paziņoja, ka izpildīs viņu prasības. Tagad pūlis viņam atbildēja: „Mums nevajaga mūsu prasību, bet mums vajaga tavas dzīvības.“ Viņi to nolinčoja.

Te rodas jautājums, no kādiem elementiem šis pūlis sastāvēja. Izmeklēšanā izrādījās, ka tur bijis strādnieks ar ļoti sliktu reputāciju, kuŗš ļoti bieži sitis savu sievu. Bet tam viņš 3 reizes notiesāts par kaušanos un zādzību. Tālāk vēl viens ļoti rupjš un brūtāls ar zvēram līdzīgu sejas izteiksmi. Tālāk kāds, kas notiesāts 3 reizes par zādzību un 2 reizes par kaušanos. Pats aktīvākais dalībnieks jau agrāk teicis, ka viņš ar mieru par 50 frankiem nosist kuŗu katru. Pēc izdarītā viņš aizgājis uz kafejnīcu un pilnīgi mierīgi spēlējis kārtis. Te redzam, ka minētā pūļa dalībnieki bija tādi subjektī, kuŗiem pūlis tikai deva iespēju tā sakot daudz maz brīvāki darboties. Pēc savas psihiskās konstrukcijas viņi ir tādi, kuŗi var nemaz pūli neatrazdamies pastrādāt tādus pašus darbus. Šinī gadījumā nogalinātais rīkojies pilnīgi aukstasinīgi un ja pūļa sastāvs būtu bijis citāds, tad pūlis būtu atstājis viņu neaizskartu, bet tā ka pūļa sastāvs bijis zem kritikas, tad viņš ticis nogalināts.

Otrs gadījums noticis 1889. gadā Romā. Te darīšana ar strādniekiem, kuŗi caur oikonomisko krīzi bija novesti līdz izmisumam un pūlis bija uzbudināts līdz augstākam mēram. Zem runu iespaida strādnieki, to starpā ļoti daudzi augstākā mērā godīgi cilvēki, devušies neatļautā demonstrācijā un padzinuši dažus policijas seržantus, kas viņus mēģināja aizturēt. Strādnieku bija salīdzinot maz, bet tā kā viņiem nebija pretešķības, tad viņi iedvesa ārkārtīgas bailes. Šīs bailes vēl vairāk iedrošināja strādniekus. Te piepēši parādījās kāds policijas virsnieks un izvilcis zobenu nostājās pie kādas mājas durvīm un uzaicināja visus izklīst. Pūlis izklīda. Tikai vēlāk noskaidrojās, ka šī pūļa vadoņi bijuši augstākā mērā godīgi cilvēki.

Pa lielākai daļai pūļa sastāvs ļoti dažāds. Bieži gadas, ka pūlis sastāv kā no godīgiem, tā no negodīgiem cilvēkiem, pie kam visi ņem aktīvu dalību. Ja jauni cil-

vēki ir pārsvarā, tad godīgos piespiež darboties jauni, jo godīgam cilvēkam pretoties pūļa uzskatiem ir gandrīz pilnīgi neiespējami. Pūlis viņus piespiež darboties jauni, vai arī uzskata viņus par saviem pretiniekiem un tiem var kļāties grūti. Reti gadas tādi cilvēki, kas ir tik drošsirdīgi un noraudzīdamies uz briesmām, tomēr paliks pie sava.

Finis.